

**BIBLIOTECA
CENTRALA A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI**

Nº Curent. 58932 Format

Nº Inventar. A. 35396 Anul

Secția Depozit în Raftul

5220/33

PANAIT ISTRATI

HAIIDUCII

«CUGETAREA» — BUCUREȘTI

Haiducii

Inr. A. 35.396

589321

Panaït Istrati

250470

DIN POVESTIRILE LUI ADRIAN ZOGRAFI

H A I D U C I I

In românește de
I. NEAGU-NEGULESCU

57693

1930

EDITURA «CUGETAREA»
BUCUREȘTI IV, Str. Mălășari 23

4909

BIBLIOTECA ... TARĂ
COTA 58932

1856

Biblioteca Universitară
BUCUREȘTI
Cota ... 58.932.....
Inventar 57693...

RC209/02

B.C.U. Bucuresti

C57693

*ADĂPOSTUL
DIN VĂLCEAUA INTUNECATA*

— Și acum, Adriene, iată haiducii, zise Irimia. Iat-o mai întâi pe Floricica, căpitanul nostru, care, pentru mai multă mândrie femeiască, se va numi:

FLOAREA CODRILOR

Căpitan de haiduci

— Voiți să-mi aruncați pe umerii mei de femei greul răspunderii și pe cap prețul pierzării. Le primesc și pe unul și pe altul... De-asta trebuie să ne cunoaștem. Voi o să-mi spuneți cine sunteți. Eu, cea dintâi, vă voi rosti cine sunt...

Câtăva vreme nu ne grăi nimic și se plimbă îngândurată.

La șase săptămâni dela moartea lui Cozma, a doua zi după sosirea noastră

în *Vâlceaua întunecată* și'n această dimineață brumoasă de Octombrie, cuvintele căpitanului căzură grele, ca prăbușirea lui Cozma, ca destrămarea jumătății din ceata lui, cu *vătaful* în frunte, grele 'nsfârșit ca singurătatea noastră în inima ăstor munți înalți, necunoscuți și neumblați.

Cei patrusprezece inși, cari se juruseră pentru *viața cea nouă*, stăteau trântiți, înfășurați în cojoacele lor lăptoase, printre arme și boarfele aruncate claie peste grămadă, pe când caili pășteau slobozi,—fericită mulțumire de vită. Sfatul, alcătuit din: *Spilca*, călugărul tăinuit, *Movilă*, *vătaful* cel nou, *Ilie* și eu, trebuia să se rostească asupra felului acestei „vieți noi”. Dar cerința hotărîită și neașteptată a căpitanului îl luă o leacă fără veste. Optsprezece perechi de ochi se ațintiră asupra femeii cu inima dintr'o bucată, bogată'n încercări și gata la'ntreprindere.

Imbrobodită într'un cașmir, cu șuba de vulpe aruncată pe umeri și sprintenă 'n șalvari, se plimba înfierbântată, dela un cap la altul, prin *Peștera Ursului*, unde intrasem de cu seara, — adăpostul

nostru de iarnă. Vătaful se sculă și puse ceaunul la foc, să facă cafeaua, — fudulie adusă de Floarea. O socotea trebuincioasă vieții, fi-r-ar ea și viață sălbatică!

Și fie ca să-și adune gândurile, fie ca să ne lase vreme să ni le-adunăm pe-ale noastre, tăcea, se plimba și privia în neștire, când mica-i ceată, când pereții Vâlceleii cotropiți de ceață. Fața-i lungăreață era o leacă suptă, cu cearcăne la ochi, iar buzele ei, de obicei ca două frage, erau arse și crăpate. Cetașii o urmăreau din ochi cu'ngrijorare și cins-tire tot odată. Această moștenire de la Cozma li păreau ca o taină, ca o mândrie, și mai ceva. Se știa că trepădase mult și cunoștea țara deabinelea, călăilor căreia dânsa le jurase un rășboi crâncen și sfânt.

Asta-i pe placul voinicilor. Cu toate acestea, *femee*. Femee cu *șalvari*, drept, dar *femee*. Și frumoasă, peste poate. Ce-o să facă ea cu frumusețea ei în aști munți cu urși? Și mai era adevărat, c'odată Cozma mort, nimeni nu știuse să-i încalece mai abitir telegarul decât dânsa, nici să înfrunte mai bine obo-seala și lipsurile, nici să se-arate mai cu

greutate'n hotărîri. În fața stârvului *singurului* său iubit se rostise:

„Deacum încolo fi-voi: *Floarea Codrilor*, îndrăgostita pădurii, prietena omului liber, răzbunarea nedreptății, prin sprijinul vostru.“

Movilă, vătaful, îi dete *feligeaua* de cafea și tabacherea de tutun, la vederea cărora i se'n crucișe privirile. Ii făcură rost de-un scaun. Bea și fuma. Iși prinse cuvântul lăsat.

*POVESTEA
FLOAREI CODRILOR*

Vreau să vă spun, eu, cea dintâi, cine sunt:

Sunt o femeie prefăcută, ce poate fi de bună credință când vrea și-o vrea și cel cu care-i în atingere. Tată n'am avut, ceea ce se chiamă *făcută din flori*. Maică-mea, ciobăniță din copilărie până la moarte, n'a cunoscut, cât a trăit, decât câmpul, vânturile, fluierul, câinii, oile ce le păștea și râia ce le-o spăla. Afară de râia, cu care adesea avea de furcă, totul îi plăcea. Ei, dar viața nu-i făcută numai din plăceri. Biata femeie îndură un neajuns, unul singur, care însă-i sdruncină toată viața. Copilă, jucându-se, își scoase un ochi.

Obicinuit, ne uităm de metehnele noastre, mai ales de cele ce ni se întâmplă 'n copilărie. Mama, nu trecea zi să nu-și aducă aminte de-această 'ntâmplare.

Nu plânse, dar niciodată nu mai râse de-atunci din toată inima. Ceeace uită fu lumea, lumea ce habar n'avea nici despre necazul, nici despre socotelile dânșii cu viața. Cânta și-și afla alinarea în cele despre care vorbii mai acuș.

Până pe la treizeci de ani trăi în tihnă. Totuș, simția unele turburări, neastâmpăr, fierbințeli. Ca să se răcorească, maică-mea socotea 'ndeajuns să-și frece, iarna, trupul cu zăpadă. Vara, se da de-a berbeleacul pe câte-o coastă înverzită. Dar toate astea îi ațâtau necazurile, când într'o zi, rostogolindu-se, dădu peste un cioban, și ăsta-i fu leacul.

Lecuirea, dar nu și liniștea. Căci dracul ăsta de cioban, ce părea cu capul lui mișos ca un berbec țurcănesc, ca și mama, avea o meteahnă. Nu c'ar fi fost chior ori ciung. Dimpotrivă, întreg, prea întreg, avea nevoie de-un harem, câtă vreme nu era decât păzitorul unii stâni. Mai mult, meteahna lui i se măria prin aceea că era scârnav, mândru, disprețuitor în gusturile lui. Mama, care n'avea nevoie de bună ziua nimănu, trăi 'n bună prietenie cu ștrengarul, până 'ntr'o zi de aprilie, când, din pricina primăverii

năvalnice, i se plânse „chioarei“ de viața de călugăr, ce-i silit s'o ducă. „Chioara“, împletind la ciorap, întrebă ca o bună tovarășe, cunoscând dragostele tovarășului:

— Nu te mai joci cu Sultana rotarului?

— Da, dar o doare în burtă...

— Dar Marghioala după care te prăpădeai?

— Nu se mai poate mișca.

— Dă-te pe lângă Catrina, ce te mănâncă din ochi.

— Mă mănâncă ea din ochi, dar de mâncat nu se lasă să fie mâncată. I-i teamă...

— Cu toate astea știi tu cântecul acela:

*Femeea-i o cățea prea gata la iubit,
Bărbatul o fiară ușor de sgândărit...*

...Așa că poți găsi câtu-ți cere inima.
Ciobanul se supără.

— Și de ce-aș fi eu mă rog „o fiară“?
Pentru că-mi place *ceea*? Atunci unde dracu s'o vâr? Intr'o gură de șarpe?
Intr'o piele de arici? Ori ai vrea, poate, să mă tăvălesc despoiat printre urzici? Sau

să mă frec și eu ca tine cu zăpadă? Sau să mă primejduesc, să-mi intre vre-un par în burtă, dându-mă de-a berbeleacul, ca tine care nu pățești nimic?

Insfârșit, iată, după spusa mamei, ce se petrecu mai pe urmă, după această supărare a ciobanului lătos, „ca un berbec țurcănesc“. Fu clipa când sună ceasul venirii mele pe lume.

... Fără vreo două săptămâni n'aveam treizeci de ani... Fusesem născută cu două săptămâni înaintea lui Sft. Gheorghe, care nu se schimbă, și eram drept în săptămâna 'ntâia a lui Prier. Trecându-mă, Achim prinse a-mi privi lung glesnele și zise :

— Bag de seamă, Rado, că tu ai niște glesne ca de capră, și zău, sunt frumoase. N'ai vrea să-mi arăți un genunchiu? De-o fi tot așa de mândru, ca și glesnele, te iau de nevastă, Rado...

Când Achim îmi vorbi așa, eu stam jos pe iarbă și făceam la ciorap, iar el sta 'n picioare, sprijinit în bătă. Eu nu-l privisem în vreme de cinci ani de trei ori în față, nici pe el nici altă lume, de când nu mai aveam decât un ochi. Auzindu-l, însă, zicându-mi că m'ar lua de

nevastă de-aș avea un genunchi frumos, zău, ridicai capul, căci îl crezui c'a'nebunit. Atunci văzui că Achim avea o mustață frumoasă, neagră și niște ochi frumoși de armăsar întărâtat. Il privii doar o clipă. Atare lucru nu se poate privi prea mult. Dar puținul ăsta mi-ajunse, ca să mă hotărăsc să-i arăt genunchiul, zicându-mi în mine: „Acum Rado, fata mea, s'a sfârșit cu zăpada și cu berbeleacul. Acum asta-i altă mâncare de pește.” Cu toate astea, știindu-mă umilită de beteșugul meu, zisei, ca să-l îndrăcesc:

— Of, sărace Achime... De-ar fi fost să fi luat de nevastă pe toate câte ți-au arătat genunchii, ar fi trebuit să ai o cireadă...

— Rado, mă jur că te iau de nevastă... Să-mi mănânce lupii oile de nu te iau.

— Nu-i nevoie să juri, Achime. Bărbatul ține să făgăduiască orice, pentru că femeea cere câte'n lună și'n soare de cum și-a arătat genunchiul. Dar eu nu sunt dintre-acelea. Poftim, Achime.

Și i-l arătai, fără să mă uit la dânsul, apoi îmi văzui de'mpletit. Atunci Achim luându-și căciula lui cât o baniță, și-o

57693

2
repezi în pământ așa de strajnic, de plesni săraca ca o bășică de porc. Intr'o clipă mă și simții ridicată, încleștată de mijloc de-un braț ca de fier. Mă lăsai să mă ducă, dar cum mă puse jos o ștersei la fugă, nu ca să-i scap, ci ca să-l întărât și mai mult și să-l fac să uite că-s chioară.

O uită așa fel, încât după ce fugii rotocol hăt și bine, fără să mă poată prinde, mi-aruncă bâta 'ntre picioare și mă făcu să caz. La adică n'așteptam decât asta: să caz jos din pricina lui. Bărbatul trebuie să iasă pururea vinovat, căci altminteri cu vânjosenia lui, de-ar mai avea și dreptate, ce ne-am mai face noi femeile? Dacă Achim n'ar fi fost el de vină în seara ceea, în micul stufiș de ulmi pe când oile behăiau ca'n pustiu și cei doi măgari păreau mirați de 'ndelunga noastră lipsă, — ce m'aș fi făcut eu, biata Rada, cu Floricica mea 'n brațe, iarna ce veni, cu durerea de burtă, ca Sultana, fata rotarului, și neputând să mă mișc, ca Maria, ce-l mânca din ochi pe Achim?

Așa se simți îndatorat să se necăjească singurel aproape cu amândouă turmele

de oi ale stăpânului, să strângă cașul, să umble după vreascuri uscate, să facă mămăliga și ciorba și-uneori să moaie rufele 'n janț, ca să nu ne umple păduchii.

Curând, însă, bietul Achim fu lehamisit și de muncă și de femeie bolnavă. Din parte-mi, eu eram acum sătulă și de pat și de-un om peste măsură de sdravăn. De-aceea, după doi ani de căsnicie, îmi zise într'una din zile, ceeace voiam și eu să-i zic:

— Ascultă, Radă. Nu făcurăm nicio ispravă. Eu te-am îmbolnăvit, tu m'ai robit. Câtă vreme, acum vre-o doi ani eram amândoi mai bine ca acum. Hai și ne-om drege greșeala. Iată. Am douăzeci de oi, toată averea mea. Ai și tu tot cam pe-atâtea. Ți le dau și pe-ale mele drept zestre pentru copila noastră, dar să mă lași să mă duc cu D-zeu. Cu chipul ăsta mica Floricica o să aibă curând o mamă sdravănă, care s'o îngrijească. Eu m'oi duce'n lume, după alt stăpân. Și Rado, cu jurământ că n'oi mai cere femeilor să-mi arate genunchii, nici c'oi mai arunca cu bâta'nre picioarele celor ce-or fugi de mine.

Așa se rosti bietul Achim al meu și mă sărută. Iși sărută mai mult copila, ce-l înhăță cu mânuțele de plete și-l făcu să plângă întâiaș dată 'n viața lui. După asta se duse cu domnul și nu mai auzii nimica despre el.

Floarea Codrilor se opri să-și alunge un năduf. In toată vremea povestirii ei de pân'acum și cât mai urmă, cinstea cu privirile pe fiecare dintre cei ce-o ascultau, și-ar fi fost și cel mai de pe urmă din Haiduci, dar mai mult spre mine se uita, ca și cum ochii dâșii ar fi vrut să-mi zică: Tu, Irimio, copilul pădurii și-al meu, tu ești viața mea întreagă... Pentru tine sunt eu pe-aici...

Haiducii, smeriți față de-această deschidere de inimă, ascultau tăcuți. Spilca o sorbia c'o privire așintită, câtă vreme Ilie, pururea c'o liniște adâncă, i-arăta fața lui de apostol într'o uimită mărmurire. Mai puțin priceput, mai prostuț, dar tot așa de lacom să știe, ca și noi, Movilă, vâtaful, o urmărea cu luare aminte, îngrijind să nu se stingă un foc de vreascuri.

Intâia mea patimă, când m'am trezit.

la viață, fu s'alerg nesățioasă, cu pieptul desfăcut în vânt. Acest prieten al copi-lăriei mele n'are decât două ființi, care se 'mpătinesc de dânsul: omul liber și câinele. Ei fură 'ntâii mei prieteni. Omul meu liber era un băiat din sat, cu vre-o trei ani mai măricel ca mine, îndărătnic și dârz, dascălul meu în tainele libertății. O să rămâneți năuci, când vă voi spune că'n clip'asta este căpitan de haiduci, care stăpânește munții Buzăului, nici la o poștă de noi, și vără spaima'n mișei, cari făuresc legile. Numele său este: *Grozea*.

— Grozea? ! strigară haiducii.

— Grozea cu inima de piatră? se rosti vătaful.

De ce „cu inima de piatră“? Pentru c'a jupuit de viu pe unul din ceata lui și pe-un moșier? Haiducul, care pieri'n felul acesta, era un spion, pătruns de-o vină, ce-ar fi fost să-l coste viața pe Grozea. Cât privește moșierul, pe legea mea, nu l-a jefuit. Numai să'ntrebați norodul înfricoșat de această lipitoare. O s'aflați femei, cari aprind lumânări la biserică și se roagă pentru sănătatea vrednicului haiduc.

L-am cunoscut copil și flăcăiandru. Era dârz, dar bun la inimă. Eram de nouă ani, el doisprezece, când într'o zi, cum alergam eu așa cu pieptul desfăcut la vânt, cu câinele lângă mine, mă ajunsese, mă luă de mână și mă făcu s'alerg și mai tare. Deasupra coastei, unde ne oprirăm gâfâind, vântul îmi ridica cu atâta nerușinare rochița, că mi-era oarecum în fața acestui frumos băietan. Dar, altmintrelea de cât alții, nu-mi spiona pulpele goale, sta de vorbă cu câinele meu și nu mă mai simții rușinată.

Nu-l cunoșteam, nu-l mai văzusem niciodată până'n ziua ceea și luai seama că-i curățel, curățel ca și mine. Asta-mi plăcu, fiindcă eu niciodată n'am putut suferi murdăria. Avea picioarele goale, dar spălate și numai prăfuite. Măinile, gâtul, fața spălate din proaspăt. Izmenele și cămașa tot așa de curate, deși cârpite. Toate astea-mi plăcu, ca și ochii lui albaștri ca seninul. Numai roșcătura părului, a genelor și sprincenelor nu-mi fură pe plac.

Dânsul, păru și el mulțumit de'nfățișarea mea, dar pentru încredințare, îi fu destul o aruncătură scurtă de ochi.

Mi-era de mirare de unde o fi, și-l întrebai.

— De la Cârligi, făcu el c'un glas aproape matur, fără să mă privească, netezind capul cățelului meu.

Se numea Cârligi vre-o treizeci de case rezlețe, așezate cam la vre-un sfert de poștă de noi, pe drumul ce duce de la Râmnic la Buzău și se 'n crucișează 'n locul acesta c'un alt drumeac. Nu fusesem niciodată la Cârligi, pentru că se spunea că băieții de acolo aruncau cu bolovani după trecători.

— Și cum te chiamă pe tine? Pe mine mă chiamă Floricica.

— Ai frumos nume, făcu el sculându-se și privindu-mă'n față. Dar și tu ești frumoasă, ca și numele ce-l porți. Al meu ie: Grozea... Și-odată și-odată eu o să mă fac haiduc.

— Ce-i aceea *haiduc*?

— Nu știi? Bine. Este acela care nu suferă asuprirea, nici slugile, trăiește'n pădure, ucide pe moșierii răi și apără pe sărac.

— Eu n'am văzut niciodată pe haiducii tăi.

— Tu n'ai să-i poți vedea... Sunt urmăriți de poteri.

— Potera ce-i?

— Poterașii sunt vrăjmașii haiducilor și-a libertății, oastea ce-i păzește pe moșieri pentru o simbrie de vânzător. Acum trei ani am fost față la o bătălie dintre haiduci și poterași, aproape de noi, în Pădurea Cerbului. Haiducii au fost bătuti. Eu n'o să fiu bătut, când o să fiu haiduc. Dar să nu spui la nimeni, nici mamei tale, că eu țin cu haiducii. N'am spus-o nici alor mei. Și, la dracu, că nu-i bine. Părinții au mâncărici la limbă și pereții au urechi.

Și rostindu-se astfel, Grozea se strâmbă disprețuitor privitor și la părinți și la pereți. Văzui atunci, c'avea vârît pe mâneca cămășii un fluier. Intrebai:

— Cânti din fluier?

— Și dacă?... Dar nici despre asta, să n'o spui la nimeni.

— De ce? Nu-i un păcat să știi cânta din fluier.

— Nu. Să cânti, nu-i un păcat, dar s'o spui la toată lumea, este, și încă mare... pentru cui îi place fluierul.

— Tuturor le place...

— Ești o proastă, Floricico. Lumii îi place fluierul, cum îi place câinele, să-l pui în lanț, cum îi place privighetoarea, ca s'o pui în colivie, floarea, ca s'o rupă de unde a lăsat-o D-zeu să crească, și libertatea, ca s'o răsucescă în robie. Dacă tuturora le-ar place fluierul ca mie, n'ar mai fi nici haiduci, nici poterași, nici moșieri, ci numai frați. Și frați nu se află pe nicăieri...

— Cum de știi tu toate astea, Grozea?

— Ei, tu multe vrei să știi... O să ți le spun, căci de când tot te mășor eu, mi-am dat seama că ești ca și mine, singură, tu, din vre-o zece sate câte cunosc. Dar ai nevoie de-un dascăl, și-ți voi fi eu dascăl. Vrei să-ți fie Grozea dascălul tău, Grozea care ntr'o zi va fi haiduc?

— Da, Grozea, o vreau, fii dascălul meu. Spune-mi, cum ai aflat toate astea?

— Iată cum. Am un frate mai mare, care-i de'nșurat, mare și prost. Cântă din fluier la hora satului și-i face pe alți proști să joace. A avea un câine, pe care-l ținea legat, o privighetoare ce-o pusese în colivie, și biete de dobitoace erau moarte de supărare. Atunci i-am zis lui

frate-meu ăl mare că-i un catâr, un catâr care cântă din fluier. Pentru că-i spusei așa, primii o palmă așa de puțin frățească, că mi se făcu obrazu roșu ca focu. Și-i zicea înainte din fluier să țopăie proștii, mai vâri'n colivie o privighetoare și mai înlăuțui un câine, dar eu stricai colivia și-aruncaî lanțul în puț. Atunci crezui c'o să fiu ucis. Nu mai era un catâr, ci un adevărat poteraș, și-o să fie, cu bună seamă. Eu o să mă fac haiduc și-atunci o să-l fac să-și aducă aminte și de laptele ce l-a supt de la maică-sa. Asta-i.

Până'n ziua când l-am cunoscut pe Grozea, eram singură. Mama mă silea să-mi trec copilăria, alegând la scoarță, sdreanță minunată și ticăloasă, ce macină cei mai mândri anișori ai unei fete și care la rându-i va fi roasă de molii, după ce-a minunat două rânduri de gură-cască. Pornii război cu mama și cu satul. Eram socotită drept o puturoasă.

Ei, și-apoi ce? Să nesocotești raza de soare, ce face dungă de argint prin rariștea pădurii? Să nu știi cum își țese priveghetoarea cuibarul? Să te lipsești de alintarea vântului, ce-ți umflă că-

maşa? Să te lipseşti de murmurul pârâului, ce tropotă 'ncântat spre gârlă,— însfârşit, să rămâi surd chemărilor primăverii, vestind viaţă nouă; ale verii, gemând supt povara belşugului, să uiţi de toamna plină de tristeţe şi să trăieşti fără să nu te'ncingă durerea albă a iernei? Şi la adică, pentru care cuvânt atâta lepădare de toate?

Să ţeşi ştergare lungi de borangic, pentru labele unui bărbat, care-o să-ţi palmuiască obrajii, sau aşternuturi mândre, de in şi bagadele pentr'un beţivan de soţ, să se urce pe ele cu opincele murdare, sau velinţe de lână groase, pentru „alesul inimii tale“, ce-o să-şi borască vinul şi pastrama peste anii tinereţii, ce ţi i-ai trecut, să ţeşi aceste daruri mândre şi visând la atare frumoasă zi? Ispititoare nădejde a oricării copile de la ţară, sunt fericită că n'ai fost şi-a mea... N'am vrut să-mi orbesc ochii pe pânză, de dragul unui vis, pe care viaţa-l tăgăduia împrejurul meu.

Ochii mei, ce-ar fi trebuit să lăcrămeze, aplecaţi pe-un gherghef, i-am lăsat să se'mbete de lumina câmpiilor, pe unde-mi plimbam oiţele. Străpungeam.

cu ei albastrul cerului, adâncul pră-
păstiilor și desişul brazilor, și dacă lăcră-
mam, lăcrămam de asprimea iubitului
meu: *vântul...*

*Vântule, vântule
Tărie prietenă omului liber.
Crainic ce străbați depărtările cu valul tău
primenitor,
De-ai fi adierea, mângâietoarea feșelor,
Sau crivățul, ce biciuie obrajii,
Ori de-ai bate'n vijelie,
Ca să ne mărturisești inima-ți bună,
Pururea ești puterea prietenă omului liber,
ce'ncheagă sufletele...
Vântule, vântule... Prietenul omului:
De ți-ar fi cărarea cu dragoste plină,
Presărând foi de flori în loc de sărutări,
Sau că avânturile tale umflă buciumul
Tuturor mâniilor, tuturor bucurțiilor,
Ești pururea crainicul tristeții mele,
Al suspinului meu, după doru mi depărtat.
Tu ești purtătorul strigătului de durere
Al lacrimii fierbinți, al râsului răsunător...
Tu ești tăria omului liber,
Vântule, vântule !...*

— Știi, îmi zise'ntr'o zi Grozea, dup'o

fugă nebună peste câmp, știi c'odinioară vântul era să-i fie șoarecelui socru?

— Nu, nu știu...

— Da. Vântul a fost la două degete ca să nu-și dea fata după dobitocul cel mai nesuferit de pe fața pământului și nu scăpă decât numai datorită unui vicleșug.

Intr'o bună zi șoarecele merse la sfântul Soare și-i vorbi așa:

— Ascultă, prea puternice. Eu sunt făptura cea mai nenorocită de pe fața pământului, pururea hăituit de oameni, de câini, de pisici, zi și noapte stând cu ochii'n patru, gata'n toată clipa să caz într'o cursă și prăpădindu-mă de frică. Și care-i, mă rog, păcatul meu? Roz și eu câteodată, cu prețul vieții mele, din vre-un știulete de porumb, sau din vre-un burduf de brânză.

— Asta, dragul meu, făcu Soarele, căreia nu-i plac șoarecii, asta nu-i frumos.

— Haidade... țipă pețitorul. Tu nu știi că stăpânii pământului fac la fel? Și'ncă fără nici-o teamă. Numai că iată, vezi, eu am băgat de seamă, că pentru a se pune la adăpost de orice primejdie,

ei se căsătoresc întotdeauna cu fata vreunui puternic al zilei și se pun subțvăza socrișorilor lor. Ei, mă hotărîi și eu să fac ca dînșii și te-alesei pe tine, cel mai cu putere dintre toți. Dă-mi pe fii-ta de nevestă și apără-mă. M'am săturat de viața asta...

Soarele'ngrozit se scutură repede:

— Te'nșeli. Nu-s eu cel mai puternic din lume.

— Atunci, cine?

— Nourul. Ai văzut. În puterea zilei, când mi-ar fi pofta să prăjesc pământul, Nourul mi'ntunecă fața și sunt împiedicat. Du-te, dragul meu, la Nour. Cere-i-o pe fie-sa. El este cel mai tare.

Șoarecele pune coada pe spinare, dă fugulița la Nour și-i destăinuie necazul:

— Tu ești cel mai puternic... Dă-mi pe fii-ta.

— Eu, eu cel mai puternic? Vrei să-ți bați joc de mine?

— Nicidecum. Mi-a mărturisit-o Soarele, și-i adevărat. Tu-l întuneci de cum vrei și cum o vrei.

— Il întunec? Pe câtă vreme? Un vântuleț și praf nu s'alege de mine. Vântul, firește, e cel mai puternic, fii

încredințat. Dealtfel, de'ndată ce-o să-i vorbești, o să fie mulțumit, este foarte 'ngâmfat. Dar să ai în vedere, că tot pe-atâta-i de nestatornic. Este un ștregar.

— Oricât ar fi de ștregar, va trebui neapărat să-mi dea pe fie-sa.

Și iată-l pe șoarece la Vânt, care tocmai își făcea de lucru să-și dea fata de-a huța'ntr'un leagăn. Ii spuse păsurile și scopul venirii sale.

— Să nu mă iei drept o secătură, încheiă dânsul. Eu vreau s'alerg, ca să-mi câștig pâinea, dar văz că, fără sprijinul unuia puternic, viața mi-ar fi cu neputință. Porumbul, brânza, sunt cuprinse de cei tari, cei slabi să-și puie ștreangul.

— Dar, pentru toată lumea, tu nu ești așa de slab, urlă Vântul. Dimpotrivă, tu ești mai tare decât mine.

— Ce fel, zise șoarecele, foarte măgulit?

— Vezi tu lespedeaa asta din mare? Mai'nainte de-a fi unde-o vezi, era cățărătă pe muntele ăsta, ce se'nfige ca un colț în mare. Acum câteva mii de ani, niște boieri puternici, dar tâmpiți, s'apu-

cară să dureze, colo sus, o cetățuie tâmpită și tare, ca și stăpânii ei. Frumosul munte fu secătuit de vânatul său, marea pustiită de-acest cuib de prădalnici și zidurile'nalte sluțiră mândra priveliște. Tu știi că mie nu-mi plac stavilele puse libertății. Eu alerg și iau la fugă tot ce întâlnesc în cale. Mă pusei așa dar să suflu din toate puterile asupra acestui cuib de jegmănitori. Erau înțepeniți vârtos. Ei, câte mii de ani de trudă-mi risipii ca să nărui această viermălaie! Din veac în veac se tot înmulțeau și se'ngâmfau tot mai mult. Nu-i chip. Stânca nu se urnia de fel. D'abia dacă, pe ici, pe colea, se deslipea o bucățică de zid, că și era dres. Necăjit, doborât, într'o dimineață mă odihneam pe celălalt țarm al strâmtoarei, când deodată, un ramăt îngrozitor mă făcu să sar în sus... Marea se ridică ca un zid și era cât p'aci să mă'nghită... Era stânca, pe care sta cățarat cuibul prădătorilor, ce se dăduse singură peste cap. Singură? Vorbă să fie. Alergai, cercetai și fui uimit să văd, că ceeace nu putusem să fac eu în câteva mii de ani, voi, șoarecii, voi o făcurăți în câțiva ani. Pricepi. Acești boieri în-

grămădiseră prin pivnițele lor tot bielșugul pământului, și când spui stăpâni și belșug zici și șoareci. Este tot un drac. Și neamul șoricesc lucrase așa de bine la împărțea belșugului cu neamul boieresc, încât stânca sfârtecată de unii, casă se cuibărească, de alții să-i stârpească, sfârși să se năruie.

Iată de ce îți spusei mai adineauri, că tu iești mai tare ca mine... Mergi de unde-ai venit, prietene, ia-ți de nevastă o fată din neamul tău, și să știi că D-zeu a împărțit așa de bine puterea printre făpturile sale, încât cu nițel obraz toată lumea ar putea să fie mulțumită...

* * *

Grozea ajunsese'ncurând sufletul zilelor mele și-avui bucuria să prind de seamă, că-i eram singurica lui prietenă. Amândoi ne dam socoteala de-un lucru, despre care habar n'avea nici-un copil din preajma locului, de-un lucru nepriceput nici de înșiși mai marii noștri. Era vorba despre josnicia acestii vieți țărănești, făurită în totul din muncă de rob și din plăceri de nimic. În vremea muncilor

de peste vară, să te cocârjești din zori și până'n noapte asupra unui câmp a cărui roadă se ducea, trei părți din cinci, să umple hambarele stăpânului; de cu toamna și până'n primăvară, să-ți frângi mijlocul la stative a căror nesfârșită pânză era un soi de roadă oprită, ce trebuia mereu-mereu pentru viitor, sau să petreci seri lungi și seci să flecărești pe la clăci, curând la porumb, desghiocând la fasole, scărmanând lână pe la vre-un vecin; cusând la zestrea vre-unei surate gurăcască și mândră de cârpele ei. Și drept orice plăcere, *hora* searbădă de duminică, la care te tâmpești o bucată de vreme bătându-te, ni la dreapta, ni la stânga, sau întâlnirea la vre-o fântână cu vre-un amurez, care să-ți toace verzi și uscate.

O scârbă înăscută ne'ndepărta, pe Grozea și pe mine, și de-aceste trude și de plăcerile ce le răsplăteau. Dar nute poți abate nepedepsit de la viața țăr-cuită de prostime. De cum fu pricepută înțelegerea noastră, toți ne luară în răs, toți ne dușmăniră. Pentru că prostimea, să-i tot stai departe, să-i tot ocolești din cale, ea nu'ngăduie pe

cine vrea să i se deosibească. Ea nu se'ngăduie decât cu ea însăși, nu iese din pielea ei.

Ei, frate dragă. Nu ceream nimănui să trăiască ca noi, nu rugam pe nimeni să ne stea serile la clacă. Grozea la șaptesprezece ani și-avea teleguța și calul lui, câștigate prin sudoarea frunții sale. Era, pe vremea asta, mijlocul prin care omul se dezrobia de munca slugarnică și-i dădea o părere de libertate. Prietenul meu ducea, de două ori pe săptămână, la târgul Buzăului, rodul muncii noastre devălmașe: lână, caș, miei, grâne, legume, ouă, pometuri, păsări, după timp.

Această dulce îngăduire între doi copii, cari nu vreau să pupe mâna papei, ci racul boierului, nici să-și scoată căciula ori să se scoale de jos, când ar fi trecut cine știe ce slugoi de la curte, fu socotită drept un păcat, nu numai de cei atinși, ci chiar de-aceia cari, fiind robi și ei, ar fi trebuit să urmeze pilda noastră. Ne'nvinuia c'am trăi împreună înainte de vârstă. Cu toate astea, deși prea bine 'mplinită, la vârsta mea de cincisprezece ani, nu eram decât o copilă, iar Grozea de-o nevinovăție adevărat copilărească.

Rătăcirile noastre prin pădure, lungile noastre lipsuri din sat, erau pentru cei răi tot atâtea dosiri vinovate.

Nu era decât un trai frumos, născocit de noi, un ostrov însoțit, în mijlocul unui ocean de întunec. Fură anii când Grozea mă'mvăță să cânt din fluier și să prind cu mintea acest cuprins nețărnut, ce-l simțiam numai cu inima.

Când, prin desişurile de făget și brazi, degetele lui se'nduplecară de'ntâiași dată să zică 'n auzul meu Doinele noastre vrăjite, mi se păru ca un Făt-Frumos din poveste. Uitai de roșcătura părului său, mi-uitai de mândria mea, îi căzui la picioare și i le sărutai.

*Doină, doină, cântec dulce
Cin'te-aud' nu se mai duce,
Doină, doină, cânt cu foc,
Cin'te-aude șade'n loc.*

Doamne prea puternice... Cred, că ți-ai plămădit și-ai săvârșit ființa lucrurilor, cântând din fluer celor în neființă... Căci, prin suflul acestui val de laude vrăjite, oricît de puțină dără ar fi ascuns tainele întunericului din neîntrecuta

ta istețime, Cuprinsul ce ieșia din mâ-nile tale trebuia, fără doar și poate, să pară unui cântec minunat.

Tot în vremea acestor ani mă deprinsei a citi și-a scri pe grecește. Și tot lui Grozea îi datorai și-această înzestrare.

Invățase limba asta departe de sat și mulțămită călătoriilor lui la Buzău.

— Vrei tu, îmi zise'ntr'o zi, să'nveți grecește? Limba noastră nu-și are scrisul ei. Ca să citești și să scrii trebuie s'a-legi între slavona și greceasca. Eu învățai greceasca și-acum parc'aș avea patru ochi. Fă ca mine. O să afli lucruri negrăite...

— O prea vreau, dar unde, cum?

— Cu ajutorul vestitului psalt Ioachim de la Mănăstirea Banului din Buzău. Mi-i prieten, cu toate că gurile rele șoptesc c'ar fi un desfrânat. Eu n'o cred și nici tu n'o s'o crezi. Drept e că părintele Ioachim e un om, ce te face să-ți fie frică când îl vezi și-l ascuți. Dar numai proștii n'au în ei nici un fior. Dealtmintreli, cu toate șoaptele, e tare, mare și-i prețuit. De mult îi vorbesc eu de tine. A primit cu bucurie. O să fie mulțumit să aibă o pri-

tenă, căci și dânsul e ca noi: n'are prieteni.

Duminica următoare, zi frumoasă de primăvară, urcai în teleguța lui Grozea. Era mândru de calul lui, frumos dobitoc, zău așa, iar eu mândră de Grozea, care mâna ca un stăpân și sta drept ca un om în toată firea.

Eram amândoi gătiți, ca de sărbătoare. El, cu cisme văcsuite, cu cămașe de borangic, cojocel înflorat și căciulă țurcănească. Eu, în fustă albă cu fotă, cusută cu mâna, ilic și pantofi de catifea încărcați'n cusătură de flori deschise, cu capul gol. Eram frumoși, ca niște tineri după nuntă.

Cuprinsul Firii, ce mi se deschise'naintea ochilor, pe drumul ăsta de aproape o poștă, necunosct de mine, mi se păru tot așa de frumos precum eram noi: gătit și el ca de sărbătoare. Era 'ntîiul meu drum lung și nu mai conteneam să mă minunez de coastele 'mpodobite cu viță de vie, de păduri necunoscute, râuri și pâraie, de potecile șerpuite și chiar de păsări și dobitoace, perindându-se lucruri și vietăți, ca niște șiruri de perdele, pe cari o mână nevăzută le ri-

dica una după alta, la apropierea noastră.

Stăteam pe jilț alături de prietenul meu, ce tăcea. Și când vorbi, — pe coasta unui deal pustiu — fu ca să-mi sădească 'n suflet sâmburele răsvrătirii lui din fire, coaptă, gata să țâșnească.

— Totul cât vezi și ce-ți place așa de mult, — se rosti el învârtindu-și biciul pe deasupra capetelor noastre, — întreg acest mândru pământ, larg și lung, trebuie să fie al nostru al tuturor, căci noi venim pe lume goi și despoiați și el ni se dă să-l lucrăm și să ne bucurăm de roadele lui. Nu-i al nostru. Trebuie să fie. Trebuie să-l smulgem din mânilor, care-l țin, fără să-l lucreze. *Trebuie.*

Asta-i tot ce mi-a spus Grozea despre robirea pământului la ciocoi. Atunci pricepui că dânsul va fi odată și-odată haiduc, căci numai haiducii cugetau altfel decât toată lumea. Luându-ne după lume, D-zeu a lăsat să fie robi și stăpâni, săraci și bogați, biciuiți și biciuitori. Dar haiducii treceau peste această voință a lui D-zeu, nu-i mai călcau pragul bisericilor și se trăgeau la păduri, de unde eșiau dând iureșe fulgerătoare 'n

averile asupritorilor și chiar într'ale bisericilor, prădând, ucigând și punând la adăpost.

Buzăul, oraș isprăvnicesc al județului, mi se 'nfățișe ca o fată care se gătește. Avea două uliți drăgălașe, parc'ar fi fost două sprâncene trase. Noroiul și praful erau cu 'ngrijire date laoparte. Pe de-a rândul locul era așternut cu bârne de lemn. Prăvăliile, rânduite una lângă alta, aveau ferestre cu geamuri mari, prin care te puteai minuna de câte mai arătau. Printr'unele, lucruri de-ale noastre; printr'altele, mățasuri streine, scumpe; mai departe vedere de armurării, încrustate cu mândrețe; altă parte tutun tăiat, ca firul de mătase, porcoit printre ciubuce și narghilele. Prăvălii pline de scoarțe. Altele arătând icoane, candelile de argint bătut, vejminte, potcapuri, cărți sfinte. Intr'o mulțime de prăvălii bea și mânca lumea. Cafenelele erau ticsite de lumea care sorbia din cafeaua mirositoare, fuma din ciubuce și vorbea tot felul de limbi.

Toate aceste bolți erau însemnate cu felurite numiri, potrivite, așa: *La țărâncă buzoiancă*; *la cașmirul de aur*;

la pușca Damascului; Covorul persian; Ciubucul vizirului; Hanu la Boier Stănică; Candela de argint; Cafeneaua Marghiloman, și-așa mai încolo.

Grozea își lăsă teleguța în șopronul unii cârciumi sărace, de la margine. Era oprită trecerea căruțelor de rând pe po-deaua de lemn. Numai trăsurile puteau să treacă. Infiorați de-atâtea bogății și ne la locul nostru, mergeam minunându-ne, printre plimbătorii pierdvară, ce veneau și se duceau, vorbeau, numărau mătânii mari de chilibar și se uitau la noi, ca la alte celea. Cei mai mulți dintre boieri erau îmbrăcați în caftan și *ișlic*, împodobite 'n cele mai mândre cusături. Alții aveau o îmbrăcătură, cum numai prin țările lui Soare apune s'or fi aflând. Aceștia erau maicuseamă feciori de boieri, întorși de pe la școli înalte din streinătate. Aveau mustățile rase și câte-un geam la ochi, ce mă făcu să cred c'au chiorît cu toții, din pricina învățaturii.

Femei, puține, dar dumnezești de frumoase, cu meșteșug drese, toate în capetele goale, cu părul lins pe spate și lăsat pe tâmples, îmbrobodite în marămi

de borangic suptire și streveziu, cu talia strașnic de strânsă și cu rochi largi, mari, ca niște clopote, târându-se pe pământ. Se târăganau îngândurate la brațul soților lor și vorbeau pe nas, ca niște gaițe.

— Pe-aici, îmi zise Grozea, nu poți intra pe nicăieri, dacă n'ai la pungă banii dintr'o vară câștigați de noi. Pentru ca ciocoi aiștia și casele lor să poată trăi în asemenea orașe, ca și ntr'altele și mai mari, trebuie ca noi șerbii, noi să le aducem apa la moară. De-aceea au poterași cari să-i apere, pe ei, și ne'ndatorează pe de-alde noi, să muncim pentru fericirea lor. Eu unul nu vrea să fiu șerb. Curând, curând, o să mă fac haiduc. Atunci noi haiducii toți, o să ridicăm satele și-o să isprăvim cu nedreptatea...

Mănăstirea Banului cică fusese făcută dintr'un singur tufan, dela acoperiș, până la tâmpla altarului.

Era vremea leturghiei. Deodată nu îndrăznirăm să intrăm, întrucât intrarea în această casă a lui D-zeu, întocmai ca a prăvăliilor bogate încărcate, nu era îngătuită decât bogătașilor.

Telegi, trăsuri înhămate, cai de călărie, vizitii, lefegii, aşteptau, într'un amestec bălţat, ieşirea stăpânilor. Aceştia se rugau într'o anume biserică a lor, după cum se duceau la desfrâu prin anumite case ale lor, făţarniceşte zise „cocioabele noastre“.

Aşteptarăm sfârşitul slujbei şi plecarea acestor vrednici creştini, cari îndulceau poruncile lui Cristos, cuprinzând pământul. Eşiră cu înfăţişări de măcelari pocăiţi şi se urcară prin trăsuri, în mijlocul freamătului ce ivirea lor, în sunetele mari ale clopotelor, săvârşi printre slugoi. Noi ne strecurarăm pe după aceste brezăi şi ţinându-ne de mână, Grozea şi eu, pătrunserăm în biserică goală, unde mirosul mirezmei, lăsat de vejminţele desfrâului, lupta vârtos cu mirosul de tămâie.

Aici, uimirea îmi fu şi mai mare de cum o avui în faţa bolţilor bogate. Ce deosebire între sărăcia bisericii din satul nostru şi bogăţia acesteia... Era tot aşa de încărcată, ca şi bolţile din târg.

În lumina ferestrelor cu geamuri zugrăvite, văzui mai întâi tâmpla întunecată a altarului încărcată de chipuri şi

săpături. La mijloc și drept deasupra, un D-zeu țănoș, strălucind de sănătate, cu toată barba-i albă, ținea în mâna stângă un glob pământesc nesăbuit, făcut după chipul și asemănarea sa, câtă vreme cu degetul arătător de la dreapta ne amenința cu nu știu ce pedepse. Pe cele două canate ale ușii de la altar, sfinții apostoli Petre și Pavel, tot așa de grăsulii ca și stăpânul lor, făceau pe temnicerii, unul cu sabia, celălalt cu cheile raiului în mână. Apoi un șir întreg de sfinți, cu priviri de spioni, mucenicii și jitarii Bisericii, ale căror vejminte erau de argint și aur bătut. Două rânduri de jilțuri, săpate din belșug, având fiecare, scris pe spetează, numele fericitului mirean. Trei candelambre spânzurate de tavan, două candelă arzând în fața lui Cristos și-a Sfintei Fecioare și două sfeșnice mari în fața stranelor, — toate încărcate cu lumânări de ceară și din cari multe, uimindu-mă prin mărimea lor, îmi dădură să crez că păcatele acelorlora cari adus-au atare daruri, trebuie să fi fost după aceeași măsură.

Grozea mă lăsă pentr'o clipă în mijlocul acestei tabere creștine și se duse să bată la ușa pomelnicului. Psaltul loa-

chim și-arătă fața. Era un om ca la vreo patruzeci de ani, scund, chiel, cu ochii mari, bolbocați, vesel la față, gras în grumaji.

— Iat-o pe Floricica, prietena noastră, zise Grozea, arătându-mă de departe psaltului.

Acesta se înțepeni în picioarele lui scurte și rămase o clipă încurcat. Fața lui de ștregar popesc pâlâia într'o năvală de lumină portocalie. Iși ridică mâinile în sus și rosti, c'o putere de se cutremură ferestrele, cuvântul acesta grecesc:

— *Evloghimeni...*, ceeace vrea să zică: *binecuvântat*.

Mă înfricoșai și-mi venea să fug, dar îl zării pe Grozea că'mi zâmbește și-mi face din ochi. Psaltul zise înainte și cu toate că teama-mi tot creștea, plăcerea de-a auzi glasul acesta, ce se zicea c'ar fi printre cele ne'ntrecute din Țara românească, mă ținu pe loc.

— Binecuvântați fie ochii tăi jilavi... Binecuvântate buzele tale umede... Și binecuvântate fie toate apele pământului, ce fac să crească atare roade...

Roșii la binecuvântarea atâtor udă-

ciuni, dar Ioachim glăsui curând despre secetă. Cânta pe-al „optulea glas“.

— Căci, tu Doamne, umeze-e-lele taale, fac pă-ă-mântu-ul, pământu-ul să'ndure seeceetaa, tu Doamne, prea puternice...

Grozea îi puse o mână pe umeri și-l opri.

— Mai las'acum psalmii tăi mincinoși, rânceziți de jilăveală și uscăciune, și fă-o să slovnească alfabetul. Ai uitat că n'o să mânem la *Cârciuma lu bun venit*, ci c'o să ne ducem pe la colibele noastre.

Psaltul îl privi o leacă cu dragoste, apoi își văzu de treabă.

— Mai vârtos simți-vor căldura cei ce se vor culca împreună într'o coli-i-ibă, decât acela ce doarme singur într'un palaat...

— Dar noi nu ne culcăm împreună, diavole, strigă Grozea.

— Tot pâra-â-ul me-erge la-a râu... Bărbat și fe-eme meerg...

— Merg la naiba, urlă prietenul meu, scuturându-l pe psalt de braț. Vrei sau nu s'o deprinzi alfabetul? Mi-ai făgăduit.

— Da, făcu Ioachim, apropiindu-se de

mine, ca un lunatec, da, am făgăduit și încep.

Apoi ațintindu-mă în ochi, cu privirea cea mai cinstită din lume:

— Floricico, neagră porumbiță... Rostește întocmai precum m'auzi că mă rostesc eu: *Al-fa... Vi-ta... Gam-ma... Delta... E-pilon...*

Slovnii, după dânsul, fără nici-o sfială, până la sfârșitul alfabetului.

— *Ehtahtos... Ehtahtos* — (minunat, minunat) — prinse el să strige pe grecește. — O singură greșeală, o nimica toată, ce trebuie îndreptat. Sunt cele trei slove greu de rostit: *gamma*, *delta*, și *thita*. Pentru *gamma*, trebuie să faci din gât, ca și când ai vrea să gălgâi. Pentru *delta* să bázâi ca crivățul. Cât despre *thita*, cum sâsâie găscanul. Așa dar rostește și-arată-mi gura în vremea asta. Eu te-oi ajuta.

Rostii. El îmi privea de-aproape gura și-mi atingea cu degetul bărbia. Dar, ca și fript de-o arsură, îl văzurăm dându-se deodată înapoi și rotind prin biserică văitându-se, cu mâinile aduse pe chelie.

— Săracul de mine... Săracul de mine...

Gur'asta-i izvorul însuș din care vechii zei au muls nectarul lor amețitor. Este gura făcută, nu să slovnească un alfabet, ci să împartă viața și moartea... Cu bună seamă, despre atare fetișcană a zis înțeleptul aiurat: *Porumbița mea, care stai printre crăpăturile stâncii, prin ascunzișurile locurilor prăpăstioase, arată-mi fața ta și fă să-ți ascult glasul tău... Da, privirea, glasul tău... și-asemenea gura ta, ar fi putut zice. Dar, Solo-moane, la ce bun să ai o inimă care cere s'auză și să vadă aceste lucruri încântătoare, când ești așa de slut, ca un chițcan...? Și de ce-aș fi greșit, dacă inima mi-i pusă la stânga, ca a celui înțelept? — O, Doamne, îmi cunoști nebunia mea, iar greșelile mele nu-ți sunt ascunse...*

Dup'aceea, Ioachim veni repede la mine și-mi zise, cu vorbe așezate și alese, în felul celor sus puși.

— *Cori-mu... Corițachi-mu* — (fata mea, fetița mea). — Să nu mă necinstești, socotindu-mă neam prost. Nebunia mea nu-i primejdioasă și păcatul meu nu-i de cât în vorbă... Asta-i toată boala mea... Să nu mă lipsești, așa dar, de priveliștea

mândreții tale. Acum du-te sănătoasă și să vii sănătoasă. Te voi învăța grecește cu priceperea învățatului și cu dragostea prietenului. Și vei fi'narmată c'o sabie, ce puțini sunt în stare s'o mânuiască.

Il sărutai pe psalt pe-amândoi obraji și-i zisei:

— Ioachime, tu ești omul pe care întâiași dată l-am sărutat în viața mea.

* * *

Vreme de un an încheeat, psaltul de la Mânăstirea Banului mă'nvăță greceasca și-alte lucruri, dascăl, când politicoș, copilăros, aproape rușinos, când scos din minți, îndrăzneț, aproape nebun. Totuși, felul lui îmi desvăluia colțuri din firea omenească vrednice de luat în seamă și cum mintea și firea mi-erău cu totul altele decât a fetelor de vrâsta mea, mă lăsam cu blândețe la toate atare dorinți, dealtmintreli nevinovate, — numai pentru plăcerea să pui la'ncercare dacă neprihana lui era adevărată, sau numai chip mincinos.

Era adevărată.

Școala mea o făceam de două ori pe

săptămână și mereu în biserica goală, după slujba leturghiei. Adesea era de față și Grozea. Câteodată ne lăsa singuri, sau cu el de față, Ioachim era acelaș om. Cunoscând, că glasul lui de psalt îmi plăcea atâta, dacă nu mai mult de cât învățătura limbii grecești, și'ncepea nesmintit școala cu o isbucnire de cântece dumnezeești, ce mi se răsfrângeau peste suflet, ca o cădere de lumină. Era fără sfârșit în cântece, în psalmi, în scornituri, și'n întorsături de viers. Cinstea lui sufletească mergea până la uitarea de sine, cum se'ntâmplă, într'o zi, când după ce cântase, măsurând biserica de la ușă până la tâmplă, mă uită și fugi în altar, unde-l găsi plângând. Dar această cinste sufletească avea nu mai puțin ieșiri, ce mă puneă în încurcătură. Căci, uneori, fără să-și întrerupă învățătura, privindu-mă cu ochii săi buni ca de bou, îmi puneă mâna pe pânțele, sau pe țâțe, cerându-și în felul ăsta iertare:

— N'am pus niciodată mâna pe-atare plăcute lucruri și nu vreau să mor până nu voi simți căldura lor. Floricico, îngăduie-mi... Toți neghiobii cunosc aceste

lucruri, fără să le prețuiască, câtă vreme eu le prețuiesc fără să le cunosc... Tu mă faci fericit cu puțină cheltuială. În curând o să te risipești, fără să ai folosința preacinstirii. Și nu te teme c'o să merg mai departe în fericirea asta, căci dacă *Eclesiastul* are dreptate să spună că *sfârșitul unui lucru prețuiește mai mult de cât începutul lui*, nu-i mai puțin adevărat că'n viață, multe începuturi fac mai mult decât sfârșitul lor. E drept iarăși că pentru asta trebuie să privești viața cu alți ochi, decât ai *Eclesiastului*.

I-am îngăduit această fericire, așteptându-mă mereu c'o merge mai departe. N'o făcu. Nu numai că nu-mi ceru mai mult, dar nu-mi mai aduse aminte despre această plăcere, uită, nu mai pomeni nimica. Cu toate astea, cunoscând de mult tainele vieții și desgustată de minciuna cu voință, ce se răsfăța în jurul meu, m'am întrebat adesea dac'ar fi trebuit să stau la tocmeală pentru ceva așa de josnic, c'un om care mă făcea să trăesc clipe așa de alese, în cât nu le-am întâlnit în restul vieții mele. Aș fi vrut să-i dăruiesc ceva, să-i las o amintire, ca să mă ție minte.

Dar, grăia dânsul:

— Ce? Un paner de ouă proaspete? Pui de găină? O oală de unt? O doniță de miere? Casa mea nu mai încape de ele... De-ai putea să-mi dăruiești un sfânt ca cununa de aur bătut, sau niște metanii, din cel mai neprețuit chilimbar, sau și-o narghilea scumpă de la Smirna, și n'aș primi. Ciocoi, căroa nu știu de ce D-zeu le-o fi plăcând glasul meu, mă'mbulzesc cu atare nimicuri. Ceeace-aș vrea, ceeace m'ar face mort de fericire, nici tu, nici D-zeu nu puteți să-mi dăruieți. Ar fi să am un trup, o față, mai vrednică de glasul și inima mea. Mi-ar îngădui să trăesc viața mincinoasă, după care jinduiesc în acest stârv de măgar. Asta, D-zeu n'a vrut să mi-o dăruiască. N'a vrut să-i dea privighetorii penele Păunului. Poate c'o fi făcut bine, căci *cică de-ar avea porcul carne, ar vrăfui pământul...*

Astfel era omul, ce-l descoperii în psaltul Ioachim, ținta atâtor ponoase. Pe la mijlocul verii, ce urmă ăstui an de învățătură, îmi fu dat să cunosc într'însul un alt om. Această descoperire fu o minune de necrezut atât pentru

oraș ca și pentru mine, pentru însuși Grozea.

Eram acum de-aproape șeptesprezece ani. Și frumoasă precum mă vedeți. Această frumusețe între alte ademeniri, i-o ațâță și pe-a feciorului Ciocoiului nostru, stăpânitor a peste patruzeci de mii de pogoane de pământ și păduri, ca și-a nenumărate staule și turme de vite. Pentru acest domnișor, cu sticla la ochi, de curând întors de la învățătură, nu eram decât o frumoasă oiță cu două picioare, ușor de păpat, fericită poate de-a fi năzărit o postă așa de'naltă. Era departe să-și închipuie cea mai mică împotrivire din parte-mi. Era cineva. Eu eram ceva, ce se ținea în picioare în tâmplător și ce trebuia să se puie cu picioarele'n sus la întâiul semn al stăpânului. Și-atâta de sterpe-i fusese învățăturile, încât nu găsi nimic mai nimerit, decât să'nceapă prin a mă înjura.

Intr'o duminică din var'asta, hotărîtoare pentru soarta lui Grozea, *Coconașul* Manolache, precum îl numiau șerbii lui, veni la hora satului, întovărășit de sora lui mai mică și mânând singur un cal măestru, la o teleguță. Venea a-

colea, el, stăpânul nostru de mâine, să-și chezășuie trecerea la lume și nu mai puțin, ca să tragă cu ochiul la turma ce-i da trup de plăceri. Domn neturburat din mila lui D-zeu și prostia oamenilor, închipui o glumă. Soră-sa tot așa de deșteaptă ca și el, nu se sinchisi, iar poporul o primi ca pe-o mană cerească. Bătrânii își scoteau căciulile, arătând frumoasele lor chici argintii. Tineretul se mărgini să-și urmeze jocul, dar ceva mai acătării, să placă cinstiților musafiri, pe când *pomojnicul*, făptură slugarnică, străjuindu-și stăpânul, își făcea de cap aruncând măscări. Din porunca lui, cârciumarul dădu de băutură mai multe ocale de vin și băutorii urară darnicilor oaspeți „sănătate și viață lungă”. Apoi aceștia se scoborîră și ciocăniră roată cu jucătorii, lăsându-și trăsura în grija unui țaran tânăr.

În clip'asta eu folosindu-mă de lipsa lor, îl lăsai puțin pe Grozea, neținând seamă de povața lui, și mă dusei să drăgălășesc puțin pe mândrul dobitoc, ce cărăbănea această lespede omenească. Mi-era foarte mult dragi caii frumoși, ca să mă pot ține plăcerii de-a petrece cu

mâna prin coama lui. Plătii scump această plăcere, căci fui prinsă de neașteptata întoarcere a celor două lipitori și silită să le-auz măscările. Astea erau zise cu înțeles la voinicia mea și-a dragostei ce aveam de cai. N'aveau nicio rușine. Dar „coconașul“ nu se mulțumi numai cu atâta. Crezu să mă mulțumească, aruncându-mi la picioare, de pe capra lui, un ban de aur, hărăzit, zicea dânsul, „plăcerilor nevinovate“. Mi-acoperii fața în mâini și fugii, lăsând *galbenul* acolo, unde picase, în uimirea șerbilor și-a stăpânului lor.

Intins pe iarbă, departe de horă, Grozea nu află de cele petrecute, decât prin zarva ce se desfășură printre săteni, după plecarea boierului. Alergă și mă găsi înecându-mă cu plânsul. Vărsam întâile lacrimi de durere.

Altele trebuiau să le urmeze în curând.

Impotrivirea cinstită a femeii, rămâne surdă în fața poftelor omului de rând. El nu pricepe până unde merg mofturile de femeie și unde începe adâncă scârbă a mândriei femeiești. Totul îi pare

îngăduit acestei vite ce stăpânește pământul.

În două luni, acest dobitoc încercă de patru ori să mă încredințeze că rostul meu de-a fi, era ca să-i fiu la gusturile lui. De câteși patru ori mă întorsei, scui-pându-l. Atunci vru să mă ia cu zorul. Întâmpină gârbaciul lui Grozea.

Păzeam acum aproape o sută cincizeci de oi, dintre cari o treime erau ale prietenului copilăriei mele, celelalte ale mamei și-ale mele. Eram fericită, cutoatecă eram îngrijită de șerbia ce se înăspria împrejurul nostru și neliniștită de la ivirea acestei fiare. Știam că mai curând ori mai târziu se va năpusti asupra mea, ca un erete asupra găinii. Grozea mă prevăzu cu un pistol și cu un junghiu, ce le țineam ascunse în brâu. Pentru mai multă prevedere venea și dânsul din sat, să-și petreacă un ceas, două, serile cu mine, ajutându-mă să întorc oile. Zile mândre de prietenie dulce, împărtășită cu câinii noștri, bucurată de inimile noastre deschise, îmbrățișată în nădej-dile noastre, legănată în fluierile noastre, — cât de departe-mi păreți voi astăzi...

Intr'una din serile lui Gustar, lucind

în raze aurii, nenorocirea se ivi. Cocolnașul era singur, călare. Nesinchisindu-se că Grozea era pe-acolea, se îndreptă spre mine, îmi dete bunăseara și mă întrebă:

— Astăzi mai ești rea?

Nu-i răspunsei deloc și mă îndepărtai, întorcându-i spatele. Grozea, care sta la marginea unui băltoc, începu să sficiuiască apa din gărbaci. Ghicii că umbla să întărească pliciul ca numai bine să-i încingă rărunchii oaspetelui obraznic. O bucurie îmi umfla bojogii, la gândul c'o să mă văz acuși, acuși răzbunată de un prieten vârtos și'ndrăzneț, dar cugetul meu, năucit de mânie, habar n'avea de urmările unei atare înfricoșetoare fapte.

Boierul descălecă, dădu drumul calului și vru să se ia domol după mine. Grozea-i răsări în față, drept ca un brad și liniștit ca un înțelept. Și celălalt era drept, dar nicidecum liniștit. I se ridicase tot sângele în față.

— Ce vrei?

— Nimic... zise Grozea, numai că nu știu ce *vrei tu*...

Turbat de mânie, văzându-se tutuit de un mojic, nenorocitu-și duse mâna la pistol. Cât-ai clipi din ochi, fu trântit

la pământ, cu armele luate, și până să-și vină în fire, Grozea și era călare pe calul stăpânului. Ceeace se petrecu apoi îmi dete măsura urii ce clocea în sufletul prietenului meu. În loc să fugă, cum o credeam, prinse a-l biciui pe Coconaș, sfârцуindu-l mai ales peste cap, cu pleazna de curea a gârbaciului său ud, alungându-l de ici colo, peste câmpul pustiu, a cărui liniște era sfâșiată de țipetele celui biciuit, îndârjindu-se să-i sfârțacească trupul însuși, când acesta, căzut la pământ, nu mai era decât un maldăr însângerat și ără viață.

Grozea m'ajunse în goana calului. Nu mai era acelaș om. Fața lui deșirată și nemișcată îmi păru țeapănă, ca o curea. Ochii însângerați nu mai aveau nimic omenesc în ei. Vinele gâtului sta să-i crape. Buza din jos i-atârna, grea de mânie. Nici glasul nu-i mai era la fel, când îmi zise:

— Mi-am sorbit întâia-mi înghițitură de răzbunare. E tot așa de răcoroasă, precum e apa rece, ce-o sorbi când ești ars de friguri. Acuma Floricico, eu te părăsesc pentru totdeauna. Mă duc în haiducie. Nu sunt singur. Șapte flăcăi,

toți din satul nostru, cu nume rău, mă vor însoți. Nu sunt prieteni cu sufletul plin de dulceața dragostei, ca tine și ca bietul nostru Ioachim, și-asta mă întristează. Sunt necruțători, însetați de viața fără frâu. Cunosce pădurile ca și mine, și la un semn din partea mea, sunt gata să se-arunce în foc. Pregătirile noastre sunt gata. Măine în zori de zi ne vom găsi în Pădurea Călnăului, în spațele „stâncii înclinate”. Vino să mă vezi. Acolo, ți-oi vorbi mai mult de ce-ți mai rămâne de făcut. Acum mă grăbesc să dau o fugă până la Buzău, să-i spui și lui Ioachim și să-i zic un cel din urmă bun rămas.

Apoi arătându-mi întâia-i jertfă, adăose:

— Dihania nu-i moartă și nici n'am ținut să fie. Vreau ca domnișorul acesta frumușel să-și aducă aminte de mine, cât o trăi, oridecâteori și-o vedea pliscul în oglindă. I l-am făcut eu... Calul îl țin pentru mine. Câți-or mai trebui tovarășilor mei, îi vom găsi în hârgeliile lui taică-său.

Aproape se întunecase... Turma împrăștiată de goana lui Grozea, behăia de ridica dealurile în văzduh. Dânsul răsuci

calul, o strânse grămadă și-mi ajută s'o închid. Cu inima strânsă de-această întâmplare, parcă streină și de loc și de oi, mă despărții în seara ceea de Grozea, aninându-mă de gâtul câinelui meu cel bun.

Noaptea plânsei din bielșug.

Adouazi, în zori, mă dusei la „stânca înclinată”. Grozea și cei șapte ai lui erau acolo. Mai era un negustor de oi de la Buzău și Ioachim. Arătându-mi negustorul, Grozea-mi zise:

— Floricico, pentru orice împrejurare, mă gândii să-l chem pe prietenul ăsta. Te sfătuiesc să-i vinzi turma de oi. Partea mea am și băgat-o în pungă. Ce rămâne, de vrei să-i vinzi, dumnealui, se prinde să ți-o lase cât o să crezi, ca să trăești. La întâmplare că asupritorii noștri ar vrea să se atingă de averea ta, n'ai decât să spui, că nu mai ie a ta, că turma-i a baciului Zafir.

Primii cu dragă inimă. Baciul plecă, omuleț în doi peri, dar, firește, de folos. Și iată ajunsă clipa despărțirii de pentru totdeauna, când îl mai văzui pentru cea din urmă oară pe cel mai bun prieten al vieții mele. Ochii i se umplură de

lacrămi. Glasul lui, sugrumat de turburare, îngăduia anevoie rostirea cuvântului.

S'a isprăvit, Florico, cu viața noastră... Am fost prieteni adevărați, cum numai câinele singur știe să fie. Tu n'ai să mai afli un alt Grozea, iar eu, niciodată o Floricică... Ce păcat că femeii nu-i dat să ducă viața de haiduc... Ei, să fie să simt lângă mine, colo sus, în munți, în codru, prietenia și ura ta... Nu, n'a fost să fie așa... Am fi înnebunit amândoi...

Rămâi, așa dar, însă ascultă. Haiduc nu-i numai acela, care ia drumul codrului. Prin oraș, printre ciocoi, poți fi foarte bine haiduc și răsvrătit, ca și cel ce duce viața „în creerul munților“, dar cu legământ, să fii fățarnic față de cei mari și suflet cinstit față de cei asurpriți. Tu știi să fii și rea și bună. Haide dar, încearcă de mergi în mijlocul lupilor, zi ca ei, fură-le obiceiurile, cunoaște-le slăbiciunile, și pe urmă, aruncă-te-le în spate și fă bine norodului, răzbună-l... Cu alte cuvinte, ajută-mă... Ești mai înțeleaptă de cât mine, mai isteată, mai vicleană și pedeasupra femeie frumoasă. Fă ca mine. Jertfește-ți tinerețea, cum o jertfesc eu

pe-a mea... Poporul e hâd și mișel. Pentrucă toți câți se ridică din sânul lui se fac scârboși și mișei. Cei buni nu se mai arată nici când. Niciodată, de la zapciul Iancu Jianu și slugerul Tudor Vladimirescu, — unul boier cu inimă bună, celălalt țaran inimos, amândoi haiduci și răzvrățiți, amândoi uciși mișelește, — de-atunci nu s'a mai ridicat nimeni din popor, decât ca să-l îngenunche. Cei câțiva haiduci, cari se ivesc pe ici, colea, nu sunt decât răzvrățiți cu vederi înguste și se vorbește despre ei, ca de niște coțcari. Ar avea ei înșiși nevoie de un căpitan, care să le lărgească câmpul întreprinderii lor. Trebuie lovit sus... Și nu numai pe Greci și pe Turci, dar la fel și mai ales pe boierii români. Dacă se poate 'ngădui streinului să sugă sângele țării noastre, cum i s'ar putea îngădui ciocoiului, ridicat din sânul poporului, să se facă unelta asupraitorului venetic?

Iată. Am așteptat ziua asta, ca să-ți spun, în ce scop te-am îndemnat să înveți a citi și a scri la Ioachim și în care scop o făcui și eu. Cărțile ne arată ceeace priceperea noastră singură nu-i

în stare să ne facă a pătrunde. Trebuie să cunoaştem trecutul şi vremea de faţă, ca să ne dăm seama, ce trebuie de urmărit în viitor. Lucrează, așa dar, în vederea acestui viitor mai bun. Nu învață cineva grecește ca să păzească oile. Fă ceea ce te va povăţui capul tău. Eşti destul de pricepută. C'un fir de păr din capul ei femeia e în stare să spânzure un tiran. C'un deget pus pe-o gură o face să vorbească, sau să amuţască. Fii femeia asta... Aur, o să-ţi dau încurând.

Acum las locurile astea. Mergem prin părţile Brăilei, către îmbucătura Buzăului cu Siretul, unde trebuie să mă întâlnesc cu Cozma. Dar n'o să lucrez cu dânsul. De la dânsul am unele lucruri de'nvăţat. De-acolea vreau să mă călăuzesc după capul meu. Așa dar, oricare ar fi ziua când vei avea nevoie de mine, să întrebi la cârciumarul Ursu, care ține han la ieşirea din Vădeni, spre Galați. Iar dacă vei vrea să vii să trăeşti în partea locului, fi-va şi mai bine. Astă seară potera va fi aici. Ție nu-ţi poate face nimic. Cât despre mine, n'are decât să vie, să-mi ia urmele.

Pe când îmi vorbia Grozea, cercetai

puțin fața tovarășilor lui. Da, precum o spusese, erau oameni dârji, hotărâți, poate credincioși, dar nimic mai mult. Ei, iubire, iubire... De-ai fi tu stăpână în inima omului, răzvrătirea ar fi un cuvânt de ne'nțeles. Bietul Grozea. Mă înduioșiai de dânsul, știindu-l înconjurat numai de oameni răzvrățiți, oameni numai răzvrățiți. Să urăști, o fi bine. Să iubești e și mai bine. Numai cine știe să urască și poate să iubească pricepe cât face viața...

Din nenorocire pentru Grozea, dragostea veghea. Era lângă dânsul și cu toate astea n'o bănuia nimeni.

Băgai de seamă, că Ioachim părea nu știu cum. Impovărat de-o ghebă lungă până'n pământ și de-o căciulă țurcănească, ce-i cădea până peste nas, ținea la supțioară o cutie mare de abanos, grea, după cât se vedea, întru cât o tot schimba ni'ntr'oparte, ni'ntr'alta. Fața lui, de obicei senină, era posacă, îngrijorată, suptă. O luai că trebuie să fie mișcat de-această despărțire și-i șoptii:

— Dragul meu Ioachim... Ești și tu îndurerat ca și mine...

— Nu..., făcu dânsul, scuturându-și capul lui cât o baniță, nu..., nu sunt în-

durerat ca tine. Eu sunt îndurerat precum e Grozea.

Haiducul mă privi nedomirit, dar nu pricepurăm nimic din gâcitoarea asta.

— Ce vrei să spui tu Ioachime, întrebă prietenul meu?

— Vreau să zic, Grozea, că sunt îndurerat ca tine, nu ca dânsa.

— Bun... Auzirăm noi asta, dar lă-murește-te.

— Să mă lămuresc.

Se lămuri cântând, sever, domol, cu glas înfundat, cu fața prelungă, cu ochii mijiiți și tot trecându-și cutia dintr'o mână într'alta, câtă vreme noi îl ascultam zăpăciți de uimire.

— Durerea mea-i ca a taa, voinice Grozeaa, căci și eu o las pe Floricica-a... Și-ți urmez și eu ție-e, plecând în haiducie-e... Și merg cu tine-e, de mă vrei și pe mine-e... Iac'așa-a, biserica basta-a... Popi, protopopi, tămâi, parastas și iconostas... Născuți și cu morți, dă-i dracului pe toți... Botez, cununii; nimicuri, prostii-i... Dumnezeul sfânt, toate-s un pă-mânt... Bun rămas la toate, dragoste, păcate-e...

Cu sudoarea râurându-i în picături

mari de supt căciulă, se opri o clipă. Deschise apoi cutia, — plină de galbeni mari și mici, de pietre scumpe: diamante, rubine, safire, smaralde, topaze, — o plimbă pe la nasul tuturor din noi și rosti într'un avânt de firească scârbă:

— Iată, asta-i tot ceeace ciocoi și însuși d-zeu pot dărui celui ce are nevoie de dragoste... Pentru că fusei înzestrat c'un glas, ce'nalță sufletul, fui smuls din munții mei, din plaiurile mele, de la oițele și câinii mei și'n schimbul acestei bogății mi-a dat metal, ce-i zic scump, și pietre, ce zic că-s nestimate... N'aveam pe atunci decât șaptesprezece ani. Multă vreme îndurai întru așteptarea comorii sfinte și dumnezeești, dar mă încredințai că pururea era vorba de metal și pietre. Iar dragostea? Dragostea dulce și prietena pe care-o părăsisem odată cu ciobăncuțele mele, oițele și diminețele mele mândre, cerul și pădurile mele? Despre această comoară, despre această avere adevărată? Nimic... Un cuvânt măgulitor, o bătae pe umăr, uneori o strângere de mână curtenitoare sau un zâmbet protegitor de sus, asta tot... Iar eu, cu gura lăsându-mi apă în fața sânilor rotunzi,

zălogiți în ii frumoase, în fața unor ochi, faptul unui diavol drăgălaș; în fața unor buze, gata să rostească cuvântul de păcat, care să atingă o inimă cuvioasă, bietul Ioachim, înghițea în sec și se gândia la sgârzenia casei lui D-zeu. Când și când ajungeam să nu mă mai pot stăpâni în fața acestei nedreptăți a vieții, ce-ți cere ce tu ai mai bun și nu-ți dă în schimb decât ceea ce nu-i folositor sau de prisos. Atunci atingeam cu degetul sânurile ispititoare și glăsuiam buzelor și ochilor cu prihana: „Și eu aș vrea să sorb din vinul acesta și să gust din roadele acestea...” Atunci se sfârșia. Nu mai eram „psaltul nostru Ioachim, cum nu mai este altul decât la Mitropolie“, eram „un om scârbos“. — Și dece, „altarul și candela lor...” dece să fi fost la mine scârboasă o poftă, pe care popii și cioicii și-o săvârșeau în toate zilele?

Vai, așa era... Trebui să mă încredințez însumi, că pofta mea era desgustătoare, cel puțin de ocară. Dumnezeu mă făcuse să cânt, nu să fiu îndrăgit de lumea unde cântam. Cred chiar, că D-zeu cu bună știință dăduse un glas de serafin unui trup de măgar. Cel curat, nu poate

rămâne curat, decât dacă-i înconjurat de urâtenie. Ca atare, când cântam și-i răpiam în cântece, oamenii mă slăviau și mă'mbulziau cu daruri moarte, dar pe dată ce mă atingeam de darurile lor vii, mi-aduceau aminte că sunt un măgar. Heruvinii, ce veneau la biserică, să se lepede de dracu și către cari serafinul Ioachim își vărsa glasul și dorințele, mi-o aduceau și ei aminte. Femeea-i ca soarele, se oglindește'n toate băltoacele.

Mă'ntorc, așa dar, întru împărăția ce-o părăsisem din trufie, ca râul care se revărsă, pururea venindu-și la matcă. Și glasul meu, ce răsuna'n pustiul orașului fudul, făr'a sgândări cea mai mică milă, răsuna-va deacum încolo în inima oamenilor, cari se pun în afară de lege și se silnicesc la o viață aspră, întru binele semenilor lor. Și voi rosti: „Doamne, D-zeule... *Eu te caut în revărsatul zorilor; sufletul meu însetează după tine, carnea mea te dorește'n câmpul acesta pustiu, ca să-ți vază puterea și strălucirea, precum te-am slăvit în altar... Căci bunătatea ta e mai bună decât viața. De-aceea buzele mele te vor lăuda. Cei*

*trufași batjocorâtu-m'au până'n adânc,
dar eu nu mi-am întors fața dela tine.
Indepărtează de la mine râsul și batjocura,
căci eu ți-am căutat întru jurămintele tale...*

După care, iată-mă... Psaltul Ioachim,
ce nu află milă la Mănăstirea Banului,
va purcede cu Grozea în haiducie, ca
să-l înfățișeze pe D-zeu și să caute iubirea.

* * *

Prietenul, de care te despați pentru
'ntotdeauna, e mai scump decât cel care
ți se'ntoarce. Când îmi fu făcut de de-
parte cel din urmă semn de bun rămas,
de mâinile iubite, mă prăbușii peste câi-
nele meu și-mi afundai fața'n părul frunții
lui, cu ochi sperioși. Apoi îmi luai drumul
înapoierii, ce-mi fu ca cel al unei înmor-
mântări. Imi văzui casa, pădurea, oile
mele și toate-mi părură pustii, ca o țară
prăpădită de-un pârjol.

Tristețea, ce-aproape-mi era necunos-
cută pân'atunci, îmi încinse inima. Totul
ce fusese bucurie cu nesaț, era suferință
cu nesaț. Dumnezeuule, unde-ai turnat
mai multă dulceață? În bucurie, sau în
durerea sufletului împătimit? Foșnetul
frunzișului, cântarea cocoșilor, lătratul

câinilor, behăitul oilor, șoaptele nesfârșite ale prietenului meu, vântul, fură tot pe-atâtea înjunghieturi pentru sufletul meu sbuciumat de dor. Umbră, căutându-și soarele, trepătam zi și noapte prin pădurea de pini și de mesteacănii. Fluerul meu care nu cunoștea ceeace-i singurătatea sugrumătoare, umplea pădurile de strigăte și uimea păsărelele:

*Dor singuratec, gânduri triste
Ale sufletelor pline și focoase...
Când norocul ni-i râvnit
Aleanu'n dor ne-am găsit...*

Această „mângâiere“ n'o aflai numai în dorul meu. Avea să fie'nfăptuită în chipul unui om, care fu un vis înșelător. Dar eu știam că era mincinos și sorbii această închipuire cu setea sufletului, ce-și pregătește desamăgirea.

Intr'o zi, un crainic, trimis de Grozea, veni să-mi spuie că Cozma o să treacă peste săptămână, să pipăie prin ținutul nostru și să vază de nu-i cu puțință o lovitură. Răvașul prin care-mi vorbea de Cozma se sfârșea astfel: „I-am dat o sărutare pe obrazul bărbos al acestui frate. Primește-o cum te-o'ndemna inima“.

Inima mă'ndeamnă să caut această sărutare pe amândoi obrajii lui Cozma, ca să fiu încredințată c'o gălesc. Am găsit-o, firește, fiindcă omul n'are decât doi obraji, și mai găsi și altceva, ce nu o căutai, dar care veni nechemată, precum vine furtuna, ce n'o poate isca nimeni.

In săptămân'asta, fluerul meu răsuna prin pădurile de pini și de mesteceni, cum numai un dor turbat e'n stare să facă să răsune atare o biată țeavă de soc cu opt găuri, pe când ochii mei răscoleau pământul și vedeau urme de copite cu potcoave neștiute'n părțile astea. Mă luai după ele și'ntr'o dimineață dădui pe negândite peste poiana în care Cozma și frate-său Ilie își fumau pipele, fericiți și habar neavând despre mine. Cozma făcu pe mândru, iar eu îl necăjam. Totuș, îmi simții numaidecât stăpânul. Ca să-l ațâț, îl făcui să dea de-a fuga. O luă după mine, ca să fie precum e zis: *femeea ce fuge de bărbat, e mai dorită*, și chiar în seara ceea, după ce se'nflăcăra Cozma și pădurea, mă lăsai cuprinsă peste mijloc de mâna ce răs-pândise spaima printre ciocoi.

Cozma mă cuprinse, dar inimii lui

Grozea mă dădusem. Cozma luă ceea ce oricare om poate să ia. Grozea-mi luase sufletul, la care dânsul ținea. Astfel, trăii un vis ne'nchipuit într'o clipă de uitare. Apoi, încercai marea cu degetul. Cerui vieții, ceea ce ea nu poate să dea. Vroiam pe Cozma, pe Grozea și toată fericirea, numai pentru mine. Și n'avui parte de nimic. Atunci mi-am sfărâmat fluerul meu de soc. Și urmă altă viață, ce ținu aproape trei ani, după care mă dusei să dau pădurii, ceea ce culesem din pădure.

Apoi, mi-am luat chip mincinos și pierii în lume de unde vă viu cu sufletul cinstit, gata să săvârșesc tot binele și tot răul trebuincios lumii ăștia.

Asta sunt eu.

ILIE CEL INȚELEPT

„Tu,

ILIE CEL INȚELEPT,

fratele lui Cozma și sfătuitoarul meu, e rândul tău să ne spui cine ești și ce pășuri te-a făcut să'mbrățișezi viața de haiduc“, zise Floarea Codrilor, căpitanul nostru.

Ilie își puse domol căciula la pământ. Să-și fi dat seama, că arătându-ne fruntea-i netedă și chica-i de haiduc, ne-arăta un cap fără pereche prin liniștea lui? Era o față de mitropolit războinic, știind să ucidă între două leturghii, să bea și să mănânce între două bătălii. Ochii săi negri, luminați, pătrunzători, nici sfioși, nici îndrăsneți, grăiau hotărîtor: *pace vouă, sau vă ucid...* Cu toate astea, o lumină de mucenic, ne'ndurându-se nici

de moarte, nici de viață, plutia vecinic peste această barbă. Această barbă învrâstată cu negru pana corbului și albul argintului, în care se pierdea o mustață stufoasă, năpraznică strajă a unei guri, gata la toată clipa să rostească acest cuvânt neînțeleș: *Dreptate...*

Il rosti, începându-și povestea.

*POVESTEA
LUI ILIE CEL INȚELEPT*

Am eșit la pădure, ca să aflu aici dreptatea, alungată din oraș.

La Brăila, unde mi-am deschis ochii, tata avea un *han*. Acest tată, — dracul să-l ia—era'ntr'un fel om bun. Dar mulți, cari sunt altfel foarte cumsecade, la ei în casă sunt niște tirani, mai ales când ei duc cârma gospodăriei. Tata o ducea pe-a lui, ca pe-a unei corăbii pântecoase, ce ținea s'o vază la adăpostul oricărei amenințări de furtună. Ca să fie'ncredințat de asta, o ancorase în niște ape moarte, cu toată punerea de pricină a unor călători, cărora așa ceva nu le venea la socoteală.

— Nu vă place, zicea dânsul? Aveți răbdare, până ce mă va chema Alah la el. Pe urmă o să faceți cum bine v'o plăcea...

— Da, răspundeam noi, — frate-meu

Cozma, sor'mea Chira și eu, — da, vom face după cheful nostru, din ziua când te-o chema Alah la dânsul. Când o să te cheme-i vorba?

— Asta-i treaba lui Alah.

Treaba lui Alah... Cam foarte'ncurcată treabă, când noi aveam râvnă mare să facem de capul nostru, câtă vreme tata n'avea de fel poftă să plece la cer și să ne lase cârma'n mâinile noastre. Cu toate că bătrân, ținea de cârmă cu putere, călăuzindu-se de păreri călite de dânsul.

Credea cu evlavie în dumnezeu, în toți dumnezeii. Se temea de ei de toți. Ca să le fie tuturor pe plac și-aduse'n harem femei frumoase, înfățișând cele trei mari religii: musulmană, ovreiască și creștină. În casa lui lăsa libertate desăvârșită întru alegerea credinții, dar cerea neapărat această alegere, uitând că cea mai bună din toate credințele—aceea de-a nu avea nici-una, — nu era înfățișată la dânsul în casă.

Credea cu inima curată'n D-zeu, dar zicea, după vorba românească:

— *Până la D-zeu te mănâncă sfinții...*

Prin urmare, ca să fie și pe placul

Sfinților, le deschidea larg ușa cârciumii lui și-i ierna pe toți. Firește, dânsul le-o plătea, ceeace nu era ușor, întru cât acești diavoli de sfinți erau cam căpcăuni. Tata, însă, nu era omul să nu priceapă, că spre a-i place lui D-zeu duhovnicește era bine; să le-aduci sfinților fete mari și pungi doldora de *mah-mudele*, era și mai bine.

Asta făcu lucru mare. Stăpânul, — care nu era altul decât Marele Vizir, — îi dădu lui tată-meu un firman, numindu-l hangiul Sublimei Porți, cu dreptul de-a zălogi și de-a vinde la mezat calabalâcul oricărui mușteriu neplatnic. Totuș, cum uneori veneau și mușterii răi, cari poposeau fără nici-un calabalâc, tată-meu îi dăruia pe-atare musafiri cu câte-un calabalâc ciudat. De cum ticălosul își lua tălpășița, fără să-și ia măcar rămas bun, dânsul alerga la Aga cel puternic, i se arunca la picioare și-i puneă dinainte un pachet:

— Efendi, un oarecare și l-a uitat la mine, când a plecat eri dimineață, îi grăia lui Aga, în chip nevinovat. A scăpat din vedere să-mi plătească cât l-am ospătat, dar asta nu face nimica...

Asta nu făcea nimic pentru tata, dar făcea foarte mult bietului călător. Aga, ca toți Aga, răfua pachetul, afla lucruri buclucașe și-i tăia căpșorul uitucului.

Da, tata era om de treabă, într'ale lui.

Ca să ne chezășuim avere'n viitor, ne făcea să-i trăim viața lui, partea tristă a vieții lui. Toată casa trebuia să facă rugăciuni, ca dânsul, să ție posturile lui, să facă ploconelile dânsului în fața mai marilor, după care mergea singurel să-și petreacă ceasuri plăcute în tovărășia prietenilor săi, fie la noi, fie la Cârc-Serdar sau la Zapciu, unde se juca nesfârșite partide de *ghiul bahar*, la table, în sforăitul narghilelelor. Pentru noi, adevărată plăcere, adevărată sărbătoare, nu era decât odată pe an, la *bairam*. Și-apoi și sărbătorile acestea ne ținea scump, întrucât veneau după *ramazan*, care ne strica la burtă, din pricina nesăbuitelor mâncăruri din vremea nopții și necruțătoarea postire de peste zi. Dealtmintreli asta ne făcu să pornim război împotriva căpiteniei casei.

Cozma îndrăzni cel dintâi, în vârstă numai de cincisprezece ani, îndrăzni să mănânce, să bea și să fumeze de cum

începea ramazanul, ceea ce însemna începutul unei certe fără sfârșit. Mă folosii de-această pricină și-i urmai pilda. Eram doi cari să-i ținem piept lui tata, care deodată cercă să ne facă să intrăm în rânduiala legii, spunându-ne că Profetul „nu ne va milostivi cu viața veșnică“.

— Cu atât mai rău pentru viața veșnică...

— Insuși Profetul a postit în lun'asta, deslușia tata...

— Da, dar el ziua dormea. Ii venia lesne, câtă vreme noi, noi trebuie să muncim.

— Și dânsul lucra noaptea, să scrie Coranul, lumina noastră.

Cozma se rostea atunci, că vrea să se facă creștin.

— E credința mamei și nu-i așa de aspră. Cel puțin Profetul creștinilor a mâncat în toate zilele... Și-a făgăduit și el o viață veșnică. Trebuie c'o fi la fel...

Tata, care se temea să nu supere pe ceilalți D-zei, nu zicea nimic. Ne făcurăm creștini, Cozma și eu, cu alte cuvinte, fără să se fi schimbat ceva, pentru că poți trece dela o credință la alta și să rămâi într'aceeași piele. Dar iată-ne ajunși la postul mare, dinaintea Paștelui creștin, când trebuie să te pedepsești cu

fasole și mămăligă, vreme de șapte la optsăptămâni. Socotirăm asta ca o prostie.

Fu pricină de gâlceavă și furtună.

— Să păziți legea ce v'ați ales-o, tuna tata...

— Da, am ales-o noi, răspundea Cozma, dar și aici trebuie să fie vre-o greșeală. Nu se poate ca, pentru a dobândi viața veșnică, să fie nevoie să te 'ndopi cu fasole vreme de-aproape două luni...

— Trebuie... Să mâncați numai fasole fiartă'n apă. Altfel s'a dus credința creștină, s'a dus Raiul...

— Foarte bine. Ne lipsim și de una și de alta... Fasolea fiartă numai cu apă nu-i de mâncat...

Tata striga scos din fire:

— De speriat... Cu bună seamă, o să-mi trag asupra capului mânia vreunui atotputernic ceresc. Aștia doi nu vor să se dea la niciuna din cele trei credinți, pe cari le-adăpostesc supt acoperișul meu...

Aști doi nu vroiau. Și din doi, ne făcurăm în curând trei, cu sora noastră Chira, apoi patru, cu bietu frate-meu Ismail, care se spânzură'ntr'o zi din lă-

comie. Murea după lucrurile de mâncare și cum toate bunătățile erau făcute să-i mulțumească numai pe mușterii, bunul Ismail le șterpelea de dinaintea bucătarului, urla de bucurie înfulicându-le și de durere mistuindu-le, fiindcă tata-l biciuia până da din el afară ce mâncase.

Dar traiul nostru în această casă trebuia să se'nrăutățească, odată cu ivirea poftelor trupești. Eu nu fui atins. Eu niciodată n'am simțit nevoia să ridic năframa de pe fața unei femei. Cozma, în schimb, o făcea pentru el, pentru mine, pentru frate-meu care se spânzurase și pentru toți strămoșii neamului, cari fuseseră sfiicioși, ca mine, sau cari s'or fi spânzurat ca Ismail. Cozma ridica de toate. Dealtmintreli, asta era cu cale și eu nu m'am supărat nicidecum.

Hanul era plin de femei. Ale lui tata, ale prietenilor lui tata și *cadânele* ce le ținea *chiaburii* ospătați la han. Mireasma lor umplea casa. Cozma, ca un copoi, moșmoia toată ziulica'mprejur, mirosind, cu nasu'n vânt, precum făcea Ismail, dând târcoale pe lângă bucătărie. Dacă, însă, ciupelile făcute de-acesta mai erau trecute cu vederea, cele făcute de Cozma,

după câte se vede, nu prea erau. Oricum, bărbații, în frunte cu taica, cam așa spuneau. Numai ei se plâneau de năpaste. Femeile nu se văitau de fel. De-asta-i dam dreptate lui Cozma și femeilor, întrucât Cozma avea de partea lui Coranul, ce-i dă bărbatului mai multe femei, și femeile aveau cu ele pe'nțeleptul din Biblie, care zice: *„Trei lucruri sunt prea minunate pentru mine, dacă nu patru, pe care eu nu le cunosc: dâra vulturului în văzduh, dâra șarpelui pe piatră, dâra corăbiei în apa mării și dâra bărbatului în femei.”*

Dacă, așa dar, nu se lasă dâră, de ce atâta zarvă? Căci din două lucruri unul: sau că Profetul a citit pe'nțeleptul din Biblie și i-a dat dreptate în Coranul lui, sau că nu sunt ținute de credincioși aceste învățături și-atunci, fiind dânșii cei dintâi greșiți, n'ar trebui să se supere.

Cu toate astea se supărară. Cozma fu bătut. Sării să-i țin parte. Fui bătut la rândul meu. Frate-meu întreba de unde-ar putea să-și însușiască ceeace toate credințele-i îngăduia. Deocamdată nicăieri: femeea asta-i o mamă. — Erau acolo și mame. — Astălaltă-i o soră. —

Erau și surori. — Celelalte erau ale bărbaților lor. — Iar ele nu ziceau alta, decât ca să fie și-ale lui Cozma...

— Toate astea de-aici sunt ale casei și hrănite de bărbații lor, i se deslușia. Tu trebuie să cauți afară, să le răscumperi, să le hrănești cu banii tăi, când o să ai...

Cozma nu pricepu nimic și veni să-mi spuie :

— Ilie, lămurește-mă : de ce mă trimet ei afară ? Cum ? Nu sunt mai vrednice de îndrăgit femeile de casă, de cât cele streine ?

— Da, Cozma, ai dreptate. Femeile de casă ni sunt mai scumpe.

— Nu-i așa ? Acuma mai lămurește-mi și asta : Odată ce sunt hrănite de bărbații lor, cele de casă, și nu-mi cer mie decât să le iubesc, de ce vreau ei să-mi pierd vremea'n afară, s'alerg după cele ce nu mă cunosc și să nu fac această plăcere acelor ce mă cunosc și mă chiamă... ?

— E drept, Cozma. Nu fugi'n afară, nu lipsi de nicio plăcere pe cine ți-o cere, dă-ți totul în casa'n care ești iubit.

— Nu-i așa ? Să te mai întreb ceva, Ilie. Ei îmi opresc apropierea femeilor,

ce nu mă costă nimic și vor să le cumpăr cu banii mei, când îi voi avea. Ce-i de făcut, să ai bani?

— Știu eu, Cozma? Ar trebui, poate, să întrebi, despre asta, pe popa, pe *hoge*, sau pe Cârc-serdar. Aștia-s toți de-ăi cari nu fac nimic și cari au bani.

Cozma merse de-i întrebă. Câte-și trei îi răspunseră, că numai munca îl face pe ban.

Răspunsul acesta îl scoase pe fratele meu din sărite. Și eu mă bosumflai, căci aști trei oameni nu se țineau decât de *ghiulbahar* cu tata, câtă vreme muncile moșilor lor erau săvârșite de robii *belicului*. Totuș, Cozma o luă drept bună și-i spuse lui tata:

— Iată, trei din prietenii d-tale, cari înfățișează stăpânirea și credința, zic că munca aduce bani. Ei bine, eu muncesc la d-ta. Dă-mi banii trebuincioși, să cumpăr și să țiiu trei femei...

Tata aduse atunci vorba despre scopurile lui.

— Da, tu muncești, Cozma, și frații tăi muncesc, și eu nu mai puțin, dar tot bănetul ce se adună'n teșcherea, e pentru

viitor. O să-l găsiți la moartea mea și o să vă prindă bine.

Cozma-i tăie vorba.

— Dă-mi pace cu prinsul d-tale de bine de mai târziu... Acuma eu am trebuință de trei femei. Spui că trebuie să le răscumpăr și să le hrănesc. Dă-mi, așa dar, banul muncii mele...

— Așa-i, dar tu ești prea crud, copilul meu. Trei femei, la nouăsprezece ani? Nu... Trebuie să mai aștepți...

— Nu pot. Imi trebuie neapărat.

Grăia adevărul... li trebuia... Câte? Trei, sau șease, nu știu, dar văzui cu ochii mei pe toate femeile din han venind pe la Cosma și cu toatele plecând voioase.

Asta, era treaba lui.

Mai erau și-alte trebuinți în casă. Acelea ale Chirii, mai întâi. După spusa lui tata erau ruinătoare. Ea nu voia să se'mbrace decât cu mătase din Asia, nu'trebuința decât numai miresme, ce se plăteau cu aur în cumpăna greutății lor, și vrea o trăsură bogată, ca și a lui Aga. Cheltuielile ei singure se ridicau la zece lire pe lună. Tata ținea la dânsa

și-o alinta mai mult decât pe ceilalți, dar țipa deatâta risipă.

— Tu mă duci la ruină... Cheltuielile tale sunt ca și-ale unii fete de bei, câtă vreme rugile-ți către D-zeul tău creștin sunt de ștremgăriță... Nu'n felul acesta ajunsai eu să vă strâng o avere...

Chira, jumătate'ntoarsă spre oglindă, îi răspundea peste umăr.

— Nu mă privește ce fel făcuși să ne strângi averea, dar dacă este, din parte-mi îți voi arăta că sunt vrednică de ea. Ce ușor vine, ușor se duce. Vorba românului: *banii strângătorului, în mâna risipitorului*. La bănet mult sunt și lacrimi multe. M'iau asupra-mi să ți se ierte greșelile, presărând nițică bucurie pe unde bănetul d-tale a semănat des-nădejdea. Asta-i cea mai neprețuită rugăciune a mea. Cât despre altele, d-zeu să mă ierte, căci numai el știe ce suflet bun am eu.

Astea erau nevoile Chirii.

Veneau, însfârșit, nevoile mele. La dreptul vorbind, nu erau ale mele, ci ale Dreptății. În casă, din partea mea, aveam toate câte mi-ar fi trebuit, pentru că lucru mare nici nu-mi trebuia. Mâncarea,

culcarea și narghilea, aceste trei fericiți le dobândiam ușor, în schimbul alergăturii mele. Ce nu puteam căpăta lesne, era dreptul de-a nu ține seama de ființa unui d-zeu care-mi cerea să nu mănânc când mi-era foame și să-i proslăvesc laude cu pântecul gol. Drept este, că d-zeul ăsta mofturos și mărginit niciodată nu mi-a cerut astea el de-a dreptul. Tata, popa și hogea se rosteau în locul lui. Mă ridicai împotriva acestora și-atunci ei mă pedepsiră, pururea ca să-i fie pe plac d-zeului lor.

Dar d-zeul ăsta, așa de necruțător față de mine, nu găsea cu cale să spuie nimic despre cruzimea slujitorilor săi, cari săvârșiau în jurul lor cele mai strigătoare nedreptăți. Oamenii bisericii, uitând că toate faptele omenești sunt deopotrivă'n fața Domnului, îl îngenunchiau pe țaran la *beilic*, așa fel că-l făceau să muncească jumătate din an de clacă, — de pomană. Bietul sătean crăpa, pleznia lângă vitele lui. Popa-l povățuia cu răbdarea, îi făgăduia o viață mai bună, în cer, și-l canonisea cu post și rugăciune. Așa era voia lui d-zeu.

Zapciul, omul stăpânirii, care trebuia

să privegheze buna orândă în ținutul lui, își trimetea dălhăuții să șterpească vitele locuitorilor, făcea că le „găsește” prin aceiași dălhăuți, apoi pe cuvânt, de părtășie la cheltuielile pricinuite cu urmărirea „hoților”, îl făcea pe țaran să-și răscumpere însăși vita lui. Firește, caii și boii mai acătării nu mai erau de găsit. În fața acestui păcat, d-zeu sta nepăsător.

Cârc-Serdarul pleca cu Potera lui, alcătuită din două sute de simbriași, să dea de urma haiducilor, cari-l mai răz-bunau pe țaran, dar foarte bucuroși că nu da peste ei, lăcustele-astea se năpus-teau asupra satelor, prădau, pângăriau, schingiuiuau, vârau în sperieți o seamă de sate nevinovate, apoi se'ntorceau de la atare preumblare să-și primească sim-bria și să-și vază de ciubucul lăsat la plecare. D-zeu vedea și nu zicea nimic.

Atunci m'am mâniat pe-acest d-zeu, am urît atare oameni. Din acest punct de vedere, trebuințele mele fură mari.

* * *

Cozma nu vedea nedreptățile astea

decât prin coada ochiului, iar Chira c'un singur ochi. Toți ochii lor erau îndreptați asupra însăși nevoilor lor. I-am rugat într'o bună zi să-și mai lase'n pace, unul haremul, cealaltă dichiselile, și să privească nedreptatea'n față, cu amândoi ochii. O priviră și se cutremură, dar repede trebuințele lor îi luară pe dinainte. Pentrucă Cozma nu putea trăi niciun ceas fără haremul lui, nici Chira fără dichisurile ei. Rămăsei singur și eram mâhnit. Ești tare amărât când ai dreptate și rămâi stingher.

Totuși, cu toate că deosebiți prin firea aplecărilor noastre, ne'nțeleserăm asupra mijloacelor prin care să ni le mulțumim. Cei tari furau pe cei slabi. Hotărîrăm să-i furăm și noi pe cei cu putere, oricari ar fi. Luărăm aminte un fapt uimitor. Pe când nevolnicii se'mpărțiau după neam și credință, ca să blesteme răul, cei tari, — Turci, Greci sau Români, — trăiau în bună'nțelegere și storciau fără milă. Eu fui care-mi dădui mai întâi seama despre asta.

Potera era aproape în întregime alcătuită din streini de țară, însă *Zapciul* era român *neaoș*, mare doamne, patriot, și cu

toate astea Cărc-Serdarul alt prieten mai bun n'avea decât pe zbirul ăsta, care pustia ținutul încredințat pazei lui, tot așa de cu fără milă ca și căpitanul Poterei, care era bașibuzuc. Și unul și altul își cumpăraseră slujbele de la Divanul din București, pe preț de multe pungi dolda de aur și-amândoi n'aveau decât un singur scop: să dea jaf prin țară, să-și scoată banii, să se'mbogățească pe cât mai repede cu putință, știind că erau la cheremul puterii de sus, precum aceasta era la cheful Sublimii Porți.

Vlădica Dunării de jos, tâlhar de drumul mare, ocrotia un anumit număr de mânăstiri, ce vlăguiau lumea cu neșaiul acela ce-l mărturisesc călugării la desfrâu. Acest Vlădică, vrednic de spânzurătoare, venea adesea tiptil la boierul Dumitrache Cârnu, din Brăila, stăpânitor de moșii întinse și *sfetnic* la Divan. În tovărășia lui Aga al orașului, se'nchideau câteși trei, până'n zori de ziuă, într'o parte mai dosnică a hanului nostru. Acolo erau îngăduiți numai ciracii lui Aga să slujască la masă, băutura și carnea trupului. Boier Dumitrache se mulțumia cu fetițele de câte treisprezece, patru-

sprezece ani, însă făcute bine. Lui Aga și lui vlădica, mai moftoroși, cu gusturi mai alese, le trebuiau *agemoglani*, — cum numiau Turcii pe băieții creștini, pe cari-i râvneau.

Ca să nu fie stingheriți de țipetele mucenicilor, se dedau păcatelor lor, de față fiind argățoi, gata să le'năbușe acestora cel mai mic vaier.

Fetițele îndurau ceea ce un copil la vârst'asta trebuie să'ndure'n ghiarele unui sgripturoi, precum era sfetnicul Divanului, cu faima lui de „om sdravăn“ și „tată bun“. Băieții *agemoglani* și-or fi blestemând ziua nașterii, pentrucă mai marele poliției și prea sfinția sa, storși până'n măduva oaselor, aveau nevoie de ațățări și mai meșteșugite. Astfel, jertfiții lor erau siliți, prin caznele cele mai drăcești, să mănânce turte nu înmuiate în miere sau unt, ci'n scârnaviile proaspete ale călăilor lor. Cei mai mulți puteau trece peste această punte. Totuș unul căzu mort deabinelea. Altul se aruncă pe fereastră și fu ucis în ogradă.

Acesta făcu să izbucnească gâlceava. Aflarăm despre toate. Chira își eși din minți și făcea pe grozava. Nu se mulțu-

mea numai să fure dela tata și să dea banii săracilor, ne ceru să răzbunăm jertfele prin sângele schingiuitorilor.

Socotirăm că era cu dreptate. Cozma, care se dedea singur la lovituri primejdioase asupra drumeților, se lăsă păgubaș. Eu, care scormoneam prin lăzile din hanul nostru, mă lăsai și eu. Din parte-mi, n'așteptasem eu această culme de ticăloșie. De mult, ochii mei nu mai vedeau decât hălăduind, pe cei puternici, în belșug, iar pe nevolnici sfârtecați de bice. Și mie, lui Ilie, se jeluiau toți aceia cari aveau un păs de spus. Eu eram acela care străbăteam câmpul, ascultam îndurările și alinam durerile.

Frate-meu Cozma și sora noastră Chira alinau și ei durerile, dar când ai tu însuți grele suferinți de'ngrijt, nu poți face mare lucru pentru alții. Nu poți ține doi pepeni într'o mână, nici alerga după doi epuri, precum nu poți purta bucurie și durere dintr'odată'n suflet. Printre ducerile lui la femei, Cozma-și pleca urechea la țăranul ce-i grăia durerea lui. Iși scutura buzunări-le'n mâinile tremurătoare ale nevoiașului, își vedea de treabă și uita. Chira, îm-

popoțonată și sulemenită ca o cadână de Sultan, pleca la preumblare 'n telega ei, tot așa de mândră ca a lui Aga, dar dacă jelanii vreunui nepăstuit îi storcea lacrimi, pe când se preumbla, știam că necazul să-și vază fața stricată era tot pe-atâta ca cel pricinuit de calicia nevolnicului.

Grozăveniile ce se petreceau în hanul nostru îi răscoliră și pe unul și pe alta. Chira făcu valvârtej din locuința ei, își sparse oglinzile venețiene, își sfâșie rochiile. Când veni tata spăimântat, îi asvârli cu borcanele ei de pomadă'n cap. Cozma se'nchise trei zile'n pivniță, propti ușile cu butoaie, umplu pământul de vin și rachiuri. Eu nu făcui nimica. Imi fumam narghileaua'n hambar. Insfârșit, câteșitrei, ne hotărârăm să-l omorîm pe episcop, pe Aga și pe boier. Chira'mbrăcată toată'n negru, ca o călugăriță, ne chemă'n odaia ei și ne zise :

— Priviți. Am răsluit tot ce mi-a fost mai scump. N'o să-mi mai pui rochiile deschise, nici dresuri pe obraji, până când aceste fiare nu vor fi ucise. Vă voi ajuta. De va fi nevoie, să luați și calea codrului. Eu vă voi face rost de

bani. Dac'o să trebuiască, voi merge și eu cu voi.

Cozma, fierbând de mânie, răspunse :

— Iar eu, jur că n'o să mai pun mâna pe nici-o femeie, mai'nainte de-a-mi scâlda cuțitul în sângele acestor trei dihăanii.

Era așa de drăguț, să-i fi văzut pe-ăști doi, în culmea răsvrătirii, încât eu n'avusei să mai spun niciun cuvânt și rămăsei prost. Imi luai narghileaua de coadă și așteptai.

Trebui de-așteptat, căci nu se omoară trei boieri înarmați până'n dinți, cum ai tăia trei curcani. Dar, mă rog, dacă eu puteam s'aștept, frate-meu și soră-mea n'o putea. Veniră de-a doua zi să-mi aducă aminte.

— Ei, frate Ilie, ce facem ?

— Așteptăm, Cozma, așteptăm clipa propice.

Chira, tot în negru'mbrăcată, întâmpină :

— Și de ce s'așteptăm, Ilie ?

— Pentrucă, vedeți voi, vlădica, Aga și boier Dumitrache nu știu că noi vroim să-i omorâm, și când vor afla-o, n'o să vie să ne'ntinză gâturile, ca numai bine să le tăiem.

— Tâmpenie, făcu Cozma...

— Plictisitor, sfârși surioara...

Cu drept cuvânt, era și tâmpenie și plictisitor. Biată soră nu ținea la'mbrăcăminte cernită, iar Cozma nu putea sta prea mult fără să-și alinte femeile.

Mi se făcu milă de ei.

— Haide, dragii mei, luați-vă viața de toate zilele. Nu vă poruncește nimeni posturi, rugăciuni, nici schingiuri, până'n ceasul când se va'mplini dreptatea. Nimica nu-i mai cumplit, decât să vrei binele altuia, cu prețul jertfelor tale. (Prea multă virtute îndârjește inima și inimile'ndârjite nu pricep bucuria jertfei. Așa dar, luați-vă obiceiurile voastre. Eu, mă țiu de-al meu.

Și le luară și se găsiră foarte bine. Cel care nu se găsi bine, fui eu. Fui încă odată singur și trist, mult mai singur și mai trist ca mai'nainte.

Mai era cineva care nu se găsea la locul lui: tata. Iși dăduse seama, că vorba proverbului: *ce naște din pisică șoareci mănâncă*, nu se cam potrivea'n casa lui. Astfel întâia lui grijă, după isprava de risipă a Chirei și-a lui Cozma, fu să-i caute aceleia un bărbat. Cât privește pe noi, făcu mai bine. Ne dădu'n paza stăpânirii. Strălucit viitor pentru trei

răzvrătiți, ce vroiau să purceadă la război împotriva celor puternici...

Mi'ncruciași brațele în fața neputinții. Nu mai era chip s'alini o durere. Veneau năpăstuiți să-i grăiască despre amarurile lor și să-i ceară ajutor lui „Ilie cel bun“, și Ilie nu le putea face nimic. Răutatea domnia stăpână, de la cel mai mișel poteraș, până la sfetnicii Divanului. Noapte fără stele. Intunec sfâșiat de gemete...

Așa'mi dădui seama despre nenorocul de-a nu-i fi semănat lui tata. Fui mai potopit decât robii beilicului. Aceștia-și sufereau fiecare necazul lui. Eu, pe-al tuturoră. Și-aveam o soră, care vărsa lacrimi la auzul unei dureri. Și-aveam un frate care-și deșerta buzunările în mâinile tremurătoare ale asupritului. Vai, una-și prăpădia toată viața cu cârpele de mătase, celălalt purta'ntr'însul fiorii tuturor armăsarilor din întreg ținutul.

Nu, nu se poate cineva prinde de suferințele altora, când singur are suferinți de'ngrijit.

Cu toate astea, într'o bună zi, buba crăpă. Cozma veni să-mi spuie:

— Ilie, hai și-om sări asupra lui

tata, să-i luăm toți banii... Vrei? Chira vrea.

— Vreau și eu, Cozma, dar ce-om face cu bănetul ăsta? Să ținem iepe, care să fete raiale pentru beilic? Să cumpărăm cârpe scumpe? Să strecurăm câteva milostenii pe ici și colo? Apoi, să ne dăm în stamba Zapciului? Sunt sătul de-așa ceva...

— Nu, Ilie, n'o să facem nimic din toate astea. Și eu m'am săturat. Chira la fel. Tata vrea s'o mărite c'un ticălos de rotar, cu inima de piatră. Să plecăm cu toții în haiducie... Vom răzbuna pe cei necăjiți. Și vom trăi liberi, până'n ziua când ne vom da huța într'o spânzurătoare... Vrei, Ilie? Am zece oameni gata să ne urmeze.

Primii. Ne'mbrățișarăm, ne sărutarăm în frumoasele noastre bărbi negre. Dar nu fui de părere să meargă și Chira cu noi. Dânsa trebuia să rămâie'n oraș și să ne dea de știre despre planoselile dușmanului. Ne'nvoirăm.

Ca să-i cădem în spatele lui Tata și să-i smulgem cheile lăzii, unde-și ținea ascuns aurul, trebuia așteptat să-l ia durerea de dinții. În clipele astea zăpăcia

toată casa, trimitea toate slugile după vracii cari se pricepeau în fumuri și unsori descântate.

Răul îl apucă'ntr'o zi ploioasă de primăvară. Ca să ocolim orice bănuială despre sora noastră, o sfătuirăm să plece în oraș de cum o'ncepe tata să se vaite. Dânsa se duse să-l ogoie. El o trimise la toți dracii și-o numi paciaură. La venirea noastră, crezând că venim tot cu gândul acesta, dânsul strigă:

— Pieriți din ochii mei, pezevenghilor...
N'am nevoie de mila voastră...

— Se poate, grăi Cozma, dar noi avem nevoie de cheile dumitale...

Și zicând, i le smulse de la brâu. Pe dată durerea de dinți îi trecu. Tata se sculă'n picioare. Atunci Cozma îl turti supt greutatea trupului său de șaptezeci de ocale, îl făcu fedeleș și-l legă.

În seara acestei zile de pomină, eram doisprezece cari sărbătoream, în desisurile Dobrogii, ruptura noastră cu legea, care apără pe cei cari o fac. O traistă cu patru oca de aur trebuia să ne deschidă o viață nouă.

Aurul n'aduce nici-o schimbare în sufletul omului. El nu schimbă aproape nimica'n viața noastră cea nouă.

Cozma se dădu contrabandei, treabă foarte lesnicioasă pentru cine vrea să se primejduiască puțin și să câștige mult. Dar asta nu era o viață de haiduc. Era drept că alinările ce le-aduceam asupriților, făcură numele lui Cozma vestit de la un cap la altul al Țării Românești. Pungile de aur se sfeteriseau cu aceeași ușurință, cum le și câștigam. Totuși, toate astea erau numai leacuri trecătoare. Răul de care suferea țăranul nu cerea numai bani, ca să fie tămăduit.

Să-l alini pe omul care trudește, înseamnă să-l faci să-și îndure truda. Acest adevăr, Cozma nu-l vedea. Tovarășii noștri nu-l vedeau nici ei, cu toate că erau cei mai cu cale să vază drept. Dar ce mi-i omul care suferă, când el nu simte decât numai suferința lui? De cum o să-i treacă răul, rău n'o să mai fie pe fața pământului. Ca atare, viața noastră nouă nu ne era de cât la fel cu cea de până mai acum, cu ceva mijloace de trai mai multe.

In vremea asta sora noastră era dată

omului abraș, căruia i-o hărăzise taica. Copilul ei dintâi fu un dobitoc ca și taică-său. Soră-mea și-l tăgădui și-l depărtă de dânsa. Din fericire, urmă o fetiță, o Chira leit maică-sa, ca și-un al treilea copil, un băiat. Veniră s'o'nconjoare pe nenorocita femeie c'un neam după placul ei.

Trăiră viața ce le plăcea, îndurară din pricina ei și răposară câteși trei, întrucât nu vroiră să se lepede de nimic.

Nu mai ie nevoie să spun că, din parte-mi, trecutul nu-mi dădea dreptul să mă numesc haiduc. Eram niște borfași. Răzbunările noastre erau mișelnice și prea de pricopseală. Cu toate astea, făcurăm o ispravă, una singură la'nceptul meșteriei noastre. Ne-aduse mult bine'n ochii norodului, iar eu mă mândrii, căci eu îl împinsei pe Cozma s'o săvârșească. Iată de ce-i vorba.

Pe vremea-asta răpirea copiilor era'n toi. Dintre toate nenorocirile ce zdrobiau poporul, această pacoste era cea mai cu greu îndurată. Țăranul îndura celelalte plăgi cu inima mai mult ori mai puțin sfâșiată: dări, clăci, bătăi, pângăriri. Dar, să-i răpești bucățica lui de carne nevi-

novată, era mai grozav de cum i-ai fi răpit viața, mai cu seamă că nici nu știa ce ursită-l păștea pe nenorocit. Auziam vorbindu-se de părinți, cari-și lăsau bordeiul, plecând, apucând câmpii ca niște câini turbați, întru căutarea copilului lor și pierzându-și, la rându-le, urma.

În ținutul nostru, Aga de la Brăila era marele *căpcăun*. Prietenul său, Vlădica de la Galați, se'ndulcea cu dânsul și-i plăcea mai mult băieții decât fetele, pe când al treilea prieten, boier Dumitrache Cârnu, avea, v'am spus-o, alt soi de gusturi. După zaiafet prăzile crude erau încărcate pe corăbii pentru Țari-grad. Câte mame nu se prăpădiau, îngenunchind după milă, pe la ușa puternicilor... Erau svârlite la o parte, ca niște bolovani.

Cum să nu te faci haiduc? Față de-aceste trei fiare, aveam una din acele uri, ce-ți face inima bucuroasă în fața morții. Și iată că'ntr'o bună zi — doi ani după cearta noastră cu legea și biserica, — Chira ne trimise cuvântul acesta: *La noi, astă seară, copiii vărsă vor lacrimi de sânge. Fiți haiduci... Vă*

știe tare departe și nu se'ngrijesc de voi.

Eram, într'adevăr, tare departe de Brăila, prin pustiurile Babadagului. Și când omul ni-aduse vestea, era pe la toacă.

Il privii pe Cozma'n ochi. Păru că stă la'ndoială. Atunci, îmi desfăcui pieptul și i-l întinsei:

— Străpunge-l, Cozma... O să curgă venin.

Cozma se sculă. Incălecă calul și strigă:

— Hei, haiducilor sătui... Cine vrea să mă urmeze zece ceasuri nemâncat? Cine vrea să-și puie viața, pentr'o mamă, care-și smulge părul, pentru copii, ce-și blestemă zilele?

Eram douăzeci. Toți douăzeci, înainte să-și fi sfârșit Cozma cuvântul, eram pe cai. Și pe la'ntâia cântare a cocoșilor, dup'o cale grea, prin hățișuri și băltoace, ajunserăm la șanțul ce'nconjoară Brăila.

Hănul era adâncit în somn. Nici-o lumină, nici-un semn de viață. O ploaie mărunță, ce ținea de cu seara, desfundase pământul clisos. Casa nenorocului, albă ca zăpada, arunca o pată de curățenie blestemată pe un fund de cerească cernire. Streșinile largi și'ntindeau aripele

lor negre și umede, ca ale unei pasări grozave de pradă, clocind un cuib blestemat, pe când balcoanele de lemn se'nșiruiău pe albul pereților, ca niște pântece gata să fete un furnicar de aga și vlădici căpcăuni.

Niciodată hanul nostru nu mi s'a părut într'atâta de spăimântător. Mă cutremurai la gândul că venii pe lume și crescui în casa asta. Să fi fost asta o faptă de dumnezească dreptate, ce-o prilejise ursita copiilor și nepoților aceluși părinte, ce vroia să făurească fericirea alor săi, închizând ochii, să nu vază blestemățiile ce-i aduceau folos?

Luarăm cele mai dârze măsuri. Hanul era pus la unghiul podișului, pe care-l face șanțul cel mare ce'mprejmuiește orașul, ca'ntr'o jumătate de cerc uriaș, la căpătâiul din spre *Carachioi*. Căii fură doșiți în șanț și lăsați în paza a patru inși.

Urcușul podișului este, în partea asta, foarte repede, dar are bunul de-a fi acoperit de vreji și mărăcini, ce'ngăduiesc să-l urci ținându-te de ele. Ai noștri se'nfundară'n desișul ăsta, înșiruiți pe malul ce'nvecinește peretele casei. De-

parte, portul dormea, numai un Turc îndrăgostit cânta trist pe puntea unui caic nevăzut. Din partea asta nu ne temeam de nimica. În schimb, de către cetate, primejdia era mare, întrucât straja lui Aga veghea stăruitor în vremea când stăpânul ei își petrecea. Din norocire pentru treaba noastră, vremea rea ne veni'ntr'ajutor. Ceașii, trași pe supt strășinile porților, tremurau ca niște câini ploați, își rosteau moale *hep, hepul* lor. Dar Cozma, cu'ndrăzneala lui nemaipomenită, merse deadreptul să vorbescă cu unul din ei, îl duse până la altul, scoase plosca cu rachiu. Băurăm cu toții. Apoi, nimeni decât noi doi, în mijlocul acestor lupi, ținurăm plimbarea prin mahala și mai adunarăm câțiva strejeri de noapte, cărora Cozma le vorbea glumeț, le da de băut. Un strejer rumân strigă, nu departe de noi:

— *Te vād, te vād...*

Cozma îi răspunse, în hazul ceașilor,

— *Vezi pe naiba să te ia... Vino, mai bine de bea un rachiu, haide...*

Omul ieși din ascunzișul lui, veni'ntre noi, răsese și bău. Insfârșit, împingând cu umărul ușa, de care sta rezemat și care

era aceea unde locuia un prieten credincios, Cozma zise:

— Și dacă ne-om încălzi un pic la adăpost?... N'ar fi oare mai bine.

Cei cinci străjeri ne urmară, mulțumitori. Ne văzurăm într'o mare tindă, în fața bunului nostru Ibrahim, care ne ură multă sănătate. El aruncă câteva găteje peste jăratecul aproape stins din vatră și ne pofti câte-un scăunel, ca și-o rogojină mare, pentru cei cari vroiau să se lungiască.

Rachiul și căldura îngreiuară pleoapele. Sforăielile întocmiră cântecul cel mai nevinovat al vieții.

O șterserăm. Cocoșii cântau de-a doua oară.

Cu multă părere de rău, furăm siliți să-l ucidem pe paznicul nostru de noapte, sluga ce ne văzuse venind pe lume, dar vina i-a fost numai a lui. Cozma bătu la poarta cea mare. Portarul deschise, cu felinarul în mână. Li aruncarăm o ghebă'n cap și-l sfătuirăm să tacă și să se lase legat. El nu vru și se sbătea. Cu anevoie-l împiedicarăm să nu zbiere. Atunci Cozma, îndârjit, îl înjunghie.

— Nici nu știm măcar dacă se mai petrece desfrâul, sau de n'o fi fost amânat,

zise necăjit frate-meu. Te pomenești că omorul ăsta-i în zadar.

Nu era. Păcate și mai mari se petreceau în casa ce-o păzea credinciosul portar. Pe când ne socoteam, fără să vrem, cu portarul, doi cruzi dălhăuiți de-ai lui Aga cădeau în mâinile alor noștri, puși de pază la porțița din dos, în partea cealaltă de poarta cea mare, pe care, pentru mai multă chezășie, o zăvorâram. Acești doi lefegii ai ispravnicului erau acuma morți, la sosirea noastră. Lucru prost. Am fi vroit să le smulgem mai 'nainte ceva știri despre ce se petrecea 'năuntru. O a treea dihanie nu'ntârzie să ne facă pe plac. Era un Grec de la Ianina, care zicea că nu știe de fel altă limbă. De la dânsul aflarăm că și Aga era dela Ianina. Ne'nțelegeam greu, dar lui Cozma nu-i venea a crede că vipera să nu știe turcește sau greaca obicinuită. Vârful cuțițașelor noastre îi dădură dreptate lui Cozma. Scârboasa făptură vorbia foarte bine turcește, iar mărturisirile ei făcură să ni se sbârlească părul.

Sus, mărturisia el, desfrâul era pe sfârșite. O fetiță și doi băiețași zăceau în nesimțire pe dușumea. Aga, vlădica

și boier Dumitrache, beți morți, ceruseră trăsura să meargă să doarmă la isprăvnicie. Dintre slugi, mai erau acolo trei, însărcinate să cărăbănească cele trei jertfe, după plecarea stăpânilor.

Drept preț pentru aceste destăinuiri, fostul cioban de la lanina se ruga de ertare.

— Nu sunt vinovat cu nimica... Fac ce mi se poruncește. Ca mulți, venii și eu la Vlahia să încerc norocul. Se povestește pe la noi, că pe-aici e-o țară unde un brăgagiu poate ajunge pașă, numai să...

— Numai să primească a'năbuși țipele copiilor, pe când de-alde Aga le sfâșie trupul, nu-i așa? întrebai eu, strângându-l de gât.

Asta fu cea dintâi fiară pe care mâinile mele o sugrumară cu sete.

Așteptarea ne fu lungă, până să ne pice vânatul cel mare. Nu mai scobora nimeni. Să fi năvălit casa, s'ar fi putut să trezim o oaste de argați, să'nvingem o bătălie, să'nfruntăm, poate, toată potera. Știam că'nainte de răvărșatul zorilor desfrâul se sfârșia. Tâlharii nu dormiau niciodată la han, unde până'n

ziuă orice urmă a blestemăției era ștearsă. Trebuia, așa dar, să-i îngăduim trimisului următor să meargă după trăsura.

Ne duserăm în mărciniș, de unde puteam priveghea portița, ca la vre-o treizeci de pași de noi. Vreme de mai bine de-o jumătate de ceas, frigul acelei nopți de Aprilie ne'ngheță sângele'n vine. Insfârșit, unul ieși și pieri ca prins de iele. S'o fi ducând după trăsura, sau stăpânii lui, cuprinși de'ndoială, i-o fi poruncit s'o aducă împresurată de strajă? Orice s'ar fi'ntâmplat, hotărâram să deschidem focul, oricât de mari ar fi întăririle ce-ar veni.

Ingrijorările noastre se dovediră pe jumătate'ntemeiate. O strajă de zece la doisprezece pușcași călări se ivi la ieșire. Ea înconjură'ntr'o clipă trăsura. Răsuflarăm mulțumiți și ne luarăm măsurile trebuincioase. Clipele mi se păreau lungi. Și iată că cei trei tartori se iviră, unul după altul, trei putregaiuri mătăhăloase, înfășurate'n șubele lor, târându-se cu greu, sprijinite de argățime. Poarta se'nchise după cel din urmă, trăsura era gata să pornească, în clipa când sute

de cocoși întâmpinau zorile cu cântecele lor nesfârșite.

Ca un singur om țâșnirăm, ca din pământ. Șasesprezece flinte scuiară'n grămadă, alte șasesprezece pistoale trântiră la pământ trei sferturi din ceată pe când trăsura se răsuci'n loc și se răsturnă, izbită de-un copac. În noaptea pătată de albul dimineții, doi lefegii călări și unul pe jos fugiau, rupând pământul. Ceilalți zăceau la pământ, morți sau răniți. C'o smucitură de mână, Sfinția sa Vlădica, puternicul Aga și „vrednicul“ sfetnic al Divanului, Dumitrache Cârnu, fură smulși din trăsură și din beția lor. Trei lațuri le fură petrecute pe după gât și iată-ne, vinovați și răzbunători, rostogolindu-ne, claie peste grămadă, la vale, cu singura grije s'ajungem cât mai repede la cai.

Hehehei, părinți'ndurerăți, copii cari tremurați în poalele mamelor voastre... Și voi căpcăuni, cari spurcați fața dată omului de D-zeu... Veniți, alergați de vedeți goana drăcească a haiducilor, cari târnuiesc țărnul tinos al Dunării, târând de coada cailor lor, trei stăpânitori ai pământului... Treziți-vă, țărani, din bor-

deele voastre și voi călăilor, din leagănele voastre aurite... Priviți nițel pe-acești trei puternici sfârtecați, a căror orbite, gură, urechi sunt lipite de tină...

Răzbunare... Fii binecuvântată pentru binefacerile ce tu reverși în inima haiducilor...

.

Astfel își sfârși Ilie povestea lui.

Răspunse alaiului ce-i făcură tovarășii lui, înclinându-se'n fața Floricichii Codrilor, își luă căciula, se acoperi. Fața lui nu prea arăta să cam fie mucenic...

SPILCA, CĂLUGĂRUL

Îți dau cuvântul, Spilca. Ridică perdeaua ce te-ascunde în ochii noștri, deschide-ți inima cinstit, povestește-ne viața ta, bucuriile, suferințele, urile tale...

Spilca păru luat fără de veste de chemarea Floarei Codrilor. Făcu o scurătură, ca omul rușinos, ce-aude o măscare... Ochii săi rotunzi, cenușii, întâmpinară bărbătește privirile ce se'ndreptase către dânsul, dar numai într'o clipă, apoi capul i se'ndreptă spre intrarea peșterii, c'o mișcare de silă disprețuitoare. Gândul lui răscoli îndelung pustiul brumos de-afară, pe când trupul său îndesat, îmbrăcat cu zdrențe călugărești, părea că nici nu răsuflă. Măinile lui, sprijinite pe genunchi, nici nu clin-teau; picioarele, îmborțosite cu stângăcie, bolmojite în obiele și opinci, îi stăteau și ele țepene. Spilca-și lepădase

ființa lui trupească. Numai fața lui cărnosă, curată, cu barba roșie, pieptănată frumos, ca și țeasta lui descoperită, erau pline de viață. Numai capul lui, pe jumătate luminat, mărturisia lupta ce i se petrece în suflet.

Apoi, domol, își întoarse fața spre căpitan. Buzele cărnose se mișcă, dar erau uscate. Gâtlejul răgușit, bâigui ceva nedeslușit. Incurcatur'asta păru că-l îndărătnicește pe haiducul călugăr. Iși drese glasul și cuvântă cu trăinicie.

*POVEȘTEA LUI
SPILCA CĂLUGĂRUL*

Mai înainte de-a fi Spilca „călugărul“, eram un plutaș voinic pe Bistrița. Pe atunci capul nu-mi chelise. O frumoasă chică bălaie mi se revărsa pe umerii ăștia largi, care, ei, mi-au rămas tot așa. Nu purtam barbă. Fața-mi era c'a unui flăcăoan nepricăjit. Ochii mei n'aveau nicio pricină să mijească trist, la trecerea vreunui gând. Buzele mele știau să râză fără sfială. Eram Spilca „plutașul“.

De unde începe Bistrița să poată purta plutele, până la îmbucătura ei, plaiurile moldovenești mi-eră cunoscută ca pe degete. Bistrița, mândra, sălbateca domniță, râvnită de Prut și Siret, era ibovnica mea. Fundul ei, un leagăn neastâmpărat, numai pietre. Malurile ei, două brâie șerpuite, împeștritate, pline de minunății. Întâiul necăjește, îi face sgârieturi în trupul stăpânii. Ce-i de-ak

doilea s'apropie, adesea amenințatori, o strâng, o sugrumă, o fac să țipe. Apoi, ca într'o înțelegere, câte-și trele o slăbesc. Atunci cea mai mândră gărlă moldovenească, una din cele mai frumoase de pe lume, se desfășură în voie, se oglindește într'un cer vrednic de ea, zâmbește drăgălaș locuitorilor ei.

Spilca, îndrăznețul plutaș, trăia viața stăpânii sale. Era ea strânsă, sfârtecată, mă luptam cu ea împreună în vârtejul vârtoarei și urlam într'olaltă. Slobozită, potolită, priveam cerul albastru, ne'ntindeam la soare și pe ici, pe colea, urmându-ne ursita, ne luam și noi cu ce se părinda împrejurul nostru.

În jurul nostru: țara binecuvântată de cel de sus, țara făgăduinții... Fi-r-ar strimtorile repezi și întunecoase, printre care bidineaua amurgului stropește cerul în felurite fețe, cât vezi cu ochii; fi-r-ar privești ce se lărgește într'o împodobire strălucind de lumină, bogată în poiene și turme, țâșnind din toate zările, de peste dealuri, din păduri, — sufletul plutașului e pururea gata să se minuneze. Asta-i bucuria ce-o simți, când vii la vale. Urcând la deal, în tovărășie cu căraușii,

sufletul meu se umplea de-altă bucurie, ce nu se lăsa mai pe jos de cealaltă. Lemnele vândute, bani la chimir, sănătate tun, să tot mergi la drum, să bei, să mănânci, să dormi. Ce-i trebuie omului mai mult?

Ei, sărmane Spilca... De ce nu rămăseși tu la fericirea asta?

N'am rămas. Nu putui. Nu se putea.

Pe țărmurile limpezi ale Bistriței veneau fete să-și ghilească pânza de in și să cânte cât le ținea gura dragostele petrecute și nepetrecute. Erau întotdeauna fete care să-și ghilească pânza, dar eu nu le vedeam decât cu ochii de băietan nevinovat. Niște făpturi omenești cu cartrințe, în loc de ițari. Atâta tot. Așa merse vreme de ani de zile. Le chiuiam, când treceam cu pluta lin la vale. Cele mai multe răspundeau. Altele rămâneau mofluze. Iar eu treceam. Într'o zi nu mai trecui.

Eram de-aproape douăzeci și cinci de ani. Voios. Mușchi și sănătate de mistreț. Pentrucă trăiam pe apă, beam vin, mâncam două oca de carne într'o zi, dam peste cap copaci cât muntele. Nasul

meu nu suferia miros, decât mirosul lemnului.

Intr'o bună zi, un cârd de fete, mă chiuiră ele întâi. Imi zisei:

— Haide, Spilca, să vedem o țâr mai deaproape dihăniile astea...

Și dădui o izbitură de cârmaci, ce-mi aruncă pluta cu putere la țärm. Fugiră cu toatele, luându-și pânza, sau lâna ce și-o spălau, toate, afară de una, înaltă cât un pumn. Dar era un „lucru“ așa de nou pentru mine, că nu mă mai săturam să-l privesc. Se sculase în sus. Picioare goale, catrință scurtă, cămașe albă, ce-o tot strângea cu amândou mâinile la gât, cap bălai, micuț și niște ochi albaștri, mari, adânci, bătând din gene, ca niște aripioare de fluture, tot ce fu noutatea Sultanei mele.

Mă măsură din ochi, fără sfială, omenos, ceeace-mi plăcu, și apoi se rosti.

— Tu nu vii cu gânduri rele. Ești de-ai noștri.

— Gânduri rele? Nu, firește... Voi m'ați chemat. Eu am venit.

Sultana zâmbi.

— *Ele* strigă, așa, să glumească. Ți se urăște, zău, singurele...

— Ai strigat și tu ?

— Nu, n'am strigat. Dar te cunosc de-astă vară. Nu te cred să fii om rău. De-asta am și stat.

— Sunt și răi ?

— Mulți, aproape toți.

— Și plutașii ?

— Adesea.

— Atunci, mă duc. Numai spune-mi, cum te cheamă.

— Mă cheamă Sultana.

— Pe mine, Spilca. Și cum de crezi tu, Sultano, că eu n'aș fi om rău ?

— Pentru că-ți vedeai de drumul tău și nu te uitai la strigătele femeilor.

Răspunsul ăsta al Sultanei tare-mi plăcu. Nu mai zisei nimic, împinsei de la țärm și-o luai la vale, pe când dansa-mi zâmbia.

De cum plecai, nu mai fui acelaș om. Nu mai ești la fel de îndată ce ți se oploșește un gând în cap. Viața mi-era liniștită. Un copac căruia o frunză nu i se clatină. Acuma, un vânt neașteptat prinse să-mi bată. Și înfățișarea Bistriței se schimbă cu totul. Nu mai vedeam lumea decât printr'o închipuire. Frumusețea nu-și pierdu din strălucire, dar

aveam în privire o vedere, ce nu mai era a mea.

Nu sufeream. Nici măcar astăzi nu cunosc ce-i durerea ceea a dragostei, ce-ți încleștează inima. Mi-era dragă Sultana, cum i-i dragă copilului pasărea din colivie, căreia-i închină toate gândurile lui. Dihania asta plăpândă, îndrăznind să înfrunte singurică, o namilă ce-și repezea pluta de mal, mă răpuse cu totul tot. Ea știa că eu nu-s om rău. Era încredințată, că nu i-aș face nimic. Tăria ochilor ei se măsurase cu tăria vinelor mele și eși biruitoare. Și nu-mi mai luai gândurile de la Sultana. Și-i puțin așa, să te muncești cu gândul, fără să iubești și fără să suferi? O fi pentru aceia cari iubesc și cari suferă cu ușurință. Pentru mine fu altceva. Mă zgudui. Abia despărțit, vroiam s'o văz iar, dorința ce-mi alungă pe toate celelalte, mă năucea, îmi secătui obiceiurile. Nu mă mai sculam cântând, ci gândind la Sultana. Nu mai vedeam copaci, vite, zări... Sultana le înlocuia pe toate. În susul sau în josul apei, scoborând gărla, sau urcând drumul țării, mi-era tot de una. Din toată această mare și frumoasă

lume, un singur colț îmi prindea sufletul: locurile Sultanei. Și ce nu mi se întâmplase pân'acum, mintea mi se tulbură deodată. Incepui să-mi uit treburile, pricină de stinghereală pentru mine și ceilalți.

Spilca nu mai era un om de capul lui.

Vreme de câteva săptămâni, tot credeam că ochisorii ceia albaștri și nevinovați mi-ar da pace, în cele din urmă. Nimic. Căpșorul cela bălai mă urmăria și mai stăruior. Atunci îmi zisei :

— Spilca, băiete, nimenea nu poate fugi de ursita lui. Orișicine într'o bună zi cată să calce pe piatra ce-o să-i sucească cărarea. Hai și-om da și noi peste piatr'asta. Mai la urmă vedea-vom, ce-o mai fi de capul tău.

Ca atare, către sfârșitul verii, în ziua de Sântămărie mă îmbrăcai ca de sărbătoare și mă dusei să dau târcoale prin sătucul Sultanii. Sat de munte, tupilat în văgăuna dintre două dealuri și străbătut de-un pârâu. Supt poala pădurii de brazi bătrâni. Căsuțele, albe, cu ferestrele date cu sineala, erau presărate ca niște flori de romaniță. Cu toatecă vesele, curate, date din proaspăt cu var, acoperișul lor

de șită putredă și acoperită de mușchi dădeau de gol lipsa țăranului. Asta nu-mi fu de mirare. Trăiam vremea grozavă de robie și sărăcie, ce pecetluia sfârșitul cotropirii turcești. Și se mai știa că ținuturile apărate de munți erau cele mai puțin atinse de jегmănire. Scăpa de beilic, de bici și de dăjdiile grozave numai omul care se putea lipsi de-aproapele său, care lua poteca muntelui și trăia în tovărășia urșilor.

Ajunsei în vremea leturghiei. Locuitorii erau cu toții la biserică. Mersei și mă închinai, ca un bun creștin ce-am fost întotdeauna. Asta mă ușură. Preotul și dascălul, fiecare la locul lui, citeau și cântau cu inimă, cu credință, în mijlocul unei tăceri desăvârșite.

Nu-i puteam vedea în față pe credincioși, fiindcă mă oprisem la ușa bisericii ticsite de lume. În schimb, la eșire, îmi veni bine să-mi văd chipul dorit. Sultana era întovărășită de-o bătrânică, ce crezui c'o fi maică-sa și îmbrăcată ușurel într'o ie și-o fustă de pânză albă, strânsă într'o catrință de lână neagră și stropită de cusături. La trecerea ei, îi dădui bună ziua din cap, cam încurcat. Dânsa-mi

răspunse fără de mirare, neturburată, cu cinste și-o liniște neprăfăcută.

Ivirea unui strein într'un sat, pururea-i cu ochi. Fost-am văzuți, când ne dădurăm bunăziua. Fu destul ca să ațâțe șoaptele, semnele din ochi, clevetirile, pe însuși pragul casei lui D-zeu. Asta-mi răni curățenia gândurilor mele și mă hotărî să fac la un fel. Hotărîre repede. Voi merge să-i cer mâna Sultanei. Ori cum, de-asta nu scapă nici-un flăcău. Ce-o fi, să fie...

Mă luai după cele două femei. Dânsele eșiră din sat, urcară o coastă și intrară într'o casă așezată cam pe la o jumătate a dealului, ce-i făcea dos muntelui. In tot drumul niciuna din ele nu se uită înapoi. Această omenie îmi dădu curaj. Urcai și bătui la ușă. Sultana deschise.

Nu-i fu de mirare că mă vede, ceeace mă cam încurcă. Ca la țărml Bistriții, cu două luni în urmă, se propri dreaptă și aproape că mă întrebă la fel.

— Bună ziua, Spilca... Ce vânt te abate pe la noi? De-ai venit cu gânduri curate, fii oaspetele nostru...

— Curate, Sultana, să mă vază D-zeu.

Vin să te întreb de nu vrei să-l ei pe Spilca de bărbat...

Atunci îi văzui obrajii îmbujorându-i-se.

— Poftim în casă... Nu se cere o fată în căsătorie pe pragul uşii.

Apoi strigând tare bătrânii:

— Mătuşă... Țsta-i un voinic lucrător de pe Bistrița, Spilca plutaşul.

Mătuşa mă măsură c'o privire tâmpită și-mi făcu semn să stau.

— Tușica n'aude bine, îmi zise Sultana, și-i oarecum „ajunsă în mintea copiilor“. N'o să-ți fie ușor să vorbești cu dânsa. Biată femeie, îi văduvă de mult. Sunt acum trei ani, și-a văzut pe singurul ei fecior pierind într'o gâlceavă. Poveste muierescă. Băiatul ăsta era viața ei toată, singurul sprijin la zile de bătrânețe. Atunci și-a vândut casa și-a venit să stea la noi. În vremea asta i-aveam și pe tata și pe mama. Au murit în anul următor. Deatunci suntem singure. Trăim după urma mâinilor noastre, cum putem. Vezi, Spilca, că nu-i tocmai vesel pe la noi... Și dac'ar fi numai asta...

Nu putui răspunde nimic. Imi spuse lucrurile astea într'o glumă, aproape zâmbind. N'aveam înaintea mea o fată

tânără sfioasă, fără vlagă, ca toate altele, ci un suflet argăsit în dureri. Și cu toate astea duios.

Aruncătura de ochi ce-o făcui, intrând, mi-arătă o casă ținută în orândă. Nu era acea casă țărănească, care dacă nu-i un grajd de vite, este de-o curățenie dușmănoasă, de-o orândă nepriincioasă, punându-te în încurcătură. Cele două odăi, ce dădeau în tinda mare de la mijloc, unde ai casei își petrec toată viața lor, și-aveau ușile deschise. Paturi mari și înalte, fiecare cu câte-o velință înrâurată, în care borangicul auriu se'nvârtea cu albul țesăturii și cu bagadele late, ce le dădeau de pământ. La căpătâiul paturilor câte-un sipet, văpsit cu stângăcie, gemând supt câte-un munte de lăicere, așternuturi, perine. De jur împrejurul pereților de lângă paturi, perne de perete cusute, scoarțe de lână, grele, înflorate în tot felul. Pe jos tot scorțarie, dar mai de rând. În fiecare odaie câte-o oglindă mare, aplecate deasupra unor mese de brad, acoperite cu fețe din acelaș țesut ca și velințele de pe paturi. Scaune de lemn văpsite. Săpături în lemn înfățișind izvoade țărănești. Icoane încărcate în bu-

suioc, la colțul spre răsărit, fiecare cu candela ei aprinsă. Icoanele, cadrele, ca și oglinzile, erau împodobite cu perdeluțe, încărcate de bagadele, arătoase prin lucrătura lor învrâstată și prin bogăția borangicului. Pe la ferestre, perdele de pânză de in, aproape tot așa de mândre ca și fețele de masă. Și'n fiecare din aceste două odăi încăpătoare, câte-un rând de stative, gata de lucru.

Se vedea, în căminul Sultanei, ceea ce se vede în orice casă țărănească de pe la noi, pe unde n'a pătruns sărăcia. Nimic mai mult. Dar tot lucrușorul, orice așezătură, aveau pecetea mâinii, ce le întocmise o potriveală dulce, cu lipici, lucru rar de'ntâlnit prin casele noastre țărănești, pe unde găteala odăilor „curate“ te'ngheață, unde totul parcă te stingherește, face să-ți fie teamă să nu strici rostul la ceva.

Mă simții în largul meu, ca la părinții mei odinioară, morți de pe când eram copil. Și-i și spusei Sultanei ce gândeam.

— Sultană, lipsește de-aici mâna voinicului. O ai și-o să fie toate bune...

Mă privi drept în albul ochilor, c'o

privire ce-mi răscoli toate măruntaiele, dar mă ținui, căci aveam gânduri curate.

— Spilca, îmi zise limpede dânsa, toate nenorocirile noastre n'atârnă numai din nimicul ce-ți povestii și care, mai la urmă, sunt lucruri trecute. Sunt și-altele. Nu vreau să ți le spun. În ce chip? Cei cari, ca și tine, ar fi dorit să mă ia în căsătorie și le-au cunoscut, s'au dat înapoi. E mai bine să ne plecăm în fața ursitei noastre.

Rămăsei puțin îngândurat. „Doamne, gândii eu. Ei și ce? Sărăcuța a fost „înșelată“ de vre-un ticălos, care și-a răs de dânsa și-a părăsit-o. Se poate s'o fi lăsat și cu vre-un copil în brațe... Și-apoi?”

— Nu, Sultano, zic eu, nu mă crede așa de puțin omenos. Știu eu. Lumea se leagă de câte-o fată. Eu nu sunt ca ea. Dacă numai asta ți-i vina, toate pricinile ce împiedică pe alții să te ia de nevastă, apoi putem să ne și facem, de acum în opt zile, logodna, numai de-ai vrea și tu ca mine.

La vorbele astea, o văzui ridicându-se de pe scaun. Ochii ei strălucitori clipiră repede.

— Bănuelile tale, Spilca, n'au temei. Nu-s greșită cu nimica, n'am nicio mustrare de cuget. La douăzeci și doi de ani sunt tot așa cum m'a făcut mama. Răul e mai mare decât aș fi așa precum presupui tu. Mai mare chiar decât aș fi făcut vreun copil „din flori“.

Așteptai să-mi grăiască despre ce rău era vorba, dar dânsa tăcu, neslăbindu-mă din privirile ei adânci, limpezi ca cerul verii.

Mătușa veni să ne cheme la masă. Sultana o luă de mână și-i strigă la ureche.

— Tușă... Spilca mă cere de nevastă. D-ta ce zici?

Adusă de spate, cu părul înălbit, cu fața ciupită rău de vărsat, bătrâna mă privi o clipă cu milă și zise:

— Păcat... Bietul băiat... Nu-i de făcut nimica... Cine-ar îndrăzi să-i stea în cale logofătului?

— Care logofăt, întrebai eu, și despre ce-i vorba cu dânsul?

La întrebarea-asta fața Sultanei se posomorî. Privirea i se întunecă. Incadrată în părul ei pieptănat pe spate și împletit într'o cosiță, fruntea i se încreți.

— Logofătul Costache, făcu dânsa, ca sugrumată. Oi fi auzit, poate, vorbindu-se despre cruzimea, despre isprăvile lui. Atârnăm și noi de el, ca toți sătenii. Ne poate lăsa să trăim ori ne omoară, după placul lui. Iar fata pe care și-o arunca el ochi, nu-i scapă. Are de ales între cinstea ei și pierirea alor săi. Avui nenorocul și-i cad cu tronc acestei fiare, acum doi ani. De atunci nu mai am pace. Pân'acum izbutii să scap. Dar primejdia-i mai tare decât mine, întrucât omul ăsta n'are nici inimă, nici rușine. E stăpânul nostru. Intr'o zi o să fiu și eu pusă în fața acestei alegeri. Alegerea mea-i făcută. Intr'o vreme tot credeam într'un bărbat, care să mă apere. Nimeni nu îndrăsnește să stea în fața tiranului. Sunt socotită ca o pacoste. Iar pentru aceia cari, ca și tine, au venit de departe să mă ia la ei, s'a proprit altă nenorocire. Mătușa n'a vroit să mă urmeze. Dânsa-și are aici înmormântați toți morții. Vrea să răposeze între ei. Acuma Spilca, tu știi tot, făr'a cunoaște grozăvia în toate ițele ei. Îți foarte mulțumesc de gândurile tale bune. Dar, precum o spuse mătușa, nu-i de făcut

nimica. Ți-aș fi nenorocirea ta. Și la ce să-i ții piept, când ți-am zis că n'ar sluji asta la nimic? Trebuie c'oi fi având de ispășit vreun blestem. Ei bine, o să-l ispășesc.

* * *

Stâncile cu cari ursita presară marea asta, care-i viața noastră, îi fac pe mulți dintre noi să se mulțumească a trăi prin niște luntreșoare mici, ce plutesc cu grijă pe-aproape de țărm. Spilca, — „Spilca plutașul de pe Bistrița“ — cunoștea stâncile și habar n'avea de ele. Și de cât să piară căzut cu nasul într'un băltoc, vrea mai degrabă să cază zdrobit de valuri.

Felul de cum moare cineva nu mi-i nepăsător. Am și eu aplecările mele. Ca atare, fără să cam stau la îndoială, mă dusei, în după amiaza duminicii următoare, mă dusei să înfrunt stânca, de care se temea atâți voinici.

Mândra horă moldovenească își mlădia șirul în cântecul a trei dible țigănești. Vreo treizeci de fete mari, printre cari Sultana. Vreo douăzeci de flăcăoani.

Era cam zăduf, căci ardea soarele, dar puțin le păsa dănțuitorilor.

Ținându-se de câte un deget și parcă spre a le face pe plac și părinților, ce-i privea pe de lături, mai își ținea între mâini și câte-o batistă cusută frumos, hora bate în spre mijloc. Un voinic strigă: *pe loc, pe loc...* Piciorușele și picioarele isbesc pământul ca o grindină, lăboaiile poartă în sus ghieruțele, deasupra capetelor, le lasă în jos spre genunchi, apoi cercul se desfășură într'un avânt, ce îndepărtează trupurile, întinde brațele și cununa omenească face doi pași la dreapta, trei la stânga, toate picioarele bătând *pe loc, pe loc...* Mai trag un pic de aier și încep iarăș. Asta-i hora noastră românească. Trebuie să fii român și țaran, ca să-ți fie dragă. Nu-i cu cine știe ce meșteșug, dar e plină de viață, învrâstată'n fel de fel de fețe, ca un curcubeu. Marama de borangic aurii sau albe, după soiul gândacilor de mătase, crescuți în griji de mamă. Ii și fuste de pânză de in, albe ca neaua. Pestelci de catifea sau de lână neagă. Și cusături și bagadele ce-au văzut lacrimi și au auzit suspinuri. Și n'or fi

lipsit nici hazul și cântecele, căci le place să treacă de la plâns la râs.

Frumoasă, frumușică, urâtă, fata eșită la horă este pururea plăcută în fața băeților. Ei știu că ele vin să-și caute un bărbat, câtă vreme dâșii vin mai degrabă să-și caute vreo femeie, mai rar soție. De unde și marea luare-aminte la mișcări și șoapte a mamei fetei. Băetanii știu ei de-atare priveghere și asta-i deslușirea batistei ce desparte mâinile, îi mulțumesc pe părinți și nu slujesc la nimic, doar dac'o fi să întetească și mai abitir dorul.

Imbrăcat în zăbun înflorat, cu ȳari albi strânși pe pulpe, încălțat cu iminei cu cuie pe talpă și'n cap pălărie de păr de bou, largă în margine și panglicată în trei culori, flăcăul, mai întâi de toate-i mândru că-i bărbat. E bărbat și se crede voinic. Asta-i place mult fetei, care nu se crede decât că-i frumoasă. Nevinovăției chibzuite, amestecată cu puțină șiretenie a acesteia, dânsul răspunde c'o făgăduială nesocotită, hotărîtă, dar care nu-l costă nimic. Dacă i se prinde, cu atât mai bine. De nu, se închină legii, intră la jug, făurește un cămin și se face paz-

nicul dârz al obiceiurilor, mai ales când este tată de fete mari, ce se duc la horă să-și dibăcească un bărbat.

Obicinuit hora se face în apropiere de vreo cârciumă. Și-i firesc. Te înfierbânți, trebuie să mai bei ceva. Bea omul de sete, de fodolie, dar bea. Și când bea vorbește, ca să nu tacă, sau tot să se fălească. Numai bătrânii, cu chicile de zăpadă, stând la umbra vre-unui nuc uriaș, beau de-adusele aminte, vorbesc cu drag și privesc de departe frământările unii vieți ce nu-i mai sinchisește.

La sosirea mea se petreceau din astea toate. Numaidecât, priviri cu înțeles mă făcură să pricep că satul trâmbițase svoana logodnii mele cu Sultana. Ca să întăresc această svoană, mă dusei de le dădui mâna viitoarei mele și mătușii ei, după care, singur, dat deoparte supt niște pomi, la o masă, cerui o garafă de vin și priveam nepăsător la joc și la vorbirea băutorilor din fața cârciumii.

Stam destul de departe de aceștia, pentru ca, înlesniți de gălăgia horii, să poată vorbi de mine, totuși destul de aproape ca să-mi ajungă până la urechi

unele din vorbele lor. Vorbele lor nu-mi erau cu răutate. Unele ziceau: „o să vie, debunăseamă“, „a aflat“. Era vorba despre logofătul Costache, piatra din cărarea mea, spaima ținutului. Mă gândeam: „Să vie“.

Veni. Goana unui cal ridică un nor de praf pe uliță și făcu să treacă un fior prin toți cei de față. Capetele băutorilor, ca și ale dănțuitorilor și ale ți-ganilor lăutari, se întoarse repede, cu priviri îngrozitoare, către călăreț, care, apropiind hora, își lăsă calul la îmbrăieștru. Toată lumea se minuna de cal. Mă minunam și eu cu toată inima. Era un fugar vrednic de un stăpân mai bun.

Scund, negricios, cu mișcări neastâmpărate, ca un argint viu, cioclovina aruncă dârlogii frâului într-o ramură de salcâm tăiat și se amestecă printre tineret în fața cârciumii. Toți își scoaseră pălăriile din cap. Câțiva de-ai lui îl înconjură îndată și-i aduse la cunoștință, fără zăbavă, aflarea mea acolo. Atunci mă înturnai să-l privesc drept în față. Vream lupta dreaptă.

Logofătul, răscrăcărat pe picioarele lui slăbănoage, asculta ce i se toca la ureche

nepăsător și nu zicea nimic. Din când în când și-arunca câteo privire furișe spre mine, apoi auzii deodată această înțepătură, ce mi se aruncă c'un glas spart:

— Trebuie să le cam rupem picioarele veneticilor...

Drept orice răspuns la această înțepătură, mă dusei la horă, ce începuse iar, mă prinsei lângă Sultana și jucai înainte. Era cinstit. Ce făcu logofătul nu era tot așa.

Se știe că un flăcău, intrând în horă, nu trebuie să despartă un băeat de-o fată. Când n'are loc între fete, nu poate intra decât între doi flăcăi. Asta-i ceva sfânt pentru toată lumea, care nu caută pricină de gâlceavă. Logofătul Costache socoti să nu ție seama de-asta, spre uimirea tuturor. Când nici prin gând nu-mi trecea, cineva îmi tăie pe la spate mâna cu Sultana. Mă răsucii în loc. Hora se opri. Țiganii tăcură. Vână în fața mea, șarpele mă măsură cu niște ochi să mă mănânce și zise cu glas răgușit:

— Mă lași să mă prind și eu?

— Prinde-te într'altă parte.

— Vreau aici.

— Dacă vrei aici, poftim...

O lovitură de genunchi în pânțele îl trânti la pământ. Un gemăt de vită înjunghiată și voinicosu-și pierdu cumpătul. Nu-i veni într'ajutor nimeni. Cârciuma se goli. Femeile fugiră. Un bătrân glăsui:

— Mare poveste și-asta...

Eu strigai lăutarilor:

— Pe duminica ce vine... O să vă toclesc să-mi cântați la logodna mea cu Sultana...

Și-o luai spre casa prietenii mele. O mamă care-și ducea de mână copilul își făcu cruce și se rosti:

— Doamne apără...

În toată vremea săptămânii acesteia, cu bunăseamă nu a fost un plutaș mai fericit pe Bistrița ca Spilca. Logofătul nu se mai arătă prin sat. În fiecare seară mă duceam să-mi trec câțeva vreme cu Sultana și în fiecare seară se despărțea de mine zicându-mi:

— Spilca, eu nu cred în fericirea ce-o visăm... „Câinele“ n'o să ne lase... Și parcă văd c'o să mă pască un blestem...

O ridicam în brațe până la ochii mei,

mi-adânciam privirea în albastrul senin al ochilor ei vioi, îi sărutam fruntea și plecam.

— Fii pe pace, Sultano... O s'o facem pe mătușa să meargă cu noi departe de aici, în județul Suceava, de unde sunt eu. Acolo o să fim fericiți.

Dânsa zâmbea cu tristețe.

— Tu nu știi cât stăpânesc morții pe cei vii... Mătușa mai degrabă s'ar lăsa arsă de vie, decât să și-i lase pe-ai ei.

În ziua logodnii noastre cârciumarul opri hora, de frica gălcevii. Mă dusei pe la o toacă să vorbesc cu țigani, să vie să ne cânte la masa de seară, după ce ne-o schimba popa inelele. Fui primit mai mult prietenește. Tineri din sat beau și vorbeau fără însuflețire. O parte din ei își vedeau de treaba lor, dar alții veniră să-mi șoptească, că „tot satul se bucură de lecția dată câinelui“...

— Ți-a luat frica. Voi aștia, plutașii sunteți tari și liberi prin unirea voastră, câtă vreme noi suntem îngenunchiați. Viața voastră aspră, sălbatecă, vă pune la adăpost de asuprirea și biciul stăpânului. Noi... noi avem cinghelul de gât. Dacă logofătul vrea să ne dea primăvara o

prăjină de loc, să semănăm și noi, trebuie să ne socotim fericiți, de unde nu, trebuie să mergem cu ziua și tot la dânsul. De-asta nici un sătean nu îndrăznește să-i zică un cuvânt dinpotrivă. Fetele noastre frumoase trec mai întâi prin mâinile lui. De multe ori le luăm de neveste îmborțosite de el.

Seară, în fața unei mese lungi, acoperită c'o față strălucitor de albă, câteva neamuri și prieteni, pe lângă bătrânul preot, aveau lacrămile în ochi când deschisei cutia mea cu darurile de logodnic. Beteala, o beteală bogată, se revărsa ca un foc împrejurul micii comori, primită de moștenire de la biata maică-mea și care se alcătuia dintr'o pereche de cercei, cu pietre scumpe, din două inele prețioase, două brățări bătute în rubine și safire și salba, ce număra trei lefți mari, doi galbeni imperiali, patru galbeni mari venețieni, patru poli de aur, șase lire turcești și zece galbeni mai mărunți.

Toți cei de față fură uimiți, afară de mătușa, ce se gândea la morții ei scumpe, și logodnica mea, ce nu credea în visul nostru de fericire. Sultana, îmbrăcată în

alb, își purta ochii, ca duși de pe lume, de la cutia cu daruri la ochii mei zâmbitori, ca o porumbiță nelalocul ei. Fiecare-și bătea capul să-i alunge gândurile ei urâte. Preotul cuvântă o rugăciune plină de foc și binecuvântă năzuința noastră de împreunare. În vremea mesei se făcură glume. Țiganiii cântară și ziseră de-ale lor. Nașa o puse pe Sultana să-și arate zestrea. O făcu ca trasă de funie. Femei glumețe se năpustiră la sipete: Cămăși de zi și de noapte cusute frumos, ștergare, fețe de pernă, cearceafuri, fețe de mese, fură scoase, risipite prin odaie. Sultana avu doar bunătatea să zâmbiască din când în când.

Către miezul nopții, plecând, o întrebai pe logodnica mea:

— De ce, Sultano, aceste gânduri toate negre?

— Nu sunt gânduri negre, Spilca. Știu c'o să-ți fac răul tău. *Il văd venind.*

O strânsei cu putere la pieptul meu. Dânsa mi se lipi cu dulceață. O lacră mă fierbinte mi-alunecă pe mână. Apoi, adierea miresmată cu miros de brad și

noaptea umedă a unui sfârșit de Gustar mi'nvăluiră drumul.

* * *

A doua jumătate a lui Brumărel vestea pe săraci că iarna va fi timpurie și aspră, când într'o după amiază rece, ploioasă, ajunsei într'un sat, la vreo jumătate de poștă de satul logodnicei mele. Ardeam de dorul s'o văd, dup'o lipsă de șese zile. Eram încărcat de tot soiul de cumpărături în vederea nunții, hotărâtă în duminica întâia a lui Brumar. În toată vremea săptămânii ce trecu, Sultana nu-și schimbase felul. Chibzuință, maturitate, potolire, aproape răceală în toate apucăturile ei. De n'aș fi fost încredințat despre curățenia ei sufletească și de lipsirea ei de mine, aș fi învinuit-o de nepăsare. Dar eram încredințat că suferea. Nu vroi să strice măcar o singură vorbă spre a hotărî pe mătușa să-și lase satul. Toate încercările mele pe lângă mătușă fură în zadar. Nenorocita rămase în părerea dânsei. Nu vorbea decât despre morții ei. Mă închinai și eu, nădăjduind întru

sfârșirea zilelor ei, ce nu putea fi prea departe.

Un fapt, ce-l socotii îmbucurător, era dosirea logofătului. Din ziua în care promise izbitura în pânțece, nu-l mai văzuse nimeni. Se zicea că-i bolnav. Unii spuneau că-l ține teama în frâu. Numai Sultana era încredințată că urzește „câinele“ o răzbunare spăimântătoare.

— Mă tem de orice, dar nu sunt încredințată decât de nenorocire. Din orice parte ar veni, știu c'o să ne lovească în fericirea noastră și că tu o să fii care-o să înduri mai mult.

Astea fuse cuvintele cu care mă despărții de Sultana duminica următoare. Nu ne mai puteam vedea decât sâmbătă din săptămâna ce venea. Un mare drum de lemne pe Bistrița, niște socoteli încurcate la sfârșitul călătoriei, ca și cum-părătura de felurite lucruri, greu de găsit, mă făcu să lipsesc așa de mult.

Acum o luai în sus, ținând malul gârlii. Mi-era foame. Eram obosit. Două lumânări, cât toată lumea, fiecare cântărind câte trei ocale de ceară, ce trebuiau să fie aprinse la slujba căsătoriei noastre, mă împovărau peste măsură. Niciodată

grinzile ce le luam pe umeri, nu mă rupsesese atâta. E drept că grija să nu le frâng mai era și ea o pricină. Cu toate că nu prea cred eu în toate, împovărarea asta nu-mi plăcu. Mi-aducea aminte o credință a mamei: când „se lasă grele“ lumânările de nuntă, e semn rău; care din soți avea lumânarea mai arsă în vremea cununiei, o să moară cel dintâi. Și iată-mă gata să știu seama de nu știu ce glas năuntric. Ca să-mi alung acest potop de gânduri negre, poposii în satul acesta. Să mă odihnesc, să înghit ceva, să mă desmeticesc puțin. Tocmai că mi-era și cârciumarul cunoscut. Haide... Ducă-se pe pustiu gândurile rele...

Da, ducă-se pe pustiu... Numai c'ajunge uneori în viață, să nu poți alunga ceeace ți se întâmplă împrejur.

Deschiz ușa cârciumei. Înăuntru vreo șapte săteni și negustorul. Câte șapte-și tăie vorba și se făcură muți, de cum mă zăriră. Totuși auzii pe unul, care zicea:

— Bietu băiat... El e mai de plâns...

Imi lăsai dăsgii, lumânările și întrebai:

— Cine să fie de plâns?

Cârciumarul mi-eși înainte, vesel.

— Bunăseara, Spilca... Merge, merge?

— Merge, Lachea zic, dar ce-i de plâns?

— Ce să fie... S'a întâmplat o mică nenorocire în partea locului. Nevasta unuia și-a frânt un picior. Acum el trebuie să-i facă toate treburile femeii.

Mă gândesc: hâm... De ce ăilalți nu mai zic nimic? Și de ce privesc așa de ciudat la lumânările puse de-a lungul mesei?

— Ce-aveți de vă uitați la lumânările astea? Lumânări de nuntă... Parcă n'ați mai văzut...

— Mari sunt, făcu un sătean, ocolind să nu dea ochi cu mine.

— Da, mari...

— Și-or fi și grele.

— Destul de grele.

Nu mai spuseră nimic. Cercai să înfulic puțină pâine, să beau un gât de vin. Nu mergea. Mă ridicai și pornii.

Afară-i aproape noapte. M'am hodinit, dar lumânările sunt iarăș grele. Le schimb din mână'n mână, dar pace. Și mai e cale până acasă. Calea-i pustie și desfundată. Urechile îmi țiuie, când una, când alta, semn că mă vorbește cineva

de rău. Imi trag cuțitul din teacă și-l las să-mi atârne pe lângă pulpa dreaptă. Dar câtu-i de obositor, să tot spionezi împrejurul tău... Cuțitul, de cureaua lui, îmi tot izbește pulpa, la tot pasul ce-l fac. Imi pare că vrea să-mi cioplească piciorul. Il vâr în teacă. Tocmai în clip'asta, în noaptea neagră, un țap, tot așa de negru, răsare la doi pași de mine, taie drumul și piere. Și cutoatecă știu bine că nu poate fi decât un țap, ca toți țapii, unul adevărat, pe care stăpânul său l-o fi căutând prin toate părțile, rostii tare:

— Dracu...

Dau să-mi fac cruce. Mâna-mi cade grea, ca de plumb. Mă gândesc:

— Era curat Ucigă-l crucea... El mă împiedică să-mi fac cruce... Și lumânările astea, ce se lasă grele, de nu știi cum să le mai ții...

Vreau să-mi trag din nou cuțitul din teacă, dar nu pot. Alt semn de apropierea Necuratului... Și-i atât de neagră noaptea, încât mă dor ochii de negrul ei.

Insfârșit, îmi las dășagii jos, sprijinii lumânările de un copac de lângă drum.

Atunci îmi dădui seama c'apucasem altă cale, pe alătura cu drumul bun. Copacii sunt niște plopuşori tineri, drepți și-aproape tot așa de netezi ca și lumânările. Lumânări și iar lumânări... O pădure întregă... Lumânări triste, stinse și negre.

— Nu, îmi zic, în noaptea asta s'a isprăvit cu mine... N'o să mor sfâșiat de-o undă, ca un plutaș vrednic, o să mor de frică, ca o babă.

Ajung, în cele din urmă, să-mi trag cuțitul și să-mi fac de trei ori semnul crucii. M'iau povara întregă. Și iată-mă plescăind prin noroiul unui câmp, cel tai deacurmezișul s'ajung la drumul bun. Deodată lucesc doi ochi și vin spre mine. Simt că-mi îngheață inima. Dășagii și lumânările-mi scap din mâini. Urlu: — Ma-amă...

Imi răspunde un be-e-e... Ochii lucitori pierise.

Târziu, noaptea, ajung, plin de noroi și pic de înădușeală. Casa Sultanei este foarte luminată, ard lumânări multe. De departe văd tinda deschisă și plină de lume.

— Asta-i, zic, a murit mătușa... Acum

pricep eu de ce atâtea semne rele în drumul meu...

Nu pricepeam nimic. Bătrâna era acolo, în picioare, în odaia cea mare, îndeletnicindu-se, cu ochii storși, să tot așeze găteala logodnicii mele, care, dânsa, sta întinsă pe două mese, așternute cu față albă, gătită în hainele ei de mireasă, mai frumoasă ca niciodată, înconjurată de lumânări tremurătoare, ce-i lumina fața trasă, albă, suptă de pliscul morții. Genele ei lungi nu-i mai clipeau. Ochii ei senini și buni trebuia să nu-i mai văd. Ramura de lămâiță îi încorona fruntea-i ca de ceară, pe care credeam s'o sărut de nuntă duminica următoare. Părul, desfăcut și dat în două, se revărsa în lungul trupului rece, amestecându-se și nedeosebindu-se cu beteala. În mâinile puse pe piept, batista cu băncuța cerută morților la trecerea „vănilor“ spre lumea cealaltă. Pe deasupra, lințoliul.

Iar eu, Spilca, rămân înmărmurit pe prag și privesc și eu la toate astea, ca toți ceilalți.

— Așa a fost scris. Dealtmintrelea săracuța o știa. S'aștepta. Și mai alaltăieri seara, pe când strângea singurică

la fân pe câmp, *el* a venit fără de veste, o târî'n pădure și-și „râse de ea“. Mititica mamei, n'a putut îndura necinstea. Noaptea, D-zeu știe cum, a topit gămăliile câtorva tocuri de chibrituri și le bău otrava. A murit eri seara, după toacă, fără să vrea să bea lapte, ca să verse. Așa a fost scris... Cel puțin o să hodinească alătura de părinții ei. Morții nu vor nici ei să rămâie singuri.

Rostind astea, bătrâna luă lumânările de nuntă, le desfăcu, le aprinse și le puse la capul Sultanei, a cărei față de ceară se făcu și mai albă, când cele două mari flacări luminară odaia. Apoi, ingenunchind, rosti cu glas lămurit: *Tatăl nostru carele ești în cer, facă-se voia ta...*

Toți cei de față făcură la fel. Rămăsei singur în picioare, fără să zic nimic, privindu-mi logodnica scăldată'n lumină.

* * *

De șase zile trăiam, ca o sălbătăciune, prin pădurea deasă, ce'nvecinează conacul boieresc de pe moșia Bistriței de jos, unde domnea ca un stăpân logofătul

Costache, călăul Sultanei și-al atâtor altele. Nu era chip să fie văzut. Nu știu dacă mâncam, dacă beam, dacă mă odihneam. Știu că straiiele mi-erău zdrențuite. Mâini, picioare și față, totul mi-erău însângerate, din pricina goanei, zi și noapte, de pe-un drum pe altul, străbătând desișul.

Aceste paragini erău destul de departe de locul păcatului. Logofătul nu se temea de ele. Era crângul pe unde se'ntorcea din raitele lui ce le făcea întru paza pădurilor, întotdeauna singur și călare, pururea 'narmat cu pistoale. N'aveam, drept orice armă, decât ura mea, sângele meu clocotind de dorul răzbunării. Cuțitul nu mi-ar fi fost de cine știe ce folos. Ca să-mi cază'n mâini, aveam o frânghie, ce-o țineam gata s'o întinz de la un copac la altul.

În seara a șasea, era ajunul duminicii când trebuia să mi se slujiască nunta mea cu Sultana. În loc să mă aflu în frigurile celei mai fericite zile ale vieții, stam într'o groapă, cu frânghia'n mână, cu urechea ațintită, fără suflet, fără D-zeu, fără nădejde. Erău clipe când nu mai știam nici eu ce mai sunt. Un țipăt sau

bătaia aripilor vre-unei pasări de noapte îmi trezea creierul din toropeală. Atunci, întâiul gând, singura mea dorință, era *el*. Mi-l închipuiam apropiindu-se'n trapul sau goana calului. Frânghia, întinsă la 'nălțimea genunchilor calului, ținea drumul. Dobitocul se'mpleticea. Dușmanul în mâinile mele, îi săream în spate. Ce mai moarte grozavă îi pregăteam :

— Of, D-zeule... Dacă ești și vezi nedreptatea, lasă-mă să sorb din acest pahar de apă răcoritoare... Apoi, voi îmbrăca antereul, n'o să mai trăiesc decât să-ți cânt laude ție...

Așa mă rugam în seara ceea și D-zeu mi-ascultă ruga.

Locul ce-l alesesem întru împlinirea scopului meu era cel mai potrivit. Calea, mai'nainte de-a se face lină și să'ngăduie unui călăreț să-i dea frâu calului, făcea mai sus o'ntorsătură repede, strimță și roasă de-un pârâiaș. Aici, omul călare era silit să descalice și să meargă pe jos, cel puțin ca la vreo două sute de pași. În atare împrejurare puteam să-l pricep prin întuneric, ca să nu ucid vre-un nevinovat, cu toate că eram în-

credințat că singurul călăreț ce bătea pustiurile astea era numai logofățul.

Prin amurgul înourat, ce se lăsa domol peste pădurea de stejari, ascultam, tupilat în groapa mea, murmurul pârâiașului, când trapul unui cal se opri'n loc. Călărețul sări jos. Calul sforăi. Eu făștii, cu inima nebună de bucurie. Incercai să m'apropii destul, din câteva aruncături, luând-o deadreptul, prin hățișuri încâlcite, ca să-i pot deosebi bine statura scundă a dușmanului meu, dar el mergea dosit cu totul de calul lui, ce-l lăsase să meargă slobod. Noaptea se-adância și mai mult pe măsură, ce ne'nfundam în desișul arborilor uriași. Cu orice preț trebuia, așa dar, aici să știu dacă era sau nu el. Scăpat din încâlceal'asta a drumului, mi-ar fi scăpat. Ce-i de făcut, să-i întârzii mersul? Cea mai mică nesocotință din parte-mi, mi-ar fi fost de aleluia.

D-zeule, mă gâdeam, să fii tu oare pavază călăilor?

Și repede rupsei o creangă uscată. Plesnitura opri'n loc cal și om. O clipă rămaseră înfipti pe loc, apoi urmară scoborișul. Nu înaintasem lucru mare. Atunci, mereu urmărindu-i deaproape,

petrecui cărarea în urma lor. Intâzierea asta le îngădui să se depărteze. Imi pierdui șartul, îmi vârâi două degete în gură și dădui un fluer cu putere. Răspunsul fu o pocnitură de pistol. Urmă o înjurătură. Cunoscui glasul logofă-tului.

Niciodată n'a fost om mai fericit în nenorocire, cum am fost în clipa aceea... Alergai ca un tigru în josul drumului și-l tăieii cu fringhia, întinsă din toate puterile mele, înzecite de ură.

Clipele mi se păreau vejnicii, noaptea, un iad. Și iată că în vremea acestei așteptări, neagră ca ura mea, mi-aud dușmanul venind pe jos. Nu încalecă, înaintează dibuind, ducându-și calul de dârlogi, cu pistolul, negreșit, gata. Nemilostivule Doamne, la asta nu m'așeptam... O să-mi descopere frânghia. Rămas bun, răzbunare...

Arunc frânghia și săr, ghemuindu-mă cu fața la pământ, deacurmezișul drumului.

— Poftim, logofete, descarcă-ți pistolul în capul meu, trimite-mă lângă Sultana... Dar dacă nu-ți vei nimeri ținta, amar ție...

Cu urechea la pământ, ascult pasul legănat al calului ce se-apropie, apoi i-l deosebesc pe-al stăpâni-său. Țiu fața înfundată în cotul mâinii. Nu vreau să mai văd nimica. Nu mai răsufli. Trăiesc clipa osânditului care, cu gâtul pe butuc, așteaptă căderea paloșului. Nu-i moartea de care mă tem, ci de fuga logofătului.

Ajunge. Se oprește. Un pas, doi pași... Mâna lui mi-o atinge pe-a mea. Imi ridică brațul și zise.

— Ei, n'auzi? Ești mort, rănit sau numai beat?

Nu răspund nimic, dar dintr'o săritură îi cuprind brațele și trupul, față'n față, răsuflet la răsuflet, amândoi în genunchi, pe când el strigă ajutor, iar oasele-i troznesc, glasul i se stinge. Trupul i se rupe ca o scândură și se îndoiaie peste cap.

* * *

Mănăstirea Pantelimon de la Sfântu Munte. O cazarmă întărită, ce înnumără șeaze sute de călugări. A fost zidită de împărăteasa Caterina II-a a Rusiei. La târnosirea ei, împărăteasa nu fu îngă-

duită să-și puie piciorul pe tărâmul ăsta de unde-i alungată partea femească, până și la dobitoace și păsări.

E o cazarmă. Are tunuri pentru apărarea Starețului, a sfetnicilor săi și-a bogăției lor. Sunt soldați în antereu, ce-i numesc „frați“, dar care tremură în fața mai marilor, ca orice soldați. Care-i prost și crede, precum eram eu, taie lemne, prinde pește, tescuiește untul de lemn și murează măslinile, lucrează via, îngrașă claponii, se roagă pentru el și pentru deșteptii cari lorbăiesc despre ființa lui D-zeu, cari mănâncă de toate, bea de toate și-și descarcă trupul la Karea, unde sunt femei tănuite, sau între dâșii, cu dreaptă frăție. Acei cari nu fac ca aceștia, se canonesc într'o pusnicie duhovniciasă. Cu toții nădăjduesc întru ertarea Mântuitorului, care, din parte-i, o dă taturora, întrucât el a fost pus pe cruce.

Acolo m'am făcut eu haiduc.

MOVILĂ VĂTAFUL

— Movilă vătaful...

— Ascult, căpitane...

— Vorbește...

— Eu?

— Da, tu... Tu ești dintre sfetnicii noștri. De ce te-ai făcut haiduc? Vorbește, în numele tău, în numele tovarășilor noștri, de cari tu ești mai aproape decât noi și cari sunt mai aproape de tine decât noi. Povestea ta trebuie să fie aproape ca a lor. Vorbește, Movilă...

Un murmur de mulțămire străbătu rândurile haiducilor, față de acest semn de luare în seamă din partea căpitanului nostru. Dintr'o mișcare de cap, își dară căciulile pe ceafă. Fețele se înseninară. Movilă se ridică, cam sfiicios, cam stângaci, dar destul de acătării, prin mândrețea lui neaș românească, prin fața lui tăbăcită, privirea lui dârză, prin sprân-

cenile lui stufoase, ajungându-i până la urechi, prin bărbia lui scăpărând de vi-goare și neastâmpărată. Era înfățișător, vătaful nostru, mai ales prin nasul lui zdravăn, care în clipa primejdiei se lărgea și se ridica în văzduh, ca un bucium. Râdea rar pe supt mustățile lui stufoase. Fruntea lui, între sprâncene, era încon-deiată c'o cută adâncă, ce stăruia și în vremea somnului, ceea ce-i făcea pe hai-ducii să spună că Movilă visa ne'ncetat Poteri și răzbunări. Adevărat sau nu, zicala asta îl lăsa rece pe Movilă. La ce visa, la ce gândea, nimeni nu-și bătea capul s'o știe. Om de cuvânt, socotit, omenos, Movilă nu-și dădea părerea decât dacă-și făcea socoteala că n'o „să gră-iască în vânt”. În loc să-și facă de lucru cu cine știe ce spovedanii, mai degrabă primea să ne spele rufele la toată ceata, trudă uricioasă, displăcută tuturor băe-ților.

Mirarea fu destul de mare, când își începu povestea:

*POVESTEA
LUI MOVILĂ VĂTAFUL*

Am ajuns haiduc, fără să vreau.

La Stănești, aproape de Giurgiu, unde m'am născut, eram moșneni. Taica moștenise de la părinți peste treizeci de pogoane. Vite, vie, pomi roditori, pă-tule doldora de porumb, păsări, nimic din ce-aduce buna stare 'ntr'o mică gos-podărie nu ne lipsea. Asta venea de-acolo, că alde bunicu avusese fericirea să fie vecin c'un boier, cum rar se'n-tâlnește pe fața pământului. Acest boier, demnitar cu'nrâurire'n țară, l-am cunos-cut și eu către sfârșitul zilelor sale, pe când aveam aproape cincisprezece ani. Era bun și se temea de D-zeu. Cu toate că se'număra printre cei mai aleși boieri, în *protipendadă*, scoborând dintr'un stră-moș care s'a luptat supt Mircea cel Bătrân, își făcea o plăcere să intre'n bordeiul cojanului, să stea de vorbă cu

el, să-i cunoască pe-ai casei lui, copiii, pe care-i boteza cu duzina în fiecare an.

Eu sunt finul lui. Movilă era numele unui frate al dânsului, mort de holeră. Mă'ndrăgea, îndrăznesc s'o spun, ca pe fie-său, întrucât semăn la chip și fel cu fratele dânsului. Ne duceam cu toții, băieți și fete, finii săi sau nu, urându-i de anul nou, cu sorcova. Ne primea pe toți, chip frumos încununat de măreție și bunătate. Sărea pe dânsul toată liota și-l lovea cu sorcova, schelălăind ca niște coteiași flămânzi:

*Sorcova, morcova,
Să trăiești, să'mbătrânești,
Ca un păr, ca un măr,
Ca un fir de trandafir.
La anu și la mulți ani...*

În mijlocul acestei larme, în pridvorul lui mare, tăvălit tot de opincile noastre pline de zăpadă, sta în picioare, drept ca un stejar, ridica mâinile'n sus, se apăra glumind de-acest potop de urări și striga la rândul lui:

— Și eu, copii, vă urez sănătate bună, viață frumoasă și ani lungi să trăiți...

Apoi, chemându-și chelarul:

— Ia să le umpli traistele mititeilor
ăștia cu nuci, moșmoane și covrigi...

Insfârșit, stând pe divanul său, ne
perinda unul după altul prin fața lui, ne
mângâia și ne punea'n gheruțile noastre
'nghețate câte-un galben de aur, darul
lui de anul nou.

Galbenul nu era ceva rar în casele
cojanilor din vremea-aceea. Cu toate
astea, fiecare țăran îl păstra pe-ăsta ca
pe-un moaște sfânt.

Am văzut acest suflet bun de om în-
grijindu-se despre traiul din casă și din
afară a țăranului. Nu putea suferi pe
omul care bea din patimă, dar știa să
ierte mult. Astfel, când un locuitor se
ruina, îi oploșia pe soția lui nenorocită,
îi da o bucată bună de loc din pământ-
turile lui, câteva vite și uneltăria tre-
buincioasă, ca să-și facă o gospodărie.
Cu cârciumarii ducea un război necru-
țător. Datoriile ce le făceau sătenii la
cârciumari, dânsul le ștergea cu de la sine
putere. Și dacă vreunul din aceste
pasări de pradă se'ntrecea cu gluma'n

cămătărie, îi trimitea *mumbaşirul*, care-l bătea la tălpi cu grozavul *topuz*.

Cu puţin înainte de moartea lui, acest mare boier veni să ne vază, cea din urmă oară. Sărbătoream anul de la naşterea celui de-al şeptesprezecelea copil al nostru, între ceilalţi şasesprezece, trăind cu toţii. Era finu-său. După obicei, taica-i făcu cunoscut să vie să-i ia din păr. Il vesti din datorie, dar nu s'aştepta să vie. Spre marea noastră bucurie, un călăreţ de la curte veni să ne spuie că boierul ţinea să vie singur, să-i ia din moţ lui fină-său.

Fu o îndoită sărbătoare. Mama, ajutată de cele patru fete mari ale ei, se aşternu pe lucru, la vatră şi'n casă. Fericitul prichindel fu scăldat pieptănat, îmbrăcat ca o păpuşe şi şters necontenit la nas. Naşi-său veni, încărcat de daruri bogate. Fu primit ca un Vodă. Taica-i înfăţişă mănunchiul de şese fete şi zece băieţi, dintre cari cel mai mare era de douăzeci de ani, cel din urmă'n faşe, la maica'n braţe. Două surori şi doi fraţi erau gemeni. Doisprezece din şasesprezece erau botezaţi de boier.

La masă, maica fu așa de fericită, că

bolborosi vorbe fără căpătâi, călcă pe caftanul boierului și-și răsturnă paharul. Bunul om rosti atunci aceste cuvinte, ce mi-au rămas în minte.

— Nu-ți pierde niciodată cumpătul în fața unui muritor, oricare-ar fi el. Boier sau opincar, pe lumea cealaltă suntem tot una. Aici, pe Pământ, unul nu-i mai bun decât altul. Și dacă, de pildă, „Stan“ e Domn, iar „Vlad“ trage la jug, asta nu-i pentru că D-zeu o vrea, ci fiindcă o vrea omul, omul care-i nedrept, crud și lacom. Impotriva acestui om, noi trebuie, cu prețul vieții de-ar fi, să ne sculăm și să-l zdrobim, căci răutatea nu-i fapta lui D-zeu.“

Avui prilej să-mi aduc aminte despre cuvintele-astea, nu mai târziu decât la o lună de la moartea boierului. Fecioru-său, singurul moștenitor, veni din străinătate să-și ia averea în primire. Fu omul nedrept, crud și lacom despre care vorbea răposatul boier.

* * *

Când cu'ntâia lui preumblare prin sate, nu știam cât îi poate capul. Il pri-

mirăm cu toată cinstea cuvenită moștenitorului unui părinte, pe care toată lumea-l plângea. Trecu, disprețuitor, în trăsura lui, ne ținu la distanță, nu vorbi nici cu bătrânii, cu atât mai puțin nu le'ntinse mâna, cum făcea taică-său. Intovărășit de-un isprăvnicel se mărgini să-i ceară deslușiri despre averea locuitorilor și să-și însemne'n condicuța lui. Urmarea fu îndoirea haraciului în bani de aur, pe care fiecare cap de casă îl plătea pașei de la Rusciuc.

Acest haraciu ajunsese un obicei. Era plătit din tată'n fiu. Boierul ăl bătrân strângea partea noastră, o adăoga de la dânsul și trimitea tot laolaltă tiranului de peste Dunăre, ca să ne dea pace. În felul acesta noi furăm scutiți de 'ncălcările și prădăciunile ce prăpădiau alte ținuturi dunărene, din pricină că nu-i plătea atât puternicului.

Bine'nțele, că niciun boier nu plătia haraciul, nici Sultanului, nici lui Vodă, precum nici-un alt soi de dare. Se știa că erau scutiți de orice sarcină de dajdie. Dar, odată ce bogatul nostru apărător se'nsărcinase, de la sine, cu jumătatea haraciului, sătenii luase această

mărinimie drept o faptă de bună dreptate, căci, la drept vorbind, de ce acela care avea treizeci de pogoane de pământ trebuia să plătească el toate dările, iar acela ce-avea treizeci de mii să nu verse nici-un ban pe la toate aceste *haznale*, mari și mici? Astfel cugeta omul drept, cum fusese fostul proprietar. Ca atare traiul fericit al părinților noștri se'ntinse până la cel de pe urmă locuitor, până la țigani robii, ce munciau pe pământurile stăpânului. Acești nenorociți, însăși ei, cu toate că cumpărați și vânduți ca vitele, erau îngrijiți omenește. Boierul pedepsia fără cruțare pe cine-ar fi trecut peste marginea puterii lui. Veghea să fie hrăniți sănătos și'ndestulător. Le credea la vreme de boală. Asta mi-aduce-aminte o'ntâmplare deosebit de mișcătoare.

Bântuia de câtăva vreme o molimă de friguri. Intr'o zi, ducându-mă la conacul moșiei să'mprumut o grapă, mă brodii când boierul cerceta starea robilor lui. Firește, din pricina molimei, cea mai mare parte dintre țigani căzuseră bolnavi. Ca să-i prinză'n cursă, logofătul scormonise o măsură, prin care pururea-și

atingea ținta. Le da să bea rachiu, știind că „țiganul doar când nu-i mort nu bea“. Cei cari se prefăceau, cădeau în cursă, beau și erau trimiși la muncă. Dar, în fața stăpânului, logofătul nu'n-drăzni să-și facă cum știa el. Un țigan prăpădit de boală se prăjia la soare, cu capul în mâini. La sosirea noastră, se aruncă la picioarele stăpâni-său, care-l întrebă:

— Ce ai?

— Sunt bolnav, Măria ta...

— Nu-i bolnav, se preface, zice logofătul.

— Mă prefac? țipă robul. Iaca, dă-mi să beau rachiu, și-ai să vezi că nu l-oi bea... Când îți spun că sunt bolnav...

Acest cuvânt deschis îl mișcă pe stăpân.

— Vrei să te fac om slobod? îi zise el țiganului.

— Slobod? făcu acesta, ca trăznit. Stăpâne, la ce m'alungi? Unde-o să mă duc? Să sar din lac în puț?

Depărtându-se, boierul înălță din umeri și zise ca pentru sine:

— Vai de capul nostru! Dobitocul

lăsat slobod, e bucuros. O făptură ome-
nească cată să se vînză din nou...

Iată omul căruia-i datora propășirea
zece sate, dacă nu un ținut întreg, în-
tr'una din vremurile cele mai dureroase,
din câte-a petrecut țara noastră. Acest
boier fu unul dintre cei de pe urmă,
cari cinsteau numele de Român. Iși iubia
neamul, trăia'n sânul lui, se'mpărtășia
din bucuriile și'ndurările lui.

Moștenitorul nu călca pe urmele lui
taică-său. Ne judeca de prea fericiți.
Cu toate că bogat, „să-și mănânce aurul
cu lingura“, lăcomia lui n'avea margini.
Strein de inimă și chiar de limbă, — o
vorbia'ncâlcit, — ros de viața destrăbă-
lată, ce-o dusesese'n părțile apusului, luă
după urmele acelora, Români sau streini,
pentru cari țăranul nu era decât o vită
de muls.

La alarma pricinuită de mărirea ha-
raciului, bătrânii ținutului se'ntruniră la
casa preotului din Stănești. Eram și eu
pe-acolea, tânăr, aproape fără mustăți,
și-i văd, parc'ar fi fost eri, cu fețele lor
îngândurate, încadrate'n chicile lor albe,
ce li se revărsau peste umeri. Ne măr-

turisiră pe dată, că vremea de pace și fericire s'a dus.

— Desfăceți-vă vitele... Nu mai arați și semănați decât pentru cât vă face trebuință... Intocmiți-vă care obădate cu coviltir, c'ale moși strămoșilor noștri, și țineți-le gata de'njugat, cu câte patru vite sdravene, încărcate cu ai caselor și cu câte lucruri mai de preț aveți. O să luați voi, ăștia tinerii, o să luați calea muntelui. Cei cari vor rămâne, cădea-vor în robie. Noi, ăștia, bătrânii, vom merge 'ntru odihna cea veșnică... Facă-se voia domnului...

Voia Domnului se făcu. Noul stăpân și-arendă moșiile unui Grec, ce-ajunse plaga ținutului. În mai puțin de-un an, toate dregătoriile sătești, alcătuite din oameni de Țară, fură'nlocuite printr'un potop de fanarioți, mai lacomi de sânge ca păduchii de lemn din casele pustii. Fu ca o ploaie de lăcuste căzută peste-o holdă. Chipuri lihnite de oameni, cu ochii'nsângețați, se iviau pe la porți, bolboraseau o românească ne'nțeleasă înfricoșând femeile și copiii. Pururea'n-tovărășiți de lefegii armați, pururea'n-tărâți cu câte-o poruncă domnească,

acești lupi flămânzi cutreerau satele și cereau plata a tot soiul de dăjdii noi: văcărit, oierit, vinărit, țuicărit, grănărit. Apoi rând pe rând: pomărit, albinărit, asupra pescuitului, a vânatului, asupra gândacilor de mătase, asupra abalelor, ferestrelor, hoarnelor.

Piereau vitele ziua'n amiaza mare. Poterele se iviau, cu rostirea să-i pedepsească pe hoți. Siliți furăm să le ținem și să le hrănim. Ale mai frumoase din fetele noastre fură silnicite de-aceste fiare. Trimiserăm jălbi la Divan. Jălbăitorii s'aleseră cu oasele sfărâmate de topuz.

Atunci aflarăm că grozăvenia ce numai acum se deslănțuia asupra ținutului nostru, era de mult lege obștească'n toată Țara românească, de-ar fi fost ocărmită de Greci, ori de Români. Dacă n'o cunoscusem mai dinainte, asta se datora silințelor și-a cuvântului cu greutate a răposatului boier. Feciorul lui, ajuns în Divan, negoța sângele și sudoarea neamului său însuși, vindea dregătoriile la mezat și da mână liberă cumpărătorilor să se despăgubească. Mai mult, arendașul lui, la'nțelegere cu dân-

sul, băgă plugul în locurile oamenilor, bătându-și joc de răzoarele și hrisoanele noastre. Știa că la plângerile ce le vom trimite la Divan, copârtașul lui va răspunde cu topuzul.

* * *

În trei ani de zile, ținutul nostru ajunsese de necunoscut. Grozăvenia asta, singură ea, făcu mai multă pradă decât molima, seceta, pârjolul și revărsarea de ape la un loc. Locuitorii tăiară și arseră aproape toți pomii roditori. Păsările cântătoare și berzele nu se mai arătau. Nu se mai auziau decât zumzetul albinelor. Nu se mai zăriau paturile întinse, albe, acoperite de mii și mii de viermi de mătase, gata să ronțăie frunzele de dud. Nu se mai vedeau cirezile de vaci, ce se'ntorceau seara de la pășune. Nici nunți vesele, care să ție câteo săptămână. Nici cumetrii, la care și trecătorii erau poftiți să se'nfrupte din plăcinte și din plosca de vin. Nici parastase... Neuitatele nopți din Brumărel ale copilăriei noastre, ce le petreceam făcând floricele din porumb și-ascultând greerul cântând, ajuns-au

seri de priveghi. Odată pierdut pământul lui scump, casa lui pângărită, țăranul cel mai cumpătat se dedea băuturii, își petrecea vremea prin puzderia de cârciumi, ivite ca ciupercile după ploaie. Topuzul, odinioară hărăzit numai cămătarilor, zdrobia toată săptămâna mădulele vreunui locuitor, ce nu mai era'n stare să-și plătească angaralele. Bietul, putea să-și mai târască restul zilelor în cârji. Alții erau spânzurați de picioare, cu capul în jos, și-afumați cu ardei roșu, aruncat peste jar aprins. Li se puneau ouă coapte la suptiori. Li se prindea vârful degetelor în clește, li se 'nfigea țepușe pe supt unghii.

Ai noștri din casă fură'njumătățiți. Cum treceam drept bogați, urgia păgână se-aruncă asupra-ne, cu strășnicie de năvălitori. Taica muri bătut cu topuzul, schingiuire înăsprită cu'năbușala ardeului. Cei trei frați mai mari mi-au fost uciși, voinde să-l scape pe taica. Două surori îmi pieriră 'ntr'o bună zi, fără urmă. Alte două, răpite și silnicite, se 'ntoarseră acasă, după șese luni, ca să cază la pat bolnave, de unde să nu se mai scoale. Cel mai mic se'necă dintr'o

întâmplare. Astfel, ajunsei cel mai în vârstă din casă, la douăzeci de ani, înconjurat de cinci frați, două surori și-o mamă, ce nu mai contenea zi și noapte din plâns.

Acum ne-ajunse'nsfârșit, cea mai mare dintre toate nenorocirile, ce-l poate lovi pe Român, nenorocire ce-o aștepta de altmintrelea toată lumea și care fu ațâțată prin neplata haraciului pașii de la Rusciuc. Hoardele turcești, năpustite de tiran, cotropiră țara.

Știți că țăranul nostru și-aduce mult cu câinele. Să fie bătut, să fie lăsat flămând, asta nu-l desnădăjduiește, numai căminul să-i fie lăsat în pace. Acest cămin poate foarte bine fi rece, urgisit un bordei, bătătură ne'mprejmuită, ursită fără 'ndurare, el rămâne, îi dă târcoale, se frământă, nădăjduiește. E cuibul lui. Dar în ziua când ursita-l silește să se despartă de-acest cuib cu amintiri și să plece'n lume, — fir'ar și'n lumea de-un neam cu dânsul, — atunci s'a isprăvit credința lui în D-zeul strămoșilor săi.

Intr'o dimineață posomorită a lunii Aprilie, lipsită de 'ntinsul arăturilor și

de svonul ciocârliei, sosi un om cu capul gol, zdrențuros, sosi în goana calului și strigă la lume:

— Creștinilor... Fugiți... Fugiți repede... De la răsăritul soarelui, Turcii trec Dunărea'n fața Zimnicei și se'ndreaptă spre noi. În calea lor, strâng ce mai gălesc, omoară oameni, necinștesc femeile, ard casele... Dați de veste mai departe și fugiți... Eu mă'ntorc de unde-am venit. Amar aceluia care nu s'o afla, mai'nainte de miezul nopții, printre băjenari...

Desnădejdea sătenilor n'ar fi fost așa de mare, de li s'ar fi spus că valurile Dunării, înalte cât casa, veneau să-i înghită. Femeile alergară după copii. Bărbații ridicau pumnii la cer.

— Milostivule, Doamne... Ce păcate săvârșit-am de ne pedepsești cu-această cumpănă...

Cloapetele bisericii începură a suna fără'ntrerupere. Glas plângător de'narmorântare, ce se-amesteca cu bogetele femeilor, cu plânsul copiilor, cu'njurăturile bărbaților, cu urletul câinilor, zădăriți de zăpăceala stăpânilor lor. Tăiau porci, păsări, să-și facă de-ale gurii la drum. Prin căldări și ciaoane fierbeau mămă-

ligile băjeniei, fără sare, să ție la sete, pe cine mai știe ce drumuri lipsite de apă. Făcându-le, femeile amestecară'n ele multe lacrimi sărate.

Multe case erau lipsite de bărbat, sau era beteag. Trebuia să le venim într'ajutor și să le-ajutăm femeilor la'ncărcat. Cei mai fericiți în această nenorocire, fură aceia cari n'aveau nici car, nici vite, nici avere de dus. Iși luară traista și bățul.

Satul înfățișa o privesite deosebită pentru lumea noastră. Toate casele se goleau, ca'n fața pârjolului, dar nu ardea nimic. Femeile ne'ndurându-se să se deslipească de lucrurile ce le costase atâtea trude, îmbulzeau carele cu ele. Bărbații aruncau la pământ ceeace socoteau de prisos. Izbucniau certuri. Multe femei erau bătute. Preotul alerga din casă'n casă, încuraja pe cei slabi, potolia pe cei dârji, da zor celor trăgători. Foarte bătrân și prea'ncercat în nenorociri, a fost pururea un om cu suflet. În ziua asta fu trimisul lui D-zeu. Cu capul gol, cu părul alb, împletit în coadă și strâns la spate'n coc, cu antereul suflecat, cu fața luminată de focul

credinții, străbătea satul sprinten ca un tânăr și striga din ogradă în ogradă.

— Primiți ceea ce ne trimite cerul... Ne aflăm în săptămâna Patimilor. Aduceți-vă aminte de caznele Mântuitorului nostru... Indur și eu alătura de voi... Nu vă părăsesc... Fi-voi în fruntea băjenarilor pe drumul Golgotei noastre.

Pe la o amiază șirul de care prinse-a se urni. În frunte carul preotului, biserica noastră. Pe coviltirul lui se vedea crucea, ce stătuse vreme de șasezeci de ani atârnată'n odaia preotului. Dânsul, îmbrăcat în odăjdii, cu cădelnița într'o mână, cu crucea'n cealaltă, făcu semnul plecării, mergând înaintea boilor lui voynici și bălani ca zăpada. Singurul său fecior ce-l avea și care, venind pe lume, îi răpise viața maicii lui, ducea boii de funie.

După carul ăsta preoțesc, gloata băjenarilor pe jos, cu traista'n umăr, cu toiagul în mână. Apoi, căruțele caselor ai căror capi erau nevolnici, văduvele și orfanii. Insfârșit, veneau neamurile mai puțin încercate, fiecare având câte mai mulți bărbați vânjoși, în sânul lor.

Toate carele erau acoperite cu covil-

tire și încărcate să se rupă. Afară de boarfele lui, fiecare primise câte ceva de la vecinul nevoiaș, ce trebuia să meargă pe jos: velințe, vejminte, lăzi, mălai. Pe la oblincile căruțelor atârnau știuleți de porumb uscat, hrană păstrată pentru câini, când n'ar mai fi avut ce să le-arunce. Aceste biete dobitoace, prietene omului, — în deosebire de pisici, ce nu presimțiră nimic și rămaseră prin casele pustii, — repede se înfiorară, gâciră prăpădul și-și urmară stăpânii. Acuma, ferți între roatele dindărăt ale carelor, mergeau întristați, cu capul în jos, cu coada între picioare, cu urechile asurdite de scârțâitul osiilor neunse, în ciuda dihonității ce se bălăbănea la crucea căruțelor.

Țipetele copiilor, suspinele femeilor, înjurăturile oamenilor, ce mergeau pe delături de căruțe și adunau lucrurile căzute, era tot ce mai rămăsese din viața unui sat dintre cele mai înfloritoare odinioară din județul nostru. Astăzi viață de țigani, mergând ca o cireadă rătăcitoare, pe drumuri fără țintă. Și toate astea, din vina unui singur om, a unui boier, un Român, a unui scoborîtor dintr'un vestit

strămoș. Mi-aduc aminte de cuvintele rostite la masa noastră de către mărinimosul tată al acestui fiu neomenos: *Impotriva omului nedrept, crud și lacom, trebuie să te ridici și să-l zdrobești... Răutatea nu-i lucru de la D-zeu.*

Hotărârea mea era luată, dar mă dusei oricum să cer sfatul capului sufletesc al băjenarilor, bătrânului preot, căruia-i spusei acest cuvânt al boierului răposat.

După șase ceasuri de drum, ne găsim la cel dintâi popas mare, pe ridicăturile de la Călugăreni, ce predomină Dunărea. Noaptea cădea grea, întunecoasă ca ursita noastră. Tot carul și-avea câte-o făclie aprinsă... Tot sufletul căuta câte-un sprijin... Inșiși câinii cerșiau o privire mai blajină. O femeie și-l goni pe al ei, dându-i cu piciorul. Bietul dobitoc se depărtă puțin, în negrul nopții, se opri locului, privi'napoi umilit, nepricepând nimic. Preotul văzu această petrecanie și fu, ca și mine, îndurerat:

- De ce-l alungi, copilă?
- Pentru că n'am ce-i da să mănânce, nici măcar un știulete de porumb.
- Dar, el nu-ți cere de mâncare... El

vrea să te urmeze... Avea-vei tu inima să-l lipsești de-această mângâiere?

Față de-această dojană, femeea'ncepu să plângă. Eu îl luai deoparte pe preot și-i mărturisii gândul meu de-a pleca'n haiducie.

— Vreau să-mi răzbun pe tata, frații și surorile... Și pe alți nedreptățiți...

— Care fi-vor cei spre o pedeapsă?

— Toți. Oricari-or fi: Români, Greci, Turci, toți aceia cari sunt *nedrepti, cruzi, lacomi*.

Bîtrânul nu-mi răspunse nimic. Sta mare și drept, în noaptea neagră. Ochii săi erau ațintiți asupra Dunării, asupra bisericii lui, a satului, pe când barba-i lungă flutura'n vânt. Și'ntoarse domol capul către luminile tremurătoare ale felinarelor agățate pe la care și se gândea. În clip'asta, izbucniră văpăi în zare, la'nceput slabe, apoi tot mai întinse. Ii atinsei umărul.

— Privește, părinte. Putineiu și Stăneștii ard...

Tresări, ca trezit, și privi pârjolul, în mijlocul bocetelor ce se revărsau de prin toate căruțele. Atunci, punându-mi

măinile pe umeri, preotul îmi cuvântă,
pe-un glas înăbușit:

— Du-te, fiule, du-te'n haiducie... Și
pedepsește pe răi... Adevărat este:
răutatea nu-i lucru de la D-zeu.

* * *

Am plecat, după ce-i pusei pe-ai mei
la bun adăpost. Dar, în cincisprezece
ani de haiducie, supt poruncile lui Cozma,
n'am pedepsit decât niște răi de-ăi mici.
Cei mari stau mereu neclintiți, în pi-
cioare.

Și, D-zeule, nu vreau să mor, până
nu voi tăia și eu ciosvârta mea din ei...

.

Toți haiducii se sculară'n picioare.

— *Trăiască Movilă... Să-ți ajute
D-zeu... Iar de n'o vrea D-zeu, te-om
ajuta noi...*

IRIMIA, FECIORUL PADURII

In tăcerea tuturor, Floarea Codrilor
mă măsură c'o privire'ngrijorată, dar
drăgăstoasă.

— Irimio, feciorul pădurii... Feciorul
lui Cozma și fiul meu, la haiduci naș-
terea nu dă nici-un drept de'ntâietate,
nici unei deosebiri, afară de-aceea de-a
eși la luptă'n rândul întâi. Așa dar, aici
n'ai să faci pe *beizadeaua*. Dacă cu toată
vrâsta ta, te'număr printre sfetnicii mei,
se datorește numai însușirilor tale, cura-
jului tău. Pe mărinimia sângelui tău ne
bizuim noi în ceasurile de restriște ce ne
așteaptă.

Cine ești, o știm cu toții. Spune-ne
ce gândești, ce crezi tu.

Mă ridicai. Cam mândru de ceea ce
mi se da, cam țănoș de ceea nu mi se
'ngăduia, foarte mulțumit de ceea eram.
Drept e că *beizadea* nu eram, dar nu

eram departe. Obârșia cam la fel. Cozma fusese Sultan din cap până'n picioare. Cele trei ipostase, ce le'ntruchipa Cozma, le întruchipau Sultanii'n toate vremurile, adică îngâmfare, neveste multe, nesocotință. Eram din linie.

Răspunsei chemării.

POVESTEA LUI IRIMIA

Credeți dumneavoastră că știți ce sunt eu... Nu știți nimic.

Sunt haiduc născut, iar nu făcut. Maica-mea: pădurea. Viața mea: libertatea. Copilaș de doi ani, fui găsit de Cozma pe-o cărare neumblată. Nu plângeam. Eram doar uimit. Cozma mă luă'n dășagii lui și mă hrăni cu suc de carne și cu vin. La șase ani știam să'nnot ca un pește. La unsprezece, slobozii întâiul foc de flintă, ceea-ce-mi pricinui o strașnică durere la falcă. La doisprezece, înfruntai Potera și căzui prins.

În vremea ăstor doi ani de grozavă atârnare, îmi făcu viața ucenicia. Da, prins la curtea arhontelui Samurachis, învățai să cunosc lumea. Și ceea-ce gândeam atunci, ceea-ce astăzi gândesc, cu bună seamă, zău, n'o să vă facă multă plăcere.

Mai întâi de toate, dragostea mea de libertate merge până la nerecunoștință. Nu vreau să datorez nimănui nimic. Mi-a fost dată viața, fără să fiu întrebat. Și dacă făuritorii acestii vieți putut-au să se bucure de toate voioșile mele, le-ar fi fost peste putință să'ndure o cât de mică parte din îndurările mele. Când fui rănit, Cozma mă părăsi și fugi. Eu puteam să fiu ucis, dânsul tot trăind. Trăia foarte bine, pe când eu tânjiam la Arhonte. Robirea mea, mai rea ca moartea, nu-l împiedica nici să mănânce cât patru, nici să nu gonească după femei, ca un buhai.

Acelaș lucru pentru maică-mea. În tâmplările vieții o adusesese'n casa care de doi era pentru fie-său un iad, dar unde dânsa trăia ca o domniță. Erau cu toate astea părinții mei. Eram copilul lor. De ce *al lor* și nu al oricărui alt sălășliitor al pământului. Pentru că dâșilor le-ar fi plăcut mai bine să mă știe'n libertate, decât în robie? Dar, care-i ființa omenească, vrednică de-acest nume, căruia nu i-ar părea mai bine să-și vază aproapele sănătos decât bolnav. Sau întreg, mai curând decât beteag? Asta-i, cred eu, cea mai de pe urmă virtute, ce i se

poate cere unui om. Și-atâta tot, căci pentru mai departe, ăl cu capul tăiat este singurul care s'o simtă.

Atunci, la ce atâta poveste cu legătura de rubedenie? Nu cred să fie între părinți și copil, legământul ce-i între cap și trup. Iar celelalte legăminte, nu sunt decât amăgiri. Mă lasă rece. Nu-mi place să fiu amăgit, ca orfanii ceia căroră li se dă părinți vitrigi.

Asta zic privitor la rudenie.

Tot așa de puțin milostiv sunt și față de norodul, pe care vreți voi să-l liberați, sau să-l răzbunați. Nici'n astă privință sufletul meu nu-și pierde cumpătul. Nu era nici o legătură între mine și turma omenească, ce behăia la curtea arhontelui Samurachis. Eu sunt haiduc pentru mine, nicidecum pentru semenii mei. Aceștia n'au decât să se facă, dacă nu sunt născuți haiduci. Dealtmintrelea, eu mă'treb. Cum să fii haiduc pentru aproapele tău? O vorbă românească zice: *Cu sila-i poți lua unuia, de dat cu sila nu-i poți da.* Și-alta: *Nu toacă popa de nouă ori pentr'o babă surdă.*

Potrivnic cu acest popă, tocați pentru

surzi până n'oți mai putea. Și dacă vă 'ndeamnă inima, haiduci, tocmiți-vă cu ziua la ăl care nu vrea să se scarpine'n cap, când îl mănâncă. Poate că voi sunteți mucenici. Eu n'am nici-o poftă să fiu.

Cu toate astea, vă voi dovedi că nu mi-a lipsit dorul să-l ajut pe cel căzut.

* * *

Când văzui că s'a scurs un an întreg și că nici-un semn de viață nu dădea Cozma, nu făcea nimica să mă scoată de la'nchisoarea arhontelui, îmi trecu prin cap un gând nebun. Să arunc sămânța răscoalei printre robi, să-i ridic, să lovesc straja'n vreme de noapte, să dau foc la casă și să ne mântuim cu toții, s'o luăm la pădure.

Îmi făceam socoteala. Oamenii ăștia, măcar ca cea de pe urmă vită din ci-readă, trebuie să primească mai bucu-roși viața liberă în schimbul robiei. Sunt mișei, se știe. Dacă, însă, se pune'n fruntea lor un cap și-i îndeamnă, vor merge. Voi fi eu capul acela.

Of, visule frumos. Vedeam straja ni-

micită; palatul, ruine fumegânde; arhontele la picioarele mele, rugându-se să-i cruț viața. Toată Țara'n picioare, la auzul acestei isprăvi fără pereche. Cozma, uimit, umilit. Eu, viteaz, la patrusprezece ani...

Imi dam seama, că viața mi-era'n joc, dar viața asta de închis într'o curte cu ziduri înalte, nu-mi ținea de cald. Zi și noapte, cugetul meu rumega'ntr'una planul acesta, ce-ajunse să fie scopul vieții mele. Insfârșit, după o săptămână de'nfrigurare, mă hotărîi să-mi încredințez gândul la doi inși, unu și unu. Erau doi tovarăși de la grajdul cailor, ca și mine, destul de isteți, nu prea slugarnici, adesea clocotind împotriva stării lor. I-aveam în oarecare cinste. Erau singurii căroră mă plânsesem de căderea mea și cari să-mi asculte, lacomi, povestirile mele de haiduc. Crezui că-i cunosc.

De cum pricepură despre ce era vorba, bieții 'ngălbeniră, li se lungiră mutrile, ochii lor spăimântați i-ocoleau pe-ai mei. Cel mai îndrăsneț cuteză să zică :

— Ne prindem rău... Vom fi aflați și spânzurați. Tu nu cunoști oamenii. Aici toată lumea se roagă de sănătate.

pentru stăpânul ce dă de mâncare, ce are grijă de toți. Nu mergi departe cu oamenii, cari zic în toată ziua: *e rău cu rău, dar e mai rău fără de rău..*

Minte de rob din naștere... Căzui ca din cer. Mă'nchisei în chilia mea și mă lăsaî pradă desnădejdei.

A douazi, la prânz, mă chemă arhonte și, spre marea mea uimire, îmi spuse că are la cunoștință tot planul meu.

— Bietul băiat... Te plâng, dar n'am ce-ți face, închee dânsul...

Această îngăduință boierească, această milostivenie de sus, făcură să-mi trec peste margini disprețul pentru pleava omenească. Răspunsei:

— Da, am vrut să te pui în lanțuri și să te târăsc dinaintea lui Cozma, dar asta nu se poate face decât cu oameni liberi, nu cu robii...

Și'ndârjit de liniștea lui, smulsei două pistoale dintr'un perete al odăii, unde eram, și mă repezii spre fereastră să trag în gloata vitelor încălțate adunată prin ogradă. Arhonte me opri, zâmbind.

— Ce vrei să faci? Să-i sperii? Nu-i nevoie de armă. Privește.

Privii. Iși luă fesul, brodat cu aur, îi

puse-o greutate'n fund și-l aruncă'n furnicarul robilor. Căderea fesului în mijlocul ogrăzii fu ca o bombă. Fiecare-și acoperi fața cu mâinile și-o luă razna în toate părțile. Se-auziră strigăte:

— Păziți... S'a mâniat stăpânul...

— Vezi tu, îmi zise arhontele, dosit după perdea. Nici cel puțin cu robii n'ai vrut să pornești război cu mine, ci cu niște vite... Așa și sunt. În hrisovul meu de stăpânire stă scris: „patruzeci de mii de pogoane de pământ; două mii vite cornute; *patru sute robi.*” Ceeace-i tot una. Iată de ce te plânceam mai adineaori. Cine se pune'n fruntea unei cirezi îndârjite, nu-i căpitan, e un văcar. Și tu ești haiduc, iar haiducii sunt viteji. Să-i ia dracu, nu mi-s dragi, dar nu pot să nu le port cinste, nici să nu-mi fie teamă de ei. Cum crezi tu că m'aș teme de oamenii cari se'nspăimântă de un fes? Zău, mă mir de prostia ta... De nu te-aș avea în vedere, ca pe unul ce nu se teme de moarte, te-aș arunca'n ghiarele acestor dobitoace și-ai fi sfâșiat într'o clipă. Află de la un tiran, că nu se poate cere robilor să se bată

pentru o părere... Cere-le să crape de frică și vor crăpa. Asta face tăria Sultanului, a lui Vodă și-a arhontelui Samurachis. Du-te acum și vezi-ți de treabă și-așteaptă-ți vremea... O să-ți vie...

Plecai umilit și-mi așteptai vremea. A venit, precum știți, dar a venit prin voia ne'nfrânților.

De-atunci, m'am vindecat de visul ce leagă pe oamenii liberi de ursita robilor. Nu suntem făcuți dintr'un aluat. Acela care'ndură mai cu ușurință jugul decât pierderea libertății lui, să rămâie'n jug. Eu unul nu i l-oi scoate. Libertatea cere să fie apărată. Și, zău, nu știi pe cine să-l urăști mai degrabă, pe-acela ce sugrumă libertatea, sau pe-acela ce se teme s'o apere?

Eu nu sunt haiduc decât pentru haiduci...

UN HAIDUC

— *Iar eu sunt haiduc, pentru apărarea robilor...*

Această'ntâmpinare neașteptată, purcesă din rândurile tovarășilor noștri, așinti privirile de cea parte. Un om se ridicase'n picioare, *un haiduc*.

Era cel mai vrâstnic dintre noi, dar n'ar fi putut-o grăi nimeni, întru cât părul lui bogat, ca pana corbului, n'avea decât puține fire argintii. Avea niște dinți să spargă sâmburii de măslină. Mersul lui drept făcea să dârdâie pământul. Avea un trecut de om ne'nvins.

Ochilor uimiți, ce-l așteau, le răs-punse astfel:

INTĂMPINAREA HAIUCULUI

Aș fi vrut să-i răspunz acestui tânăr, așa de mândru de obârșia lui și care nu vrea să apere decât libertatea haiducilor.

Sărmanii robi... Le plâng ursita lor. Nu-și vor mai afla, așa dar, sprijin nici printre apărătorii tuturor asupriților? Și cică-l slăvesc pe D-zeu și se roagă pentru toată lumea. Pentru stăpânii cari-i storc, pentru haiducii cari-i disprețuiesc. Atunci e prea adevărat, că numai inima robului știe ce-i mila, că numai el știe să erte...

Dup'o'ntreagă săptămână de muncă silnică, robul mai poate dumineca să râdă, să cânte, să joace. Dup'o viață de nădejdi pierdute pe pământ, știe să se mângâie, nădăjduind într'o viață mai bună pe lumea cealaltă. Racila sufletească și ura nu-l prea otrăvesc. Ca și

câinele. Un cuvânt bun din partea stăpânului și-și uită loviturile de bici. Ba mai uită că plaiurile sunt stăpânite de boieri, pădurile de haiduci și că dânsul săvârșește pâinea și trupul plăcerilor pentru unii și alții.

La drept vorbind, e de'ntrebat, ce le-ar trebui mai mult stăpânilor ca să fie mai buni și haiducilor ca să știe a erta?..

Iată un fiu al pădurii, ce se'mpăunează cu numele de haiduc, dar care-ar fi putut tot așa de bine să se nască'ntr'un palat. Codrul care se luptă, zi și noapte, cu furtunile, cu curpenii și caria, „codrul frate cu Românul“ nu l-a'nvățat nimic, nici despre luptele lui, nici despre frățietatea lui, mai puțin despre mărinimia lui... La ce să fii atunci mândru de-o atare naștere? De ce să te mai mândrești cu această mamă roabă, care dă, fără precupețire, umbra și căldura ei, hrana și adăpostul chezășuit, celui nedreptățit, ca și celui răufăcător, dacă-i vorba s'o 'mproști cu disprețul și s'o lepezi nimicitorilor? Pentru că pădurea-i roaba uriașe, ce trăiește să făurească fe-

ricirea unei lumi fără inimă. Multelor sale daruri, răspunsurile sunt numai niște nerecunoștinți, de la copilul ce rupe tânărul vlăstar, vita ce-i roade mugurii, până la oaspeții ei întraripați, ce-o umple de găinaț și cerul ce-i repede fulgerul. Și cu toate astea, întocmai cu această turmă omenească, urâtă de Irimia, o clipă nu'ncetează să lupte cu viața dușmană, ce-o hărțue; nu'ncetează de fel să-l slăvească pe D-zeu, care-i mai darnic cu păduchii decât cu cea mai măreață dintre făpturile lui.

Ca atare, pe când vrejul se'ntrarmează c'o puzderie de ghimpi, ca să-și apere nefolosința și ticăloasa lui dăinuire, pădurea, supusă menirei sale pe pământ, își îndeplinește ursita. Iar pe când toporul o lovește la rădăcină, vârful îi doinește cele din urmă cântări de laudă soarelui.

* * *

Irimio... Haiducul ce-ți vorbește acum este copilul din flori al unei roabe, poldul unui fecior de boier, căci poate că tu nu știi că boierii sunt oameni ca și noi. Iși leapădă oule pe unde se'ntâmplă.

Ei bine, n'am primit să-i slujesc pe

boieri, am luat drumul pădurii la vârsta de zece ani, și iată cincizeci de ani de când o duc cu ea. M'am luptat supt poruncile haiducului Jianu, l-am slujit pe marele pandur Tudor Vladimirescu, ca s'o isprăvesc în ceata lui Cozma, tatăl tău. Câteși trei au fost niște tirani, iar eu, robul lor? E drept că tirania lor a fost o tiranie aleasă, dar robia mea nu fu mai puțin aspră. Ori de-oi fi spânzurat de Tudor, ori de arhontele Samurachis, ești tot spânzurat. Și vezi tu, m'am plecat, am îndurat adesea nedreptăți strigătoare. Am făcut-o, fiindcă era pentru un anumit scop. Am mai făcut și de... frică. Imi ziceam: e rău cu rău, ar putea, însă, fi mai rău fără de rău. Nu scăpa din vedere că sunt născut dintr'o mamă roabă și robii pururea sunt mișei. Dar cum ai vrea tu să fie vrednici? De veacuri au frica'n oase, de veacuri sunt bătuți și spânzurați, când de-alde Tudor, când de arhonți.

Pricepi tu, micule inimos, că fie la câmp, fie la codru, pretutindenii sunt stăpâni cari domnesc.

.

Noaptea, pătrunsă de negură, se lăsa domol asupra Vâlcelei întunecate. În „Peșterea Urșilor“ nu se mai vedea om cu om.

S F Â R Ș I T

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
<i>Adăpostul din Vâlceava întunecată</i>	5
Povestea Floarei Codrilor	11
<i>Ilie cel înțelept</i>	73
Povestea lui Ilie cel Înțelept	77
<i>Spilca Călugărul</i>	115
Povestea lui Spilca Călugărul	119
<i>Movilă Vătaful</i>	161
Povestea lui Movilă Vătaful	165
<i>Irimia, fiul Pădurii</i>	189
Povestea lui Irimia	193
<i>Un haiduc</i>	203
Intâmpinarea haiducului	207

VERIFICAT
2017

A apărut în Editura «Cugetarea» :

S P O V E D A N I A
UNUI
I N V I N S
D E
P A N A I T I S T R A T I

O adevărată profesie de credință și o documentată descriere a celor ce se petrec în Rusia Sovietică.

Lei 65.—

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

